Núm. 68 – III trimestre del 2009 – any XIX – 5 €

L'Avenç

WWW.ART de la terra.CAT

WEB D'ART ORIGINAL

Tots els quadres són únics, estan pintats a mà, van firmats i porten el certificat d'autenticitat "ART de la terra".

www.artdelaterra.cat

Oriol Càlichs · 677 44 28 76 · oriol@artdelaterra.cat

Podem fer-vos el quadre personalitzat: mida, color i motiu.

JOAN SOLÀ

El lingüista Joan Solà i Cortassa (Bell-lloc d'Urgell, 1940) ha tingut recentment una sèrie d'alegries: veure's investit com a doctor *honoris causa* per la Universitat de Lleida, trobar-se elegit vice-president de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), presenciar l'eixida d'un nou llibre seu (*Plantem cara,* recull d'articles publicats dins el diari *Avui*) i ser proclamat Premi d'Honor de les Lletres Catalanes 2009 per Òmnium Cultural. Nosaltres també ens n'alegrem i, en certa manera –atès el nostre interès per la llengua–, ens en sentim també honorats, ja que, més enllà de la persona concreta que els protagonitza, no deixen de ser fets de suport a la llengua catalana. Val a dir que el professor Joan Solà ja havia estat distingit anteriorment amb altres reconeixements, entre els quals destaca la concessió de la Creu de Sant Jordi, i se n'hi preveuen per al futur (és en marxa la preparació d'una miscel·lània en honor seu amb motiu de complir, l'any vinent, setanta anys). Tot això ho creiem merescut, certament, però per unes raons que potser no concorden exactament amb les d'altres sectors de la ciutadania. Ens explicarem.

Joan Solà en rebre el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes
FOTO: Òmnium Cultural (Ramon Boadella)

Per a nosaltres, el principal mèrit del catedràtic Solà és el seu gran, constant i infatigable treball per la llengua catalana, fet indiscutible. I, més concretament, el que ha esmerçat en la recerca i recopilació de dades en matèria lingüística catalana, amb la consegüent publicació d'aquest material, com també els estudis sobre lingüistes catalans i l'edició d'obres esparses. Solà busca, recull, organitza i després ofereix al públic multitud de coses que altrament restarien difícils de consultar o de saber. En els seus estudis gramaticals, aquesta labor de recopilació és la que trobem més útil i reeixida. Semblantment, és remarcable la seva tasca de coordinador d'obres col·lectives.

El segon mèrit en ordre d'importància des del nostre punt de vista és la passió, el vigor amb què el lingüista de Bell-lloc d'Urgell, afincat a Barcelona, defensa la llengua i el país enfront de les incomprensions, els atacs, l'opressió de què han estat secularment i encara són objecte per part de les poderoses forces estatals que ens circueixen. Malauradament, fa molt temps que hem d'estar a la defensiva i per això va bé que persones destacades com ell ens recordin que no podem abaixar la guàrdia. Solà, que ha trepitjat materialment la terra com a excursionista, que com a cantaire n'ha entonat les cançons i que com a lingüista ha gustat l'esperit que vibra entre els mots amb què s'expressa el nostre poble, és un patriota.

Posaríem, en canvi, en tercer lloc el mèrit de Solà com a conreador de la gramàtica (en el sentit ampli d'aquest terme), sia en qualitat de professor, sia en qualitat d'autor d'estudis gramaticals. I és que, com diuen els seus alumnes i com experimenten els seus lectors, aquest professor i autor és molt destre a l'hora de suscitar qüestions i plantejar problemes, però segurament no tant a l'hora d'enfocar-los correctament i trobar-hi solucions encertades. Ja va bé l'esperit crític i inconformista, el tarannà renovador i avançat, la rebel·lió contra l'encarcarament, però només fins a cert punt. Si hom es deixa arrossegar pel seu paper d'*enfant terrible,* perilla que la crítica no sigui constructiva, que la renovació no sigui ordenada i coherent, que la rebel·lia alimenti actituds d'abonament de defectes lingüístics com la deixadesa, l'embastardiment o la fragmentació.

En fi, desitjaríem que Joan Solà, des de l'alçada dels reconeixements que ha merescut, acceptés, juntament amb la nostra felicitació, les nostres reserves –expressades amb tanta cordialitat com franquesa–, i, per una banda, sabés reorientar algunes posicions discutibles que ha tingut fins ara i mirés d'actuar més prudentment en el futur; per l'altra, que, com a vice-president del IEC, ajudés aquesta docta corporació a rectificar les decisions preses amb poc encert i a prendre'n de més encertades en endavant. Sigui com sigui, que tots plegats tinguem ben clar que, amb reconeixements o sense, el que convé és que treballem honestament per salvar la llengua i el país. ◆

EDITORIAL
• Joan Solà 3

SOCIOLINGÜÍSTICA
• Llengua i marc polític. Bernat Joan Marí 5
• La conversió del català en patuès. Víctor Alexandre 7

LITERATURA
• Aproximació al *Llibre dels feits*. Josep Lluís Branchal 8

LÈXIC
• El plural amb «s» de les sigles. Jaume Salvanyà 10
• Llengua, gènere i sexe. Gabriel Bibiloni 13
• Fraseologia popular. Albert Jané 19
• Barbarismes en el llenguatge col·loquial. Pere Ortís 22
• Faltar-se'n: fantasma lèxic? Robert Gòmez-Ten 24
• Els substantius postverbals en *-e*. Lluís Marquet 26

SINTAXI
• Una proposta poc convincent. Josep Ruaix i Vinyet 27
• Sobre la construcció temporal… Carles Riera 29
• Una vegada més, les preposicions que trontollen. Roser Latorre 31

FONÈTICA
• Vocals en contacte... (i III). Montserrat Badia i Cardús 32

AMICS I MESTRES
• Pere Orpí, patriota, musicòleg i poeta. Gabriel Barceló Bover 35
• Montserrat Abelló –la dona, la poetessa–. Agnès Toda i Bonet 41

BIBLIOGRAFIA
• *La tribu valenciana*. Joan-Carles Martí i Casanovas 45
• *Discursos a la nació*. Víctor Pallàs 46
• *Diccionari de símbols cristians*. Jordi Gumí 46

ERRATA:
En el sumari de l'anterior revista, en la primera ratlla de «sociolingüística, on diu *Joan Martí i Castell* ha de dir ***Bernat Joan i Marí***.

Llengua Nacional és membre de l'APPEC

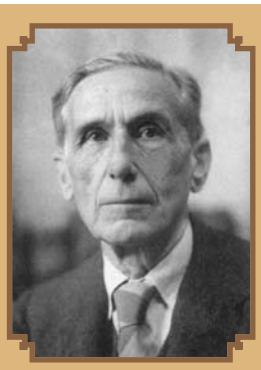

Fabra relacionà sempre llengua i nació, insistint que la unitat o la fragmentació d'una implica la unitat o la fragmentació de l'altra. Diu [Pompeu Fabra] «que l'idioma i la Pàtria són una mateixa cosa, puix que quan es tracta de retrobar la unitat de la Pàtria es troba la unitat de l'idioma». Demostra la unitat de l'idioma i que sols al mateix temps que es debilitava l'esperit nacional fou acceptada l'existència de tres dialectes: valencià, català, mallorquí.

Joan Martí i Castell, dins «Unitat i variació lingüística: una qüestió ideològica»

PUBLICACIÓ I ADMINISTRACIÓ:
Associació Llengua Nacional
Registre d'Associacions núm. 12842
Dipòsit legal: B-35574-91
ISSN: 1695-1697

ADREÇA POSTAL:
C. de Sant Pere més Alt, 25
08003 BARCELONA
A/e: llengua@llenguanacional.cat
http://www.llenguanacional.cat

DIRECTOR: Ramon Sangles i Moles
A/e: rsangles@llenguanacional.cat
Tel.: 669 85 32 37

CONSELL ASSESSOR: Miquel Adrover, Gabriel Bibiloni, Carles Domingo, David Casellas, Mercè Espuny, Francesc Esteve, Joan Ferrer i Costa, Josep Ferrer i Ferrer, Marcel Fité, Pilar Gispert, Rosa V. Gras, Albert Jané, Bernat Joan, Lluís Marquet, Joan-Carles Martí, Víctor Pallàs, Carles Riera, Josep Ruaix, Marc Sangles, Jordi Solé i Camardons

MAQUETACIÓ: Jordi Ardèvol

PORTADA: Quadre pintat per www.artdelaterra.cat

La redacció no s'identifica necessàriament amb les opinions expressades en els articles publicats.

Llengua i marc polític

Bernat Joan i Marí

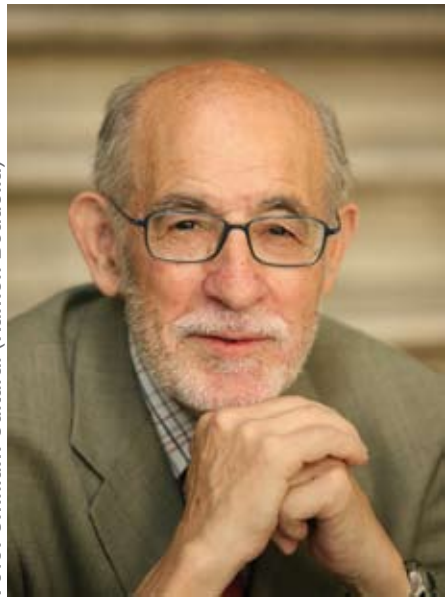

Foto: Òmnium Cultural (Ramon Boadella)

«Jo veig la llengua com quelcom íntimament lligat a l'individu que la parla i al cos social que la té. I si tu, en la política global i cívica, mantens un cos social degradat i subordinat, la llengua també ho estarà. Una llengua que pertany a un poble menyspreat és una llengua menyspreada. I si a més tens una altra llengua a casa, aquesta t'acabarà absorbint. S'ha de mantenir la dignitat de la persona, del grup social i de la llengua, que són la mateixa cosa. Això s'ha de tenir clar des del poder. I plantar cara és no acceptar la subordinació, defensar una llengua forta, poderosa i sobirana, i vetllar perquè no es degradi.»

Joan Solà, lingüista, Premi d'Honor de les Lletres Catalanes 2009; *La Vanguardia*, 17-6-09

Fa uns quants mesos, la Societat Catalana de Sociolingüística, entitat filial de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), va organitzar unes jornades de reflexió sobre els vint-i-cinc anys de la primera Llei de política lingüística de Catalunya: l'anomenada Llei de normalització lingüística, de l'any 1983. Varen pronunciar-hi les seues conferències l'actual president de la Generalitat de Catalunya, José Montilla; després, qui fou més anys president de la Generalitat des de l'inici de la Transició, Jordi Pujol; i hi hagué una taula rodona amb la presència de directors generals i secretaris de Política Lingüística: Aina Moll, Miquel Reniu, Lluís Jou, Miquel Pueyo i jo mateix. Es tractava, en definitiva, de persones de sensibilitats diferents i, sobretot, de posicions polítiques també clarament diferenciades, que varen deixar paleses diferències, però també punts de coincidència, i alguns fils conductors fonamentals en la política lingüística que s'ha portat a terme a Catalunya durant el darrer quart de segle.

Per damunt de tot, entenc que hi plana un consens fonamental, ara mateix, entre nosaltres: el català ha de ser la llengua comuna d'una societat que ha esdevingut multilingüe. La fesomia lingüística de la societat catalana ha canviat substancialment durant els darrers anys (de la mateixa manera que han canviat les característiques sociolingüístiques de bona part de les societats europees, especialment a les grans ciutats de la nostra part del món). Avui ja no podem parlar d'una societat on hi ha dues llengües

www.culturamenorca.org/sal

La teva web de consulta sobre la llengua catalana a Menorca:
publicacions
cursos
normatives
ajuts i campanyes...
i l'espai virtual Bústia de la Ciutadania
per poder fer consultes o comentaris sobre la llengua.

CONSELL INSULAR DE MENORCA

CONSELL INSULAR DE MENORCA
DEPARTAMENT DE CULTURA, PATRIMONI, EDUCACIÓ I JOVENTUT

Servei d'Assessorament Lingüístic

Actuacions
Bústia de la Ciutadania
Llengua
Jornades
Reglaments, normatives i legislació

Benvinguts/Benvingudes

al web de llengua catalana i assessorament lingüístic del Consell Insular de Menorca. Aquí trobareu informació relativa a la llengua catalana a Menorca i a les tasques en matèria de normalització lingüística que es fan des del Consell.

Novetats

Cursos de llengua catalana per a estrangers a Alaior +info

Concessió d'ajuts per al foment de l'ús del català en establiments

Bústia de la ciutadania

APOSTROFACIÓ.
Per Pilar Vinent
APOSTROFACIÓ.
Per Marta
dependent/dependent.
Per Pilar Vinent

i prou, en una situació més o menys conflictiva, sinó d'una societat on es parlen més de dues-centes llengües, de les quals n'hi ha mitja dotzena llarga que compten amb algunes desenes de milers de parlants. Insistesc: això és així a Barcelona, a Catalunya, al conjunt dels Països Catalans, però també és així a Londres, a Brussel·les o a París. Entre nosaltres, la situació resulta especialment complexa perquè existeixen dues llengües oficials –el català, en quant llengua pròpia de Catalunya (també és considerada oficial com a llengua pròpia de les Illes Balears; en l'Estatut valencià, en canvi, no s'hi especifica aquesta característica de llengua pròpia), i el castellà (anomenat arreu del món «espanyol») en quant llengua oficial de l'Estat–. I aquestes dues llengües oficials, per causes històriques claríssimes, no es troben en una mateixa situació pel que fa a l'ús social.

Ens trobam, per tant, amb un trencaclosques prou complex, i amb elements sobreafegits que dificulten les possibilitats de treure'n un deslligorador favorable per a la llengua catalana.

En aquest context, s'ha arribat a defensar (públicament i privadament, i des de diverses perspectives polítiques, molt allunyades entre elles quant a propòsits finalistes) que la qüestió de la llengua, als Països Catalans, s'ha de despolititzar. Es diu que hem d'evitar la politització de la llengua perquè el procés de normalització del seu ús social pugui arribar a bon port. També s'afirma que cal un nou discurs, una nova manera d'enfocar la política lingüística i una nova aproximació al model sociolingüístic que volem per a la nostra societat.

Estic d'acord amb tots aquests postulats (vagi per endavant), però entenc que s'han d'explicar per a evitar malentesos; perquè, en definitiva, no es tracta de postulats que pretenguin afirmar que la qüestió de la llengua és innòcua des d'un punt de vista polític.

En primer lloc, què entendríem per despolititzar la llengua? Personalment, diria que posaríem de manifest que, mentre la llengua constitueixi una qüestió «politizada», vol dir que encara no n'hem assolit la plena normalitat social. En l'Espanya estricta no són més ni menys defensors d'un ús general de l'espanyol els de dretes o els d'esquerres, els liberals o els socialistes, els desenvolupistes o els ecologistes. Tots, absolutament tots, mantenen les mateixes posicions lingüístiques i fan uns usos aproximadament iguals de la llengua. Que, dins la nostra societat, sigui més esperable que usi el català d'una manera sistemàtica, en tot lloc i ocasió, una persona d'un determinat perfil polític, i que puguem augurar, sabent-ne el perfil polític, qui tindrà unes o altres postures lingüístiques, ve a demostrar, senzillament, una anomalia. Despolititzar la llengua implicaria, per tant, que totes les forces polítiques, dins la nostra societat, haurien d'assumir amb la mateixa convicció, amb la mateixa força i amb la mateixa determinació la defensa i l'ús de la llengua catalana. Exemplifiquem-ho d'una manera més o menys gràfica: potser a Catalunya podem prescindir de la voluntat del PP a favor del procés de la normalització plena de l'ús del català (fet i fet, la seua representació parlamentària no arriba al 10%); però prescindir-ne a les illes Balears i Pitiüses (on el PP és la primera i única força de l'oposició, amb 29 diputats sobre 59) seria ja molt més que discutible, i prescindir-ne al País Valencià és del tot suïcida. Per tant, no podem escometre la idea de fer del català la llengua pública comuna dins tot el nostre territori lingüístic cenyint la defensa de la llengua a aquelles formacions polítiques que tenen una determinada orientació, sinó que les hem d'impregnar totes amb aquesta voluntat.

És obvi que, si totes les forces polítiques estiguessin en peu d'igualtat a favor de la normalització de la llengua, la qüestió automàticament quedaria despolititzada, perquè passaria a formar part d'un consens general.

Una consideració final: hi ha qui pretén despolititzar la llengua anivellant les pròpies reivindicacions a la baixa. Aquí m'aferraria als mots de Joan Solà: només podem despolititzar la qüestió de la llengua amb un anivellament a l'alça. Fins a quina alçada? La cosa és ben clara: fins a l'alçada de les posicions d'aquelles comunitats lingüístiques que compten amb llengües amb un ús plenament normalitzat. Perquè, efectivament, la situació de la llengua no és més que un símptoma (entre molts) de la situació general en què es troba el poble que la parla. ◆

La conversió del català en patuès

Víctor Alexandre

Aquest text és el Manifest del Correllengua 2009, que enguany ha estat escrit per l'autor que signa aquí sobre.

Potser us semblarà un contrasentit, però no ho és. No és cap contrasentit que la màxima aspiració del Correllengua sigui poder desaparèixer algun dia. No és cap contrasentit, perquè, quan això s'esdevingui, voldrà dir que la llengua catalana haurà recuperat la normalitat i que, per tant, ja no caldran celebracions com aquesta per a prendre consciència de la perillosa situació en què es troba. Franco va morir l'any 1975, però hi ha àmbits en què la llengua catalana pateix exactament la mateixa marginació que quan era viu. I aquesta marginació, en bona part, és culpa nostra, perquè, tot i que no disposem de les estructures polítiques i jurídiques per a fer que la llengua catalana gaudeixi en el seu territori del mateix estatus que l'espanyol a Espanya o que el francès a França, hi ha molts àmbits que depenen exclusivament de nosaltres i que, això no obstant, hem abandonat.

Un d'aquests àmbits és el de l'ús de la llengua. Una llengua que s'usa poc, acaba no tenint raó de ser, i allò que no té raó de ser desapareix. No tenim cap dret a acusar els nouvinguts de no parlar català si nosaltres som els primers que els parlem en una altra llengua. Quin interès poden tenir-hi si amb el nostre comportament els estem dient que no cal que l'aprenguin? Hem de comprendre que el gran motor de la humanitat és la necessitat. No hi ha evolució sense necessitat. I la llengua catalana, per molts segles d'història que tingui al darrere, només sobreviurà si és útil i necessària per a viure als Països Catalans.

Hi ha, tanmateix, un altre factor de risc, i és el de la degradació de la llengua. La llengua catalana, cada cop més, s'està convertint en un patuès, en un dialecte de l'espanyol. I això –cal denunciar-ho– s'està fent en connivència amb els llibres d'estil d'alguns mitjans de comunicació catalans que, amb l'excusa de «arribar a tothom», no sols naturalitzen els castellanismes, sinó que també arraconen sistemàticament les paraules i les expressions catalanes més genuïnes i utilitzen les que presenten menys diferències morfològiques i fonètiques amb l'espanyol. És a dir, que l'arquitectura de la llengua és cada cop més pobra, la sintaxi fa pena i creix per moments la ignorància dels referents culturals propis. Això fa que la major part dels catalans utilitzin dites populars i frases fetes espanyoles en lloc de les pròpies i que la llengua catalana s'estigui transformant en un dialecte anomenat *catanyol*.

El Correllengua ens ajuda a prendre consciència d'aquesta transformació i ens adverteix que el futur de la llengua és indestriable del futur del país. Si perdem la llengua, perdem el país. Assumim, per tant, la nostra responsabilitat i treballem, cadascú des del seu àmbit, per petit que sigui, per tal que la llengua i el país assoleixin l'únic estatus polític que els pot retornar la normalitat. Treballem, en definitiva, per normalitzar políticament el nostre poble, perquè normalitzant-lo normalitzarem també la nostra llengua i la nostra vida. ◆

Aproximació al «Llibre dels feits»

Josep Lluís Bronchal

El *Llibre dels feits* de Jaume I, *el Conqueridor*, es pot considerar com el primer monument literari de la literatura catalana, immediatament abans de l'extraordinària obra de Ramon Llull, que va assentar les bases de la llengua literària. Sóc conscient que en una breu aproximació com aquesta, i donada la complexitat de l'obra, tan sols en tocaré certs aspectes. Aquestes línies únicament volen ser una invitació a la seva lectura.

Durant dècades, la tendència d'alguns historiadors de la literatura ha estat la d'estudiar la primera de les quatre grans cròniques catalanes, establint-ne les singularitats i diferències, gairebé sempre en relació amb les altres. Considero que aquesta actitud, lògica fins a cert punt, per si mateixa és limitadora i no deixa valorar adequadament l'originalitat de cadascuna d'elles. Caldria, doncs, deixar de fer aquest comparativisme estèril i analitzar la crònica de Jaume I com a obra exempta i única. Un altre element negatiu ha estat valorar-la sovint des d'un punt de vista o històric o literari, amb un utillatge sovint massa descriptiu, repetint i copiant-se uns crítics i uns altres una sèrie de tòpics, no sempre matisats ni emmarcats adequadament.

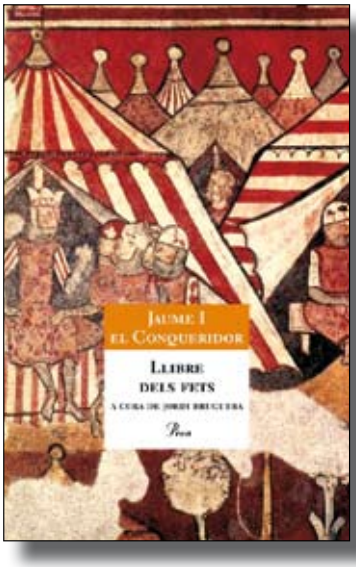

Aquí no entraré en aspectes interessantíssims de la seva transmissió textual o de l'autoria individual i col·legiada del text, que han estat suficientment tractats. El tema no sembla que estigui definitivament tancat ni se n'ha dit l'última paraula. Precisament aquest «problematisme» en fa una obra oberta i que no ha esgotat les seves possibilitats, com passa amb totes les obres clàssiques.

El *Llibre dels feits* no és únicament la possible justificació d'un rei i d'un regnat, com s'ha dit fins a la sacietat, sinó per damunt de tot una de les obres més espontànies i dinàmiques de l'edat mitjana, que intenta ser el testimoni excepcional d'una persona que va viure amb molta intensitat una llarga vida de seixanta-sis anys, més del doble del que era l'esperança de vida habitual en l'època. Aquesta dada, per si sola, ja és simptomàtica.

El providencialisme és un factor que informa tota la crònica. Jaume I se sentia escollit per Déu, ja des de la seva mateixa concepció, quasi miraculosa, per a acomplir una determinada comesa. Quina podria ser aquesta? El temps li ho aniria mostrant, però va ser ell qui amb el seu fort caràcter anà empenyent el seu regnat i destí ja des de la seva adolescència. Mai no va deixar que els esdeveniments el superessin, sinó que tot ho subordinava a la seva missió, gairebé divina.

També s'ha insistit massa, i no sense raó, en uns trets negatius de la seva personalitat: la bel·licositat i la crueltat. La societat medieval era profundament inestable i cruel; a més, la vida humana tenia molt poc valor. No oblidem que la guerra era una forma de sobreviure en aquella època, i la mort, la destrucció i el botí eren els seus resultats lògics. També s'ha dit, i amb raó, que la seva va ser una mena de «croada occidental» o guerra santa contra el musulmà. Cal situar-se a l'època per a entendre el significat i abast d'aquesta actitud bel·ligerant.

Alguns investigadors, el primer Manuel de Montoliu, però també Ferran Soldevila, Miquel Coll i Alentorn i Martí de Riquer, van detectar fragments prosificats de poemes èpics dins algunes cròniques, entre elles la de Jaume I. En total, s'han pogut reconstruir fins a uns set-cents versos d'aquesta darrera, la qual cosa demostra que en les nostres lletres també va existir el gènere èpic.

Aquestes prosificacions són doblement importants si tenim en compte que no ens ha arribat cap poema èpic en català. Les breus mostres reconstruïdes són fragments valuosíssims, no sols com a testimoni d'un gènere literari desaparegut, sinó d'una actitud de combat i conquesta que calia mantenir ben viva entre la població per a emprendre determinades campanyes o gestes militars. Llegint el *Llibre dels feits* hom té, en molts moments, la sensació que el seu protagonista es comporta con un personatge més de l'èpica, mostrant el seu valor, liderant les batalles, enfrontant-se a les situacions adverses i actuant com un estrateg consumat. És innegable que Jaume I coneixia directament tota aquesta literatura èpica, perquè se sap que a la cort dels reis d'Aragó hi havia un cos de narradors de gestes. Amb molta probabilitat també devia conèixer les proeses del cicle de Mio Cid. També s'ha insinuat que abans de la redacció definitiva de la crònica devien existir sengles poemes èpics de les conquestes de Mallorca, València i Múrcia, i un de la infantesa de Jaume I, que els redactors finals van aprofitar i prosificar per a crear tot un conjunt homogeni del seu regnat. Sigui això cert o no, llegint la crònica hom té la sensació que el rei es comporta com un heroi més de l'èpica, i estic convençut que havia après a captenir-se sentint aquells poemes des de la seva joventut; és evident que aquest va ser el seu ideari vital. Hi ha un tret, però, que el distancia de la majoria d'herois de poemes èpics on es produeix un cert grau de mitificació: és en la seva humanitat desbordant. Així, fa amb naturalitat les accions quotidianes, parla amb els seus interlocutors, s'emociona davant la lluna o un niu d'orenetes instal·lat a la seva tenda, plora en diverses ocasions, és ferit en el combat, arenga les seves tropes i cavallers; és a dir, no hi ha res humà que li sigui aliè. I aquesta proximitat fa que el *Llibre dels feits* es llegeixi amb un interès sostingut. Tot això converteix el seu protagonista en un personatge molt proper i actual a la nostra sensibilitat.

Si Jaume I confessa que va escriure la crònica per donar exemple, ens està dient, als lectors d'avui, que la vida humana mereix ser viscuda d'una manera apassionada. Ell, per tant, considerava la lectura dels seus fets com una forma d'encoratjar els altres a viure intensament, no pas una mena de vulgar «mirall de prínceps» adreçat especialment als seus futurs hereus reials; també resulta evident que volia deixar testimoni a la posteritat.

És cert que la dificultat de la llengua és un obstacle important a l'hora d'afrontar la seva lectura, però no insuperable. La sintaxi és molt elemental, feta majoritàriament d'oracions copulatives. Que això faci la lectura de vegades monòtona i feixuga, queda compensat per l'interès amb què és narrada la història en els seus diferents registres.

Manuel de Montoliu va saber captar com ningú l'essència i vitalitat del *Llibre dels feits* a través d'aquest vessant curull d'humanitat; en aquest sentit remarcà:

> *… són innombrables les anècdotes vives, adés patètiques i dramàtiques, adés gracioses i festives que conta el redactor sobre el monarca. Converses animades, facècies, dites agudes, jocs de paraules i aforismes espurnejants d'enginy, detalls del seu estat d'ànim finament observats i subtilment analitzats, notes personalíssimes sobre les circumstàncies de l'ambient físic i moral en les quals actua el rei en un moment determinat, llàgrimes i somriures del monarca en moments de dol o joia, judicis aguts sobre fets i persones, formulats amb una justesa i un laconisme d'expressió verament admirables … Però el que dóna al llibre una sabor de modernitat en moltes de les seves pàgines i el que constitueix la seva gran originalitat, és l'abundor i la justesa dels detalls, en aparença insignificants, amb els quals el seu autor fixa en mig de les narracions dels fets d'armes el caràcter dels personatges que hi intervenen, i les agudes observacions que fa contínuament sobre l'estat psicològic del protagonista.* (Manuel de Montoliu, *Les quatre grans cròniques,* Edit. Alpha, Barcelona 1959, pp. 45-46.)

La gran multitud de diàlegs que apareixen en el text i on intervenen molts personatges dóna també un gran dinamisme a la narració.

Per totes aquestes coses considero, com a conclusió, que el *Llibre dels feits* es pot considerar la primera obra literària de la literatura catalana i que va néixer amb una total maduresa creativa. Les seves aparents dificultats de llenguatge no ens han de privar d'apropar-nos a un text excepcional. ◆

El plural amb «s» de les sigles

Jaume Salvanyà

Si no sabem quants *Cottets* hi ha a Catalunya, ho podem buscar a la seva pàgina web; al Facebook hi trobem un munt de *Maragalls*; a l'hora de comprar-nos un cotxe dubtem entre els *Audis* A3 i A4; quan anem a comprar el diari al matí, als quioscos hi trobem dos *Periódicos*, un en català i l'altre en castellà; hi ha gent que es grava els cinc *Cors de la ciutat* i se'ls mira tots d'una tirada el cap de setmana.

Tradicionalment hi ha hagut dubtes, vacil·lacions i una prudència excessivament conservadora a l'hora d'escriure certs plurals que oralment no presenten cap problema, i el dels noms propis n'és una mostra ben clara. Molts correctors esmenarien els exemples precedents fent girs de l'estil «Si no sabem quantes *botigues Cottet* hi ha a Catalunya…».

Però aquest és un fet que no solament passa amb els noms propis. A l'escola ens ensenyen que en català tenim es i os obertes i tancades, i el diccionari ens informa que aquestes lletres fan el plural *es* i *os,* però Badia i Margarit, en la *Gramàtica de la llengua catalana* (1994), tot i que també aclareix que els noms de les lletres fan el plural per la simple addició de *s* (p. 410), escriu, per exemple, que «la pronunciació de les *ee* i de les *oo* tòniques que no duen accent gràfic és un punt delicat de la fonètica catalana» (p. 83).

Un dels plurals més controvertits, relacionat en part amb aquest últim cas de les lletres, és el de les sigles. N'hi ha que no presenten gaires problemes, perquè s'usen en singular: les que són noms propis de marques, empreses, organismes, institucions, entitats, associacions, organitzacions, lleis, plans d'estudis, universitats, partits polítics, etc. (*H&M*, *TV3*, *BBVA*, *IEC*, *FBI*, *ACB*, *OTAN*, *LAU*, *ESO*, *UB*, *PSC*). Aquestes sigles només admeten plural si designen realitats comptables (*BMW*: *dos be-emaves*; *CNL*: *els diferents ce-ena-eles de Barcelona*).

Hi ha altres sigles que, sense ser noms propis, tampoc no solen pluralitzar (*HTML*, *TGV*, *PIB*, *TNT*, *IRPF*, *KO*, *XXL*). I trobem alguna *rara avis* que, tot i ser intrínsecament plural, l'ús oral l'ha consagrada en singular (*3D*, dit *tres-de* i no pas *tres-des*, de 3 dimensions; *les SS*[1], dit *essa-essa* i no pas *essa-esses*).

Però, al marge d'aquestes que no pluralitzen o no solen fer-ho, n'hi ha que sí que ho fan d'una manera sistemàtica quan és necessari (*CD*, *BTT*, *GPS*, *PDA*, *ERO*, *CD-ROM* i unes quantes més que anirem veient en aquest article). La qüestió és: una sigla com *CD*, com s'ha de dir en plural? Amb *s* o sense? I com s'ha d'escriure? *¿CD*, tal com el singular? *¿CDs* o *CD's*, com fa l'anglès? *CDS*? Potser s'hauria de desplegar en *cedés*?

Les sigles tendim a escriure-les en majúscules i sense punts. Això no deixa de ser una convenció, com ho és el fet de marcar-ne o no el plural gràficament. En la nostra llengua el conjunt de normes que s'han proposat sobre l'escriptura de les sigles –que, segons Xavier Rull, segueixen «una opció tipogràfica que es va prendre per al llenguatge administratiu català a la dècada dels vuitanta del segle XX»[2]– s'inclinen per no admetre la marca de plural, però, com veurem, la pràctica és força més variada i complexa.

La primera cosa que cal aclarir és que les sigles, pel fet de ser noms, tenen plural *per se*: morfològicament en llengua oral adopten la *s* (*ce-des*, *be-te-tes*, *ge-pe-esses*, *pe-de-as*, *eros*, *ce-de-roms*); sintàcticament converteixen en plural l'article i els adjectius que les determinen i qualifiquen (*els IVAs aplicats*), i, lexicogràficament, quan arriben a escriure's amb minúscules, accentuant-se si és el cas (*radar*, *ovni*, *mòdem*, *elapé*…), fan el plural amb normalitat (*radars*, *ovnis*, *mòdems*, *elapés*). És absurd considerar que, mentre són sigles, *RADAR*, *OVNI*, *MODEM* i *LP* no tenen plural i, en canvi, passen a tenir-ne quan es lexicalitzen. El plural el tenen des del moment que entren en la llengua; una altra cosa molt diferent és que, pel motiu que sigui, hi hagi qui decideixi no marcar-lo gràficament.

Les sigles són un dels formats amb què arriben a la llengua comuna una bona colla de neologismes (*ABS*, *LED*, *CPU*, *MP4*, *FTP*, *RAM*, *TDT*, etc.). I com que cada vegada són més, seria convenient de normalitzar-les amb un mecanisme sistemàtic que en reguli el plural des del mateix moment que entren en la llengua, independentment que posteriorment puguin acabar escrivint-se amb minúscules o desplegant-se gràficament. Un mecanisme, en definitiva, que les faci normals, i negar-se a donar-los marca de plural com fan un bon conjunt de llibres d'estil és un símptoma clar d'anormalitat:

- *Manual d'estil*: «No hem d'afegir mai cap essa a una sigla, però sí que hi farem concordar l'article, si en porta.» Posa com a exemples incorrectes *les TACS*, *les TACs*, *les TAC's*, i com a exemple correcte *les TAC*; i també *els SNS*, *els SNs*, *els SN's*, que s'han de canviar per *els SN*.
- *Vilaweb*: «És improcedent pluralitzar-les afegint-hi 's' o, pitjor encara, 's' precedida d'apòstrof. En lloc d'això posarem davant la sigla intacta l'article idoni: les ONG, les PIME (no pas les ONGs, PIMEs, ni ONG's, PIME's).»
- *El Periódico*: «El plural d'una sigla mai es forma afegint-hi *s*, sinó posant en plural l'article que l'acompanya: les OPA, no les *OPES ni les OPAs; les SAL, no les *SALS; les ONG, no les ONGs.»

1. Tot i que pròpiament és singular (la SS, de *Schutzstaffel*, 'escamot de protecció'), en general es percep com a plural.
2. Xavier Rull, «La lexicalització de les sigles: pautes i propostes», dins la revista *Llengua i Literatura*, núm. 18. Es tracta d'un article que, a partir d'una anàlisi general molt completa de les sigles i les seves particularitats, reflexiona sobre la seva adaptació a la llengua.

Fixem-nos que tots tres coincideixen en la prohibició d'escriure la *s*, però també en la necessitat de pluralitzar l'article. És una solució pràctica, sí, perquè és sistemàtica, però no és gens natural, per la tendència de la llengua a fer concordar l'article amb el nom, ni coherent amb la gramàtica, que així ho preveu. I és una solució especialment perniciosa, com veurem més endavant, ja que influeix negativament en l'oralitat.

D'altra banda, si resulta que la sigla no porta article a davant, pot generar confusions. I si no, observem tres exemples reals, que m'han passat per les mans:

1) En el full de propaganda d'una festa en una discoteca hi ha el reclam següent: «Entrada de franc i CD de regal». Això vol dir que tothom que hi vagi entrarà gratis i li regalaran un disc compacte. I és diferent de «entrada de franc i CDs de regal», on s'entén que regalaran uns quants compactes, però no necessàriament n'hi haurà un per a cada assistent.

2) Un estand d'una fira de videojocs vol comunicar que ha habilitat una zona amb pe-essa-pes (sigla de *PlayStation portable,* en anglès). No és el mateix dir ni escriure «zona amb PSP» que «zona amb PSPs». En el primer cas s'entén que tenen una sola consola, i en el segon cas, que en tenen unes quantes.

3) En un programa de televisió s'ha d'escriure el càrrec d'una persona que treballa amb diferents o-enagés: «consultora d'ONG» no és el mateix que «consultora d'ONGs». En el primer cas s'entén que és consultora d'una ONG i prou o, com a mínim, queda el dubte.

I en trobaríem més casos: una festa amb DJ en directe no és el mateix que una festa amb DJs en directe; un ordinador amb USB pot no ser el mateix que un ordinador amb USBs (aquest últim té més d'un port), etc.

Pel que fa a les gramàtiques, trobem el següent:

- *Gramàtica de la llengua catalana* del IEC (versió provisional en línia): «La grafia de les sigles es manté invariable malgrat la flexió dels components i de la mateixa sigla, fora de casos consagrats per l'ús com CCOO (per *Comissions Obreres*), PPCC (per *Països Catalans*), que podrien esdevenir confusionaris si se'n simplificaven les lletres repetides.»

De tota manera, en l'agenda d'activitats que cada setmana envia el IEC per correu electrònic, per a la setmana del 17 de novembre del 2008 s'anunciaven dues conferències titulades «El comerç d'OGMs» i «Els OGMs: el debat polític» (sigla de *organismes genèticament modificats*). Per tant, el mateix Institut es deixa portar per la naturalitat i la coherència que suposa en aquests casos marcar la *s*. Potser encara són a temps de revisar la gramàtica i obrir-se a aquest canvi!

- *Gramàtica del català contemporani* (p. 923): «Com que són inicials, les sigles no representen gràficament el plural (p.e.: *els EUA* o *els USA*, *les FAQ*, *les IBM*, *les ONG*, *els IVA*). La llengua [oral] tracta normalment les sigles com a mots invariables quan són inherentment plurals (p.e.: *els EUA* [əlzɛuà] o *els USA* [əlzúsá], *les FAQ* [ləsfák]), però té tendència a incorporar la marca de plural si ho permet l'estructura sil·làbica (p.e.: *les IBM* [ləziβeéməs], *les ONG* [ləzɔenə ʒés], *els IVA* [əlzíßəs], etc.).»

Ara bé, aquesta gramàtica quan ha hagut d'escriure els plurals de SN, SP o SAdj, ha optat per SNs, SPs i SAdjs. Ja veiem, per tant, que la teoria va per una banda, però la pràctica tendeix a anar per una altra.

Entrem ara en el terreny de l'oralitat, en el qual la GCC ja ens adverteix que la llengua «té tendència a incorporar la marca de plural si ho permet l'estructura sil·làbica». Diem, per exemple, que tenim dos o tres *de-ve-des* de Bruce Springsteen, que a la feina fem servir diferents *u-erra-eles*, que els *geos* han intervingut en un segrest o que els mitjans de comunicació es guien molt pels *e-ge-emes* (sigla de *estudis generals de mitjans*). I, en canvi, molt poca gent diu –si és que hi ha algú que ho digui– que per a fer la prova de paternitat es comparen els *a-de-ena*, ni que en una presentació utilitzarem tres *pe-de-efa*, ni que hi ha una zona reservada per a *vip* (mot, per cert, entrat ja en minúscules en el GDLC però no encara en el DIEC).

Hi ha divergència, doncs, entre la llengua oral i la forma escrita sense *s* que proposen alguns. El problema d'aquesta dualitat és que el llegir ens pot fer perdre l'escriure –o potser en aquest cas fóra més adequat dir que «l'escriure ens pot fer perdre el llegir»–. M'explico. Cada dia es redacten un munt de textos que han de ser llegits, explicats, interpretats públicament. Pensem, per exemple, en els telenotícies o els informatius de ràdio, en els guions d'una telenovel·la o d'un programa, en els anuncis, en els doblatges d'un documental o d'una pel·lícula, però també en una conferència o en la presentació d'una tesi, en una obra de teatre o en la veu enregistrada que ens guia en la visita d'un museu. Doncs bé, la reticència a escriure les sigles en plural pot afectar tota aquesta producció oral.

Si en una notícia de *El Punt* trobem escrit que «desarticulen una banda que distribuïa per missatgeria CD i DVD falsificats per tot l'Estat»[3], com ho llegirem? El més probable és que llegim «cedé i de-ve-dé falsificats». I el periodista que ho hagi d'explicar en un informatiu de ràdio o televisió, o en un programa d'actualitat, si s'ho troba escrit així, ho dirà en singular. I això crea un model postís, que s'allunya de la realitat, que arriba a milers de persones.

En aquest sentit, el portal lingüístic de TV3 i Catalunya Ràdio, l'ésAdir, que és de les poques fonts que donen orientacions d'oralitat, fins fa un quant temps recollia això:

> Les sigles són invariables en l'escriptura. Gràficament, el plural està indicat només pels determinants que les acompanyen. Sí que pronunciarem, però, la marca de plural:
>
> Exemple: ONG
>
> Grafia: les ONG
>
> Pronúncia: les o-ena-gés
>
> Altres exemples: els DJ, els CD, dos DVD, etc.
>
> No és admissible l'ús, copiat de l'anglès, de fer el plural de les sigles afe-

3. *El Punt*, 16-2-2008.

gint-hi al final una *s*, precedida o no d'apòstrof:

les *ONGS

les *ONGs

les *ONG's

O sigui, no escrivien la marca de plural, però sí que la pronunciaven. Talment com anem veient en aquest article. Però a començaments de l'any 2008 van modificar el criteri sobre la pronúncia. En subratllo els canvis significatius:

> Les sigles són invariables en l'escriptura. Gràficament, el plural està indicat només pels determinants que les acompanyen. En llengua oral pot pronunciar-se la marca de plural:
>
> Exemple: ONG
>
> Grafia del plural: les ONG
>
> Pronúncia del plural: les o-ena-gés / les o-ena-gé
>
> […]

Malauradament, doncs, en comptes de donar entrada a la *s* com a marca de plural a l'hora d'escriure, fan optativa la *s* a l'hora d'enraonar. És una aposta, doncs, contra la tendència espontània dels parlants, i suposa fer un pas enrere en un àmbit, el de l'oralitat, on fins ara no hi havia dubtes a fer la concordança.

El que sembla clar, veient tot aquest joc de despropòsits, és que la divergència entre la llengua escrita i la llengua oral no fa més que confondre i incomodar, i acaba portant a paradoxes com la que acabem de veure, de donar com a bona l'opció d'emmudir la *s* a l'hora de parlar. Els qui diuen les sigles en plural, també les hi han de poder escriure!; i els qui són partidaris de no grafiar-les en plural, per coherència tampoc no les haurien de dir en plural; però, en canvi, sí que les hi diuen!

Potser seria hora de començar a capgirar aquest criteri tradicional de no voler escriure la *s* del plural i posar en un mateix pla la llengua escrita i la llengua oral, com la GCC. El diari *Avui* ja ho fa: tot i que no en diuen res en el llibre d'estil, han normalitzat l'ús de les formes amb la *s* final: «Vendre CDs i DVDs pirates […] és una acció mereixedora de dos anys de presó?»[4]; un article d'Isabel-Clara Simó del 7 de febrer del 2007 es titulava «SMSs», que no és el mateix que «SMS».

Arribats a aquest punt, caldria plantejar-se si s'ha de grafiar *CDs, CD's, CDS* o *cedés*, i seria un debat positiu, perquè voldria dir que hem deixat enrere la fase d'intransigència a escriure el plural. Segurament s'hauria de funcionar per descart. La *s* majúscula, tot i que és la que adopta el GDLC per a fer el plural de *CD-ROM* (*CD-ROMS*), pot confondre perquè es pot prendre la *S* com una lletra pròpiament de la sigla. *CDS*, per exemple, és la sigla del partit polític Centre Democràtic i Social; i *ETTS* podria no entendre's que es tracta del plural de *ETT*. Per tant, és una opció com a mínim qüestionable.

La grafia desplegada de la sigla, *cedé* (o minusculitzada en casos com *TAC* > *tac*, *CAP* > *cap*), presenta dos inconvenients importants: 1) per a arribar-hi cal que la sigla assoleixi un grau elevat d'arrelament en la llengua general; això fa que no sigui un mecanisme àgil, ja que no ens soluciona la necessitat de pluralitzar les sigles des del primer moment que arriben a la llengua; i 2) bo i que la sigla hagi arrelat en la llengua, és un sistema que no funciona en tots els casos: es pot desplegar *CD* (*cedé*), *DVD* (*devedé*) i *PC* (*pecé*), però resulta força incòmode fer-ho amb *MP3* (*emapetrès*?, *ema-petres*?), *ADSL* (*adessaela*?, *a-de-essa-ela*?) o *USB* (*uessabé*?, *u-essa-be*?); i en casos com *tac* i *cap*, s'entraria en conflicte amb altres mots ja existents en la llengua. Per tant, desplegar la sigla no és gaire útil d'una manera sistemàtica.

O sigui que ens queda escriure la *s* minúscula, amb apòstrof o sense. Totes dues possibilitats tenen un punt de raresa, no ho negaré, però segurament escriure-ho sense apòstrof queda un pèl menys estrany, perquè l'apòstrof davant la *s* l'associem més amb l'anglès; en català ja té altres funcions i és innecessari donar-n'hi una altra. Per tant, seguint aquestes pautes, el plural de *CD* no hauria de ser *CD* ni *CDS* ni *CD's*, sinó *CDs*. I si arriba el dia que es decideix entrar *cedé* al diccionari, endavant! La regularització del plural ja estarà feta!

Es tracta d'un criteri unívoc per a adaptar ràpidament a la llengua escrita un tret morfològic de la llengua oral; en definitiva, un criteri que esmenaria d'una manera senzilla i pràctica la distància que hi ha entre l'una i l'altra. I em sembla que l'*Avui* ha encertat no solament el criteri, sinó també l'opció per a plasmar-lo. ◆

4. *Avui*, 6-3-2009.

Llengua, gènere i sexe

Gabriel Bibiloni

Foto: R. Puig Coromines

Pel seu interès, reproduïm aquest article «Llengua, gènere i sexe», de Gabriel Bibiloni, que fou publicat, en diversos lliuraments, en el suplement cultural setmanal del *Diari de Balears* els mesos de març i abril d'aquest any 2009.

Tal com foren publicats allà, els podeu trobar a la seva pàgina web «Amb bones paraules», a l'adreça <http://bibiloni.cat/ambbonesparaules/>.

Introducció

El procés d'igualació d'homes i dones a la societat occidental ha dut propostes de nous usos lingüístics que poden ser perfectament lògiques i raonables, però també, a partir de postures indocumentades en matèria lingüística, hi ha qui ha emprès una croada contra la denominada –sovint precipitadament– discriminació sexista del llenguatge, que pretén una operació d'alta enginyeria orientada a la utopia de canviar aspectes essencials de l'estructura de la llengua. L'inici de l'operació es localitza en la societat anglòfona i afecta una llengua sense gènere, per la qual cosa tal operació tenia uns aires de racionalitat i es limitava a revisar l'ús de coses com els pronoms *he* i *she* o els possessius *his* i *her*. Però quan el material de campanya passa a les llengües romàniques, en què el gènere és un component fonamental, aquí la cosa surt de mare. L'ús no sexista del llenguatge, cosa en principi desitjable, s'ha convertit en un gran despropòsit que afecta i desorienta col·lectius sensibles a les idees d'igualtat, en particular els ensenyants. Un exèrcit de militants s'ha aplicat intensament a la tasca i ha produït un arsenal de textos, recomanacions i tot tipus de catecismes, sovint involucrant algunes institucions, que, desorientades, s'han deixat arrossegar tristament per la torrentada. El resultat, però, no és cap canvi en les estructures lingüístiques essencials, perquè és impossible i perquè la majoria de la gent no segueix aquestes recomanacions. El resultat és tan sols –a part de desorientació de molts i sentiments de culpabilitat d'alguns– la generalització d'uns usos emblemàtics –*els ciutadans i les ciutadanes*– i la producció d'uns textos, com alguns de naturalesa jurídica o administrativa, escrits en un llenguatge de laboratori, completament divorciat de la llengua real i natural. Aquest article és pensat sobretot per a donar arguments i seguretat als qui parlen d'una manera *normal* –als militants no els convencerem–, perquè no sentin per aquest fet cap complex ni incomoditat.

Què és el gènere?

Comencem pel principi: unes precisions imprescindibles. Què és el gènere? El gènere és una propietat que tenen els substantius, que els parlants coneixen perfectament i que afecta els fenòmens gramaticals de marcatge i concordança. En virtut d'aquesta propietat, en català els substantius es divideixen en dues categories: *masculins* i *femenins*, si bé en altres llengües n'hi ha més. Els termes tradicionals de *masculí* i *femení* per al gènere gramatical són conseqüència de l'ús d'aquests mateixos mots per a designar els dos sexes, atesa la (rela-

tiva) connexió que hi ha entre gènere i sexe. Però, d'acord amb enfocaments de la gramàtica moderna, seria perfectament vàlid –pel que diré després sobre la noció de terme marcat– veure la categoria del gènere com una oposició entre *femení* i *no femení*, una oposició paral·lela a altres d'usuals avui en lingüística, com *animat* i *no animat* o *comptable* i *no comptable*. Si s'hagués usat tradicionalment aquesta nomenclatura, ara potser no seríem allà on som. La relació del gènere amb el sexe és parcial i relativa. En els mots que designen éssers no sexuats o de sexe irrellevant per als humans el gènere és un fet històric i una pura arbitrarietat (*llibre*, *desig* i *dragó* són masculins, mentre que *intel·ligència*, *paret* i *mosca* són femenins). En els noms que es refereixen a persones o animals de sexe rellevant hi ha una correspondència en general (però no absoluta) entre gènere i sexe. Entre aquests noms distingim un grup reduït de paraules que associen el contingut semàntic de masculí i femení a lexemes diferents (*home*, *dona*, *bou*, *vaca*, *pare*, *mare*) i les paraules flectives (amb flexió de gènere), com *nin-nina* o *escriptor-escriptora*. Hi ha paraules de forma invariable però amb gènere implícit, com *artista* o *internauta*, que a efectes de concordança (*un artista*, *una artista*) es comporten igual que les flectives. I encara hem d'esmentar les paraules epicenes, que són paraules no flectives, amb gènere assignat arbitràriament (*persona*, *membre*, *víctima*), referides indistintament a mascles i femelles i en què es palesa la manca de relació entre gènere i sexe.

En català la majoria de noms femenins acaben en *-a*, però no és això el que determina la condició de femenins, sinó que aquesta es lliga a un coneixement previ que té el parlant (*sort* és femení i *trauma* és masculí malgrat les terminacions). En els noms flectius (*nin*, *cuiner*) el femení porta una marca morfològica de femení (el morfema *a*) mentre que el masculí generalment no porta cap marca. D'aquest punt de vista, el femení és el gènere marcat. Un cop assumit pels parlants el gènere dels substantius, aquests es fan concordar amb els seus acompanyants (articles, adjectius, etc.). Si un nom és femení, els seus acompanyants han de portar la marca de femení (*una* ***a*** *sort immens****a***), llevat que siguin invariables (*vulgar*, *jove*). Dit altrament, *sort* és femení *per se*, mentre que *una* i *immensa* són femenins perquè porten la marca de femení exigida per concordança. En canvi, en *un port immens*, no hi ha cap marca de gènere, perquè el masculí és el gènere morfològicament no marcat.

Els defensors a ultrança del llenguatge «no sexista» haurien de tenir en compte que a la llengua hi ha coses diguem-ne superficials que es poden canviar i coses profundes que no es poden canviar. Posar-ho tot dins un mateix sac és el que ens pot perdre.

El gènere no marcat

Els defensors a ultrança del llenguatge «no sexista» haurien de tenir en compte que a la llengua hi ha coses diguem-ne superficials que es poden canviar i coses profundes que no es poden canviar. Posar-ho tot dins un mateix sac és el que ens pot perdre. Les paraules particulars es poden canviar, si cal, i això és el que ara fan totes les llengües amb marques de gènere per a adequar la forma de les paraules referents a professions exercides per dones (*arquitecta*, *enginyera*, *política*) o per homes (la paraula *comare* no serveix si els homes fan aquesta professió). Naturalment, dins les regles de la llengua: ara com ara no sembla desitjable que hi hagi *cantantes*, *fiscales* ni *militares*. De la mateixa manera, es tendeix a suprimir paraules discriminatòries (com *senyoreta*), i és ben lloable que es posin tots els mitjans tècnics –que n'hi ha molts– perquè una dona no rebi una lletra començada per *benvolgut senyor*. Fins aquí, perfecte.

L'error és acarnissar-se contra una de les característiques fonamentals de l'estructura de les llengües romàniques, com és el fet que un dels dos gèneres funciona com a no marcat. Això vol dir que quan un nom fa referència a una classe on hi ha mascles i femelles (*els mallorquins*, *els protestants*, *els sords, els moixos*), s'usa la forma dita tradicionalment masculina, la que normalment no és marcada morfològicament, i que d'aquesta manera tampoc no és marcada d'un punt de vista semàntic pel que fa al sexe. En rigor, no és una forma masculina sinó una forma sense cap marca de gènere. L'error és creure que aquest sistema subsumeix el femení dins el masculí i crea una dependència de la dona vers l'home. Aquest sistema no inclou el femení dins el masculí, ni subordina un a l'altre: únicament dota el femení d'uns identificadors formals que nega al masculí, i encarrega al context la funció de destriar si un element no marcat es refereix a mascles o a mascles i femelles.

El caràcter no marcat del denominat masculí es veu en altres regles gramaticals, com el fet que els elements neutres concorden amb el masculí i no amb el femení (*això és bo* i no **això és bona*). Aquest comportament en el gènere és comparable al del nombre, en què el plural és el marcat, i això vol dir que un singular (no marcat) pot referir-se a un individu o objecte (*ja he comprat la rosa*) o a molts (*la rosa és la flor més bella*, *l'Institut de la Dona*, *Diada del Caçador*).

Aquest sistema, d'un gènere marcat i un de no marcat, s'aplica primordialment als mots flectius (*els europeus*); però en aquelles paraules en què el gènere s'indica amb lexemes diferents (*pare/mare*, *gendre/nora*, *oncle/tia*) aplicades a humans –deixem ara els animals domèstics– també el masculí és la forma usada normalment com a inclusiva. Els pares d'una escola són els pares de qualsevol sexe i en les frases «els gendres no són com els fills» o «anirem a visitar els oncles» tothom entendrà perfectament que no ens referim a persones d'un sol sexe. Només quan hi ha una paraula comprensiva dels dos sexes, el masculí tendeix a referir-se només als homes:

la paraula *persona* debilita o anul·la el valor inclusiu de *homes*, igual que en anglès o francès *parents* vincula *father* o *père* a persones de sexe masculí.

Els acompanyants (articles, adjectius, etc.) dels substantius que es refereixen a un conjunt de persones o animals en el qual hi ha mascles i femelles van en la forma dita tradicionalment masculina, o, dit més científicament, en la forma no marcada. Recordem que els acompanyants no tenen gènere inherent, sinó que porten marques de gènere (de fet, marca de femení) si els noms acompanyats exigeixen el marcatge (són femenins). Els catalanoparlants sempre hem dit «*en Joan i na Maria són simpàtics*», on *simpàtics* és no marcat quant al gènere. Ho hem dit així d'ençà que es parla el català i ho direm així sempre. Per molts de bots que facin alguns, la majoria de la gent mai no dirà «*en Joan és simpàtic i na Maria és simpàtica*» ni «*en Joan i na Maria són simpàtic i simpàtica respectivament*». De la mateixa manera, diem «na Rosa i na Clara sopen juntes», o «totes dues estan d'acord» –marca de femení obligatòria– i, en canvi, «en Joan i na Maria sopen junts» (no «junt i junta») i «tots dos estan d'acord» (no «tot un i tota una»).

Falla la llengua o la gramàtica?

En anglès no hi ha marques de gènere com en català; només un petit nombre de paraules referides a homes (*father*, *uncle*, *he*, *his*) o a dones (*mother*, *aunt*, *she*, *her*). Una paraula com *teacher* no és masculina ni femenina i quan algú diu *a teacher* o *ten teachers* no se sap si es refereix a homes o a dones. *Teacher* és, òbviament, una forma no marcada –perquè no hi ha marques–, i el sexe del seu referent, quan és pertinent, es copsa pel context, o, si no és així, dient *man teacher* o *woman teacher*.

En català el denominat masculí, per exemple *professor* o *professors*, és una forma no marcada com *teacher*, el valor de la qual, pel que fa al sexe dels referents, se sap pel context. A les frases «el bon professor és el que aconsegueix que l'alumne treballi» o «conec tots els professors d'aquest institut» el sexe dels professors referits és indeterminat, mentre que a la frase «el meu germà és professor» tant *germà* com *professor* s'associen a referents masculins, perquè el context no dóna cap altra possibilitat. La diferència entre el català i l'anglès és que el català té un gènere marcat, el femení, i l'anglès no disposa d'aquest recurs. En català les paraules femenines només es poden aplicar a dones, mentre que les dites masculines per a associar-se semànticament al sexe masculí necessiten l'acció del context. Quan diem «tinc tres fills», «quants de fills tens?» o «vull tenir dos fills», no s'afirma res sobre el sexe d'aquests. Mentre que a «tinc dos fills i una filla» s'entén que els fills són homes per l'oposició dins la frase de *fills* i *filla* (context). Les dues frases es poden combinar: «tinc tres fills: dos fills i una filla», en què el primer *fills* es refereix a individus sense esment del sexe i el segon *fills* es refereix a individus de sexe masculí. Quan diem «a la reunió no hi havia cap escriptora», parlam de dones (i de dones que escriuen), mentre que «a la reunió no hi havia cap escriptor» parlam d'una classe de professionals sense menció per a res al sexe. Si volem dir que no hi havia cap escriptor de sexe masculí, cal explicitar-ho, dient, per exemple, *cap escriptor home*, com en anglès diríem *man writer*. En anglès també han de dir *women writers* per a referir-se a les escriptores, però dir en català *escriptores dones* o *dones escriptores* és, òbviament, una estupidesa.

Deia Joan Melià (*Diari de Balears*, 18-6-2008) que la llengua no és sexista sinó que la gramàtica és androcèntrica. I un cert feminisme, hi afegesc, ha caigut de quatre potes en la trampa. És la gramàtica, és a dir, l'explicació del funcionament de la llengua, la que ens ha fornit una determinada concepció d'aquesta llengua, sovint a partir de coses tan senzilles com l'ús d'un terme o un altre. Segurament ara tot seria distint si al gènere no marcat li haguessin donat un nom diferent de *masculí*. Només l'acceptació i la reproducció mimètica i acrítica de la noció de *gènere masculí*, amb la negativa a acceptar el gènere dit així com el que realment és, pot fer dir el disbarat majúscul que la llengua, tal com és usada per la majoria de la gent, invisibilitza les dones. Quan diem *cadira*, tothom entén *cadira* (i ningú no entén *taula*), cosa que ens mostra l'autèntic significat de la paraula. Quan diem *els italians són simpàtics*, tothom entén què significa *els italians* (i ningú no entén que parlem només d'homes). Si això és així, qui és que pot dir que *italians* representa una categoria més masculina que de gènere indistint? La frase esmentada invisibilitza en igual grau les dones i els homes. En canvi, del moment que el nostre sistema dota el gènere femení d'unes marques pròpies i exclusives, les dones es fan visibles quan s'usen aquestes marques. Són ben visibles quan es diu *les mallorquines*, *les alemanyes*, *les casades* o *les jubilades*. No es veu cap home, però, quan es diu *els mallorquins*, *els alemanys*, *els casats* o *els jubilats*. Només se suposa que n'hi ha qualcun, perquè si tots fossin dones, es visibilitzarien amb la marca de femení.

Quan diem «a la reunió no hi havia cap escriptora», parlam de dones (i de dones que escriuen), mentre que «a la reunió no hi havia cap escriptor» parlam d'una classe de professionals sense menció per a res al sexe. Si volem dir que no hi havia cap escriptor de sexe masculí, cal explicitar-ho, dient, per exemple, cap escriptor home.

Tots i totes

La percepció que les formes no marcades quant al gènere són *masculines*,

fruit de la terminologia tradicional, i la creença que usant aquestes formes el parlant «s'oblida» de les dones, ha fet que el moviment pel llenguatge «no sexista» hagi desplegat un conjunt de recomanacions mancades de fonament que analitzaré a continuació.

La primera proposta és l'ús de la forma doble, normalment amb la copulativa *i* (*els ciutadans i les ciutadanes*, *els nins i nines*), però també amb altres recursos en la llengua escrita, com la fatídica barra (*els menorquins/les menorquines*, *benvolguts/udes amics/gues*), que converteix el llenguatge escrit en «inoralitzable». A més d'altres de més estrafolaris com l'espanyol *l@s soci@s*, que apareix en escrits de «superprogres». També n'hi ha que dupliquen no sols els substantius sinó també els pronoms (*Per Nadal els i les volem tots a casa*). Com que practicar això d'una manera rigorosa és inviable, especialment en el llenguatge oral –no ho fan ni els qui ho prediquen–, el resultat és que la forma doble s'aplica només a un grup reduït de paraules emblemàtiques (*ciutadans*, *diputats*, *nins*, *professors* i *pares* a les escoles, etc.). Però no es diu normalment *els farmacèutics i les farmacèutiques*, *els catòlics i les catòliques*, *els rics i les riques*, o *els divorciats i les divorciades*. Aquí sembla que «no cal tant».

La percepció que les formes no marcades quant al gènere són *masculines*, fruit de la terminologia tradicional, i la creença que usant aquestes formes el parlant «s'oblida» de les dones, ha fet que el moviment pel llenguatge «no sexista» hagi desplegat un conjunt de recomanacions mancades de fonament.

Capítol especial és el de les paraules epicenes, aquelles no flectives de gènere inherent arbitrari que es refereixen a persones de qualsevol sexe: *criatura*, *membre*, *persona* o *víctima*. Aquí el gènere representa una obligatorietat de concordança i res més. La ministra hauria d'haver entès que dir *los miembros y las miembras* és tan aberrant com dir *los víctimos y las víctimas*, *las criaturas y los criaturos* o, tornant al català, *les persones i els persons*. No hi ha cap diferència entre aquestes paraules, i, curiosament, ningú no reivindica la «masculinització» de les femenines, perquè això del llenguatge «no sexista» té més de passió que de racionalitat.

Una postura extrema propugna, a més de la forma doble, de fer concordar els adjectius amb el substantiu més pròxim (*els ciutadans i les ciutadanes basques*, *en Jordi i na Mercè estan cansades*). No juguem: aquestes són expressions senzillament agramaticals. O bé la primera es refereix a tots els ciutadans del món més les ciutadanes basques. La llengua és així, agradi o no.

El problema més greu que representa l'ús de la forma doble és el perill que acabem sense entendre'ns. Fa poc observava atentament –i enregistrava– la parla de la ministra al·ludida en una conferència de premsa. Al costat d'un enfilall de fórmules «no sexistes», com *el impulso de todos y de todas*, *hijos e hijas*, *la comisión de personas expertas*, etc., la ministra usà profusament el «masculí» genèric. Comptant i sumant, aquests usos superaven de molt les altres fórmules. Ja sé que el context ajuda a entendre, però en una persona tan atenta a les idees d'igualtat en el llenguatge podríem pensar que quan anuncia ajudes per a famílies *amb fills discapacitats*, anuncia una gran discriminació de les famílies *amb filles discapacitades*. El problema és rellevant en el llenguatge jurídic, un registre lingüístic que requereix una alta precisió i que ha de generar seguretat per damunt de tot. El llenguatge jurídic és, precisament, un dels més afectats per les idees que tractam. Una gran quantitat de textos legals, passats per redactors o revisors que apliquen les *recomanacions*, van plens de duplicacions i altres recursos recomanats. Què s'ha d'entendre aleshores quan esporàdicament el text s'oblida de la duplicació i usa una forma «masculina»?

La forma doble sistemàtica crearia una llengua embafosa i contra les lleis de l'economia, que també funcionen en la llengua. Però no és aquest el motiu per què és una pràctica rebutjable. Si per a evitar la discriminació de les dones s'hagués d'usar una llengua més costosa o complexa, valdria la pena l'esforç. És que l'ús de formes no marcades quant al gènere no discrimina ningú. I disposar d'aquestes formes, i assumir-les amb tota naturalitat, sempre serà millor que la segregació de sexes, cosa que no pot ser mai ni bona ni progressista.

Els simpàtics i la simpatia

Una altra recomanació per al llenguatge «no sexista», totalment «desrecomanable», és la substitució del «masculí» genèric per una paraula formada amb un sufix col·lectiu o per una paraula abstracta que en rigor té un altre significat. Un exemple del primer cas seria *el professorat* en lloc de *els professors*, i un exemple del segon cas –típic i emblemàtic– seria *la ciutadania* en comptes de *els ciutadans*.

L'ús d'una paraula en comptes d'una altra, quan els dos mots designen realitats contigües, es diu *metonímia*. Per exemple, referir-se a un escriptor dient *una ploma brillant* (si ara creàssim la metonímia potser hauríem de dir *un processador de textos brillant*, però sembla que no queda gaire poètic). La metonímia és un recurs literari associat a la creativitat dels parlants o escrivents i que serveix per a acomplir les funcions lúdica i artística (emotiva) de la llengua. O, pel cap baix, per a evitar repeticions i donar varietat a l'ús de la llengua. Els parlants saben, tanmateix, que un escriptor no és una ploma i que la metonímia està bé en determinats contextos i amb determinades finalitats. Amb tot, la metoní-

mia ha estat històricament un factor de canvi lingüístic i de transformació del significat d'algunes paraules, cosa que no exclou que pugui ser també un factor de distorsió del sistema lingüístic i focus d'ambigüitats i, per tant, d'empobriment.

Un tipus particular de metonímia, el que ara ens interessa, és la substitució d'una paraula que designa un conjunt de persones per una altra que designa una qualitat abstracta posseïda per aquestes persones. Algunes d'aquestes metonímies han arribat a fixar el nou significat d'alguns mots, recollit en els diccionaris. És el cas de *noblesa* o *joventut*, que en primer terme signifiquen una qualitat abstracta i, de més a més, el conjunt dels nobles o el conjunt dels joves. Ara bé, promoure indiscriminadament aquest tipus de metonímia en nom del llenguatge «no sexista» –cosa que implica el rebuig dels mots regulars– és un abús de llenguatge que no porta més que inconvenients. Els manuals de llenguatge «no sexista» en curs proposen l'ús sistemàtic d'aquest recurs, que deixa de ser una figura literària per a esdevenir una substitució lèxica. No sols recomanen les metonímies que ja estan en circulació –sovint per motius aliens a la qüestió del gènere–, com la substitució de *els ciutadans* per *la ciutadania*, *els oients* per *l'audiència*, *els propietaris* per *la propietat*, etc., sinó que en proposen moltes més, com el canvi de *els nens* per *la infància*, *els adolescents* per *l'adolescència*, *el Col·legi d'Advocats* per *el Col·legi de l'Advocacia*, i n'hi ha que arriben a demanar que es digui *la biologia* en comptes de *els biòlegs*, *la delegació* en comptes de *els delegats*, *la consergeria* en lloc de *els conserges* i *la tutoria* en lloc de *els tutors*. Tot un programa perquè la llengua esdevingui un instrument per a qualsevol cosa menys per a entendre'ns. Presa aquesta via, no se sap fins a on es pot arribar: potser a confondre els rics amb la riquesa, els catòlics amb el catolicisme i els simpàtics amb la simpatia.

Davant aquest malmenament i empobriment de la llengua, la cosa més assenyada és reivindicar la precisió terminològica, cosa sempre saludable i necessària. Els simpàtics són els simpàtics –de qualsevol sexe, és clar– i la simpatia és la simpatia.

«Professorat» i «alumnat», castellanismes

A les llengües romàniques (i alguna altra com l'anglès) existeix una bona col·lecció de paraules formades amb un radical corresponent a un mot referent a un ofici, càrrec o dignitat i el sufix *-at* (*-at* en francès, *-ado* o *-ato* en espanyol i portuguès, *-ato* en italià *-ate* en anglès). D'aquesta manera, les bases lèxiques *marquès*, *rector*, *secretari*, etc. produeixen les paraules *marquesat*, *rectorat*, *secretariat* i altres. El sufix *-at* procedeix del sufix llatí *-atus* (en acusatiu *-atum*), ja productius en aquella llengua (*consulatus*, *magistratus*), però la immensa majoria de les paraules que ara ens ocupen s'han format en alguna llengua moderna i després s'han difós per les altres, cosa que explica que el conjunt d'aquests mots sigui bàsicament el mateix en tots els idiomes, amb alguna mancança en els diccionaris catalans amb correspondència estricta amb la que hi ha en els diccionaris espanyols.

El significat bàsic d'aquestes paraules correspon a les nocions de funció, dignitat d'un càrrec o el fet mateix d'exercir aquest. És el que expressen les frases *arribar al generalat*, *exercir l'almirallat*, *aconseguir un marquesat*, *continuar en el rectorat* o *aspirar a un lectorat*. També, en el camp religiós, *diaconat*, *presbiterat*, *episcopat*, *noviciat*, *pontificat*, etc. *Rectorat*, *triumvirat*, *secretariat*, *patronat* o *sindicat* són també la mateixa institució relativa al rector, el secretari, el patró o patrons i el síndic o síndics (*ordres del Rectorat*). També per extensió semàntica alguns d'aquests mots es refereixen, a més, a un territori governat per una persona (*califat*, *emirat*, *marquesat*, *priorat*, *sultanat*, etc.) o per un sistema particular (*protectorat*), al temps que dura l'exercici d'aquest càrrec o govern i de vegades al lloc on s'exerceix (*bisbat*, *rectorat*). Encara hi ha algun altre significat que afecta qualque mot particular: un estat o comportament (*anonimat*, *concubinat*). Aquests són els significats d'aquestes paraules en totes les llengües.

Dues paraules mereixen comentari especial. *Electorat* en un principi significava la dignitat i el territori d'un príncep elector en el Sant Imperi. En temps moderns va significar el dret d'elecció (*privar algú de l'electorat*), i per metonímia va passar a significar en les diverses llengües el cos dels electors, entès com una institució col·lectiva. Un cas paral·lel, sorgit com el precedent en el segle XIX, és *proletariat*, classe proletària. Tanmateix, aquesta metonímia és un fenomen molt reduït entre les llengües europees i limitat pràcticament a les paraules referides. No hi ha un sufix pròpiament productiu de noms col·lectius.

Un tipus particular de metonímia, el que ara ens interessa, és la substitució d'una paraula que designa un conjunt de persones per una altra que designa una qualitat abstracta posseïda per aquestes persones. Algunes d'aquestes metonímies han arribat a fixar el nou significat d'alguns mots, recollit en els diccionaris. És el cas de noblesa o joventut, que en primer terme signifiquen una qualitat abstracta i, de més a més, el conjunt dels nobles o el conjunt dels joves.

L'espanyol (i el portuguès) és l'única llengua que dóna al mot *professorat* el significat de 'conjunt de professors'. En totes les altres (francès *professorat*, anglès *professorate*, italià *professorato*) té el mateix valor de *generalat* o *almirallat* (*fa trenta anys que exercesc el professorat*), i aquest és l'únic valor que

en un català genuí hauria de tenir. Ben igual ocorre amb la paraula *funcionariat*, que, com en les llengües del nostre entorn, ha de significar només el càrrec i l'activitat del funcionari. Així mateix és només espanyol el nom col·lectiu *empresariado*, copiat també en català. *Professorat*, com a nom col·lectiu, va generar per paral·lelisme *alumnat*, una altra paraula en *-at* que no apareix a cap idioma llevat de l'espanyol, i ara també circula *estudiantat*, a imitació, naturalment i com sempre, dels usos castellans.

A més de castellanismes lamentables, aquests mots representen una fantàstica manera de desmanegar la llengua, com tots els recursos promoguts per la pruïja «no sexista». Imaginem que del conjunt de lectors d'un diari ens posam a dir-ne *lectorat*; del conjunt dels rectors de les universitats, *rectorat*; del conjunt dels ecònoms, *economat*; del conjunt dels interns, *internat*; del conjunt d'autors d'escrits anònims, *anonimat*, i del conjunts de campions de la trencadissa lingüística, *campionat*. Desfem-nos, doncs, de les dependències i diguem i escriguem *els professors*, *els alumnes* i *els estudiants*, com fan –i sense cap problema– la immensa majoria dels europeus.

Massa persones

Una altra fórmula que els manuals de llenguatge «no sexista» proposen per a evitar les formes considerades masculines –que ja he dit un munt de vegades que no ho són– és la substitució d'aquest suposat masculí per una expressió formada amb la paraula *persona*. Dit planament, es proposa de dir *les persones interessades* en lloc del maligne *els interessats*. Naturalment, *les persones interessades* és perfectament correcte i legítim, i sinònim perfecte de *els interessats*. El problema és que aquesta pruïja genera una vertadera hipertròfia de l'ús del mot *persona* –i segurament no sols per qüestions de sensibilitat «antisexista»–, igual que una sèrie d'alteracions de l'expressió natural i tradicional que ara veurem.

Així, el Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya –tot un exemple sistemàtic de llenguatge antisexista eixelebrat–, per no dir *funcionaris* a guàrdies civils i altres policies espanyols, diu que «Poden prendre part en aquesta convocatòria les persones funcionàries de les forces i cossos de seguretat que depenen del Govern de l'Estat […]». I un manual de llenguatge «no sexista», lamentablement patrocinat per la mateixa Generalitat, per a evitar de dir *el conseller de Salut*, en un text que es refereix a aquesta figura en general, proposa l'enrevessada forma «Correspon a la persona titular del Departament de Salut…». Se suposa que la fórmula és generalitzable, i d'aquesta manera la figura del rector d'una universitat pot esdevenir *la persona responsable del Rectorat*, i el president del Govern, *la persona encarregada de la presidència del Govern*.

L'abús de la paraula *persona* s'ha fet omnipresent. Llegim en un diari que «Quatre psicòlegs reforçaran els centres d'atenció a persones drogodependents», quan bastaria dir «centres d'atenció a drogodependents». I sentim en una ràdio «Avui parlarem amb Maria X., que és la persona encarregada de dirigir aquesta operació», quan bastaria dir «que és l'encarregada de dirigir aquesta operació». Fa poc he rebut un correu electrònic amb un butlletí digital d'una institució cultural, amb una nota al peu on fan saber que «Les persones que no estigueu interessades en [*sic*] tornar a rebre el Butlletí ens ho heu de comunicar al correu…». La redacció normal i natural hauria estat «Els qui no estigueu interessats a rebre…», i cal remarcar que, de la mateixa manera que *els interessats*, *els experts* i *els maonesos* són formes no marcades quant al gènere, també ho és la solució *els qui*, que encapçala les frases substantives de tota la vida referides a un determinat grup d'individus. I encara em fa gràcia esmentar el fet que fa un quant temps vaig saber que existia una *Federació Catalana de Persones Infidels*, amb un *persones* superflu, mirat de qualsevol perspectiva, atès que *infidels* és una paraula invariable i que aquests infidels han de ser per força persones, car si fossin animalets, i suposant que entenguessin la noció d'infidelitat, difícilment arribarien a constituir-se en federació. És clar que l'efecte més devastador d'aquesta pràctica tan respectuosa deu ser el que es troba en algun escrit d'un sindicat d'ensenyament, que per a evitar el sexista *els interins* parla de *les persones interines*. Si un catedràtic interí és aquell que ho és –catedràtic– interinament, ja podeu imaginar què és –pobra criatura– una persona interina.

Hi ha alguns col·lectius els membres dels quals pareix que són més persones que els altres. Per exemple, els sords i els cecs, referits sempre com a *persones sordes* i *persones cegues*. Aquí, més que per una qüestió de gènere, es deu tractar d'un altre efecte del llenguatge políticament correcte: com si l'esment de la seva discapacitat es veiés compensat per l'ús de la paraula *persona*, una mena d'oli màgic que tot ho guareix. Però potser els qui són més persones de tots són els gitanos, per als quals es va inventar aquella mostra de correcció política en estat pur de *persones d'ètnia gitana*, que fan servir amb força regularitat els mitjans de comunicació.

La hipertròfia de l'ús del mot *persona* amenaça algunes paraules bàsiques de la llengua de desaparèixer de la parla d'alguns, sobretot els sectors joves. Pareix que molts ja s'han oblidat de la paraula *cadascú*, substituïda per *cada persona*. I els pobres *algú*, *qualcú* o *ningú* sembla que segueixen el mateix camí, engolits pels inevitables *alguna persona* o *cap persona*. En lloc de la frase «He anat a la delegació, però no hi havia *ningú* que em pogués atendre», de cada vegada sentireu més «He anat a la delegació, però no hi havia *cap persona* que em pogués atendre».

Conclusió

Després de les tempestes sempre torna la calma. El moviment per un pretès llenguatge no sexista i la reacció que ve de la lingüística hauran estat una sacsada de les moltes que mostren que la recerca de la justícia i el progrés és consubstancial a l'ànima humana, encara que en aquest camí de tant en tant hom ensopegui i caigui de morros. Aquest és un debat que ha d'acabar posant cada cosa al seu lloc. La igualtat de les persones s'ha de treballar dia a dia en tots els àmbits de l'existència i la convivència, però no vindrà d'inventar ni d'imposar coactivament un llenguatge que, a més de mostrar-se inviable, pretén de substituir-ne un altre que, en els aspectes centrals de la qüestió, no té altre problema que haver estat víctima d'un malentès. ◆

La fraseologia popular

Albert Jané

Entenem per fraseologia «conjunt de maneres de dir característiques d'una llengua, d'un sector d'aquesta o d'un autor» (DIEC). I la fraseologia popular, sobre la qual avui volem fer algunes consideracions, ha de ser, doncs, aquell conjunt de maneres de dir encunyades pel poble al llarg dels segles, és a dir, d'autoria anònima, que apareixen habitualment en l'expressió tant oral com escrita de la llengua perquè se suposa, en principi, que són de coneixement general. Segurament menystinguda o menysvalorada en les èpoques en què el llenguatge dels «il·lustrats» imposava el seu prestigi d'una manera exclusiva, actualment és ben coneguda i valorada per les seves possibilitats expressives i estilístiques, i objecte de tota mena d'estudis, de reculls i de compendis.

Els diversos tractadistes que s'han ocupat de la fraseologia popular i que n'han aplegat i publicat reculls més o menys extensos, la distribueixen o classifiquen en grups o apartats segons criteris molt diversos. Tal com s'esdevé en tots els aspectes del llenguatge i del seu estudi, també en el camp de què avui ens ocupem la terminologia no sempre reïx a determinar uns grups de la classificació d'una manera precisa i exacta, a excloure o eliminar tota possibilitat de dubte o de vacil·lació. Les fronteres, en tots aquests casos, solen ser imprecises i sovint donen lloc a una zona intermèdia, neutra, de determinació difícil. Però això no ens ha de privar d'assajar una classificació lògica i coherent de les frases populars, especialment a partir d'aquells casos o exemples que podem dir que són plenament arquetípics, que podem situar en el cor o nucli de cada un dels grups que resulten d'un intent de classificació.

Podríem partir, d'acord amb el que acabem de dir, de tres exemples concrets, com *Qui té gana somia pa*, *A bodes em convides* i *Tenir mala peça al teler.* Hem de convenir, en primer lloc, que són tres mostres ben clares, inqüestionables, de la nostra fraseologia popular. És a dir, no són atribuïbles a cap autor determinat, són ben usuals i freqüents en el llenguatge comú i perfectament conegudes de tots els parlants o usuaris «normals» de la llengua. I, encara, tenen en comú un fet que, si bé no és pas del tot general ni necessari de la fraseologia popular, sí que hi és molt habitual i característic: el sentit figurat, és a dir, la metàfora. Però considerem, contra el parer i el criteri d'alguns tractadistes, que les tres frases que acabem de transcriure no poden ésser incloses en el mateix grup de qualsevol classificació de la fraseologia popular.

Els refranys

No hi ha cap dubte que la primera de les tres frases que hem transcrit, *Qui té gana somia pa*, és un refrany. També en podríem dir un proverbi, una dita o un adagi. Segons el DIEC, el refrany és una «frase que, en sentit directe o al·legòric, i generalment de forma sentenciosa i el·líptica, expressa un pensament a manera de judici en què es relacionen almenys dues idees». Encara que la definició de proverbi és força difervent, «màxima, dita, d'ús popular, antiga, que conté un ensenyament», *refrany* i *proverbi* es poden considerar perfectament sinònims i intercanviables en la majoria dels casos. Com que tractem de fraseologia popular, entenem que les quatre designacions que hem indicat, *refrany*, *adagi*, *dita* i *proverbi*, convenen indistintament per a frases com *Qui té gana somia pa*, o com *Qui no vulgui pols que no vagi a l'era*, *Carrers mullats*, *calaixos eixuts*, *Si vols ser ben servit fes-te tu mateix el llit*, *Pel juny la falç al puny*, etc., etc. En canvi, sense que sigui possible, com ja hem dit, d'establir cap distinció neta, en general reservaríem més aviat els termes *màxima*, *sentència* i, sobretot, *aforisme*, per a les frases d'autors coneguts o de la tradició literària universal. Com és ben sabut, en la nostra cultura aquesta gran tradició aforística prové de la Bíblia (en què es parla, sobretot, de proverbis) i dels autors clàssics, grecs i llatins, i arriba fins als nostres dies, però ara no ens n'hem d'ocupar. Remarquem, de les dues definicions que hem transcrit del DIEC, les indicacions «en què es relacionen almenys dues idees» (refrany) i «d'ús popular» (proverbi).

No és tampoc el nostre propòsit estudiar les estructures sintàctiques principals dels nostres refranys. Però sí que podria ser útil assenyalar que el tipus més usual, el dels que s'inicien amb el terme relatiu *qui*, referit a persones i que és el propi de les oracions relatives substantives (sense antecedent), es divideix en dos grups: el dels refranys que duen els verbs en indicatiu, que són, pròpiament, els que contenen un ensenyament, com *Qui té gana somia pa*, *Qui molt xerra sovint s'erra*, *Qui tira pedretes tira amoretes* o *Qui juga amb foc es crema*, i el dels que duen els verbs en subjuntiu, que més que no pas un ensenyament contenen un consell o advertiment, com *Qui no vulgui pols que no vagi a l'era*, *Qui més en sàpiga que més hi digui*, *Qui sigui confrare que prengui candela* o *Qui no vulgui ballar que no vagi al ball.* Podríem destacar, també, els refranys meteorològics o relatius al pas de l'any i de les feines del camp, com *Pel maig cada dia un raig*, *Pel juny la falç al puny* o *Per la Mare de Déu d'Agost a les set ja és fosc.*

Existeixen, com és ben sabut, diversos reculls de refranys catalans. Amb tota probabilitat, el més extens és el de Joan Amades, no sempre de consulta còmoda a causa de la seva mateixa exuberància. Escau d'assenyalar, però, que és un recull format exclusivament de refranys, sense la interferència d'altres mostres de la fraseologia popular.

Les frases fetes

Aquesta designació ha de merèixer, és inevitable, objeccions decidides, car es pot argumentar fàcilment que en tots els casos de la fraseologia popular, incloent-hi els refranys i les locucions, es tracta de frases fetes. I és innegable que sovint

s'utilitza aquest grup nominal per a designar qualsevol mostra d'aquesta fraseologia anònima, tradicional i consolidada. Però la necessitat d'una denominació per a designar aquelles frases que no són ni refranys ni locucions verbals o adverbials ens ha fet decidir per aquesta solució. Entenem que expressions com *A bodes em convides*, *Ja pots cridar ous a vendre*, *Afarta'm i digue'm moro*, *Arribar i moldre*, *Jo sóc músic* o *Tal dia farà l'any* no són ni refranys ni locucions (verbals o adverbials), i per això proposem de dir-ne frases fetes. De fet, la nostra classificació coincideix amb la que ve a indicar-se en el títol d'un llibre, molt interessant, de Josep Espunyes, *Dites* (és a dir, refranys o adagis), *locucions i frases fetes de Tresponts avall*, en què trobem, a la primera pàgina, *Un clau en treu un altre*, que entenem que és una dita o refrany, *A bodes em convides*, que acabem de proposar de dir-ne una frase feta, i *A empentes i rodolons*, que sense vacil·lar ni un instant posaríem al calaix de les locucions (adverbials).

A fi d'afinar més la nostra proposta de classificació de la fraseologia popular, creiem útil de comparar-ne dues mostres com *arribar i moldre* i *arribar a misses dites*, que classifiquem, respectivament, com a frase feta i com a locució (verbal). *Arribar i moldre* es diu en un moment determinat de la conversa, per expressar la idea que vam aconseguir el que volíem sense haver d'esperar gens. És una frase amb l'infinitiu invariable, contràriament al que s'esdevé amb les locucions verbals, com ara *arribar a misses dites*, que, deixant de banda les restriccions semàntiques, admeten totes les variants del paradigma de la conjugació verbal: *Vaig arribar / arribareu / sempre arriba / suposant que arribem… a misses dites.* Ara bé, *arribar i moldre* es pot usar, i s'usa sovint, com a predicat nominal del verb *ésser*, és a dir, *ésser arribar i moldre*, que ja seria una locució verbal, però entenem que no seria gens pertinent de dir, per exemple, *Vam arribar i moldre*, que potser no ens repugnaria del tot perquè l'habitual perífrasi de pretèrit integra els dos infinitius de què consta la frase, i que seria certament estrambòtic de dir *Suposant que arribéssim i molguéssim…*, talment com diem, ben escaientment, *Suposant que arribéssim a misses dites…*

No ens semblaria pas desenraonat que les frases fetes que són més o menys exclamatives, des de *Amunt i crits!* fins a *Ja pots cridar ous a vendre!*, fossin analitzades com a locucions interjectives.

El nostre repertori de frases fetes no és pas tan extens com el de refranys i el de locucions. Precisament per això potser escau de completar el nostre comentari amb algunes mostres més: *Ara hi corro*, *Avall*, *que fa baixada*, *Ara t'escolto*, *Aparteu les criatures*, *Campi qui pugui*, *Cames ajudeu-me*, *Correu-hi tots*, *De més verdes en maduren*, *De quin pa fas rosegons!* (també pot ser interrogativa), *Demà serà un altre dia*, *D'aquesta aigua no en beuré*, *Déu ens agafi confessats*, *Déu hi faci més que nosaltres*, *Encara corre* (dit pels caçadors per a indicar que van fallar el tret), *El meu mal no vol soroll*, *Embolica que fa fort*, *Fes-li* (o *Ja li pots fer*) *un nus a la cua*, *Ja ho diré demà* (o *Ja ho diré cantant)*, *Ja en tirarem un bon tros a l'olla*, *Mala cara quan morirem* (com a resposta a la pregunta retòrica *Què farem?*), *No hi ha més cera que la que crema*, *No l'apaguis!* (moderant un excessiu entusiasme elogiós), *Per quatre dies que hem de viure!*, *Passi-ho bé*, *que cauen gotes*, *Parlo jo o passa un carro?*, *Puja aquí dalt i balla*, *Si no t'agrada no t'hi casis*, *Tot plegat*, *aigua calenta* (o *pela amb deu)*, *Un be negre amb potes rosses!*, *Val més això que res…*

Les locucions

El terme *locució* és un mot perfectament polisèmic, cosa que permet que sovint sigui usat amb poca propietat o fins i tot amb una ambivalència deliberada. Ara el prenem en consideració d'acord amb la definició de l'última subentrada del DIEC; «Grup de mots que té el valor sintàctic o semàntic d'un sol mot». I, com a exemple d'aquesta definició, s'indica que hi ha locucions nominals, verbals, adverbials, conjuntives i prepositives. Escau d'afegir-hi, naturalment, les locucions adjectivals i les interjectives (a les quals ja hem fet referència).

Es podria discutir si, per exemple, *camisa de seda* té el mateix valor de locució nominal que *camisa de dormir*, però això no és pas el nostre propòsit. En tot cas, hem de considerar que *camisa de dormir* és una locució nominal, encara que no seria segurament pertinent d'incloure-la en un recull de llenguatge popular. Com una petita mostra de locucions nominals de caràcter netament popular, tenim, entre moltes

més, *pa de pessic*, *braç de gitano*, *blat de moro*, *esperit de vi*, *gorra de cop*, *sac de gemecs*, *peu de rei*, *gos d'atura*, *llop cerver*, *ull de poll*, *paper d'estrassa*, *calaix de sastre*, *cap de trons*, *tap de bassa*, *arc de Sant Martí*, *llibre d'anar a missa*, *cistell d'anar a comprar*, *carrer que no passa*, etc. En alguns casos, com *gorra de cop* o *carrer que no passa*, el valor de la locució és transparent, fàcilment deduïble a partir del valor dels seus components, però en altres casos, com *peu de rei*, *braç de gitano*, *pa de pessic* o *sac de gemecs*, el significat de la locució és, en principi, opac. Notem el valor especialment metafòric que agafen a vegades algunes d'aquestes locucions nominals, com *paper d'estrassa* o *calaix de sastre*.

Les locucions adjectivals no són pas tan nombroses com les locucions nominals. En la majoria dels casos s'han format amb una forma adjectival simple més un determinatiu, com *curt de gambals*, *llarg de dits* o *nou de trinca*, o bé són expressions introduïdes per una preposició, usualment la preposició *de*, com *de fireta*, *de nyigui-nyogui* o *d'estar per casa*. No hi ha dubte que tots els exemples que acabem d'indicar són dignes d'inclusió en qualsevol repertori de llenguatge popular.

Com a mostres de fraseologia popular són molt més importants i nombroses les locucions verbals i les adverbials. Tal com ja hem indicat, perquè una frase pugui merèixer el nom de locució verbal ha de tenir com a nucli un infinitiu i el seu ús ha de ser possible en tots els modes, temps i persones, solament amb les lògiques restriccions semàntiques. En el cas de les locucions verbals, el límit entre una simple frase formada per un verb més un complement, com *tenir menjar*, i una autèntica locució verbal, com *tenir por*, és molt imprecís. És en aquesta zona imprecisa on posaríem frases com *tenir gana*, *posar remei*, *dir la veritat*, *córrer perill* o *caure d'esquena*. Els exemples següents, en canvi, són locucions verbals en el ple sentit de la paraula, veres creacions lingüístiques, imatjades i acolorides, del geni popular: *agafar el rave per les fulles*, *anar amb peus de plom*, *aguantar l'espelma*, *aixecar la camisa*, *amagar l'ou*, *anar de gorra*, *ballar-hi faldilles*, *buidar el pap*, *deixar-les anar* (o *engegar-les*) *sense engaltar*, *demanar permís a un peu per moure l'altre*, *despullar un sant per vestir-ne un altre*, *donar corda*, *dormir* (o *jeure*) *a la palla*, *ensenyar la ceba*, *engegar al botavant*, *entendre's i ballar sol*, *estar* (o *quedar*) *a l'escapça*, *fer calderada*, *fer salat*, *haver-hi roba estesa* (o *moros a la costa*), *jugar-s'hi el coll*, *lligar de braços*, *matar el cuc* (prendre un refrigeri), *matar el cuc de l'orella* (atabalar), *mirar contra el govern*, *no enviar-ho a dir*, *no haver-hi més cera que la que crema*, *no saber de la missa la meitat*, *no poder dir fava*, *no posar-se cap pedra al fetge*, *no veure-hi* (*un pam*) *més enllà del nas*, *obrir de bat a bat*, *pagar els plats trencats*, (*fer*) *passar bou per bèstia grossa*, *passar la mà per la cara*, *passar la nit del lloro*, *perdre bous i esquelles*, *perdre l'oremus* (o *la carta de navegar*), *plegar el ram*, *portar* (o *dur*) *el carro pel pedregar*, *posar-hi la mà al foc* (o *pujar-hi de peus*), *quedar-se de pedra*, *remenar la cua*, *riure's del mort i de qui el vetlla*, *saber el pa que s'hi dóna*, *sentir campanes* (*i no saber d'on*), *sortir amb un ciri trencat*, *tallar el bacallà*, *tenir el cap a tres quarts de quinze* (o *en un altre lloc*), *tenir les mans foradades* (o *forats a les mans*), *tenir la paella pel mànec*, *tenir una cama al calaix*, *tocar-ne de calents*, *treure faves d'olla*, *veure's les orelles*, etc. Es fàcil d'adonar-se que en totes aquestes locucions verbals hi ha un sentit figurat evident.

Com ja hem vist, algunes frases populars que s'inicien amb un infinitiu se solen usar com a complement d'un altre verb, que és el que es conjuga: *Serà bufar i fer ampolles*, *Li tocarà ballar amb la més lletja*, *Ja li podeu anar al darrere amb un flabiol sonant*. En aquest últim cas, també és vàlid l'ús de l'imperatiu: *Aneu-li al darrere amb un flabiol sonant*.

Les locucions adverbials són també molt nombroses i característiques del llenguatge popular. Generalment són expressions introduïdes per una preposició, molt especialment *a* i *de*: *a la babalà*, *a la bona de Déu*, *a la gatzoneta*, *amb prou feines*, *de bocaterrosa*, *de bursada*, *de cop i volta*, *pel cap alt*, *pel cap baix*, *sense mirar prim*, etc.

En locucions verbals amb verbs com *ésser*, *estar*, *anar*, *fer* o *tenir*, com ara *ésser dur de pelar*, *estar amb l'ai al cor*, *anar a preu fet*, *fer cara de pomes* (o *de prunes*) *agres* i *tenir*

les mans d'or, seria possible una doble anàlisi: la que veuria en cada una d'aquestes frases una locució verbal com qualsevol altra i la que consideraria que en cada frase hi ha un verb més un complement format per una locució nominal (*cara de pomes agres*, *mans d'or*), adjectival (*dur de pelar*) o adverbial (*a preu fet*, *amb l'ai al cor*), locucions, totes elles, que es poden usar amb altres verbs o, fins i tot, sense cap verb: *Se'l considerava dur de pelar*, *Sempre vivia amb l'ai al cor*, *Treballen a preu fet*, *Amb aquella cara de pomes agres fa fugir la gent*, *Era molt sol·licitat per les seves mans d'or.* Aquesta doble anàlisi també seria temptadora en frases verbals com *ploure a bots i barrals*, *obrir de bat a bat* i *omplir de gom a gom*. Efectivament: qui podria considerar que *ploure a bots i barrals* és una locució verbal de cap a peus, qui sostenir a peu i a cavall que no és sinó un verb amb un complement circumstancial format per una locució adverbial. Creiem que totes dues interpretacions són vàlides i legítimes, no excloents, i pledejar a favor de l'una en contra de l'altra ens sembla poc profitós.

Les comparacions metafòriques o imatjades són també una manifestació molt interessant del llenguatge: *brut com una guilla*, *curt com la cua d'un conill*, *mentider com la gaseta*, *llarg com un dia sense pa*, *llest com una mostela*, *lleuger com una daina*, *lleig com un gripau*, *gras com un teixó*, *trist com la boira baixa*… Totes aquestes frases admeten una formulació paral·lela, de valor intensiu: *més brut que una guilla*, *més curt que la cua d'un conill*… I si s'usen com a complement del verb *ésser* formen uns conjunts que res no priva d'anomenar locucions verbals: *ésser mentider com la gaseta*, *ésser més llarg que un dia sense pa*.

Podríem dir que els refranys o proverbis són creacions literàries mínimes, mentre que les frases fetes i les locucions no són sinó creacions idiomàtiques, és a dir, fets de llengua. Per això és enraonat que els anomenats diccionaris de la llengua no recullin els primers sinó, quan convé, com a exemples d'ús d'algun dels mots que hi intervenen, i, en canvi, considerant que les frases fetes i les locucions són, en realitat, unitats lèxiques, amb un sentit precís que importa de conèixer, els diccionaris no deixen de recollir-les i de definir-les. Així, un exemple de la definició d'un dels significats del verb *somiar* (DIEC) és el refrany *Qui té fam somia pa*. I una de les subentrades d'aquest mateix article és la locució verbal *somiar truites*, que hi té la definició següent: «Creure possibles coses irrealitzables.» Així mateix, una de les subentrades de l'article *boda* és la frase feta *a bodes em convides*, definida d'aquesta manera: «Expressió que denota la joia que ens produeix una proposició que acceptem.» Ara bé, que no hi hagi cap diccionari que reculli tot el tresor de frases i de locucions, és lògic i evident, car per molt extens que sigui, un diccionari, no reeixirà mai a aplegar tot el cabal lèxic d'una llengua. ◆

Barbarismes en el llenguatge col·loquial

Pere Ortís

Primer de tot vull assenyalar algun barbarisme, limitant-me als simples mots, el llenguatge col·loquial:

«Xulo», molt usat per nens i per dones. Cal dir: **bonic**, **bell**, **preciós**, **bufó**, i si és a persones, també **formós**, **xamós**, **eixerit**. *Quin nen més bufó! És una noia molt bufona.*

«Cole», molt usat pels mestres i per les mares. És devastador, també. Cal dir: **escola**, **col·legi**, **estudi**. *Nen, és hora d'anar a l'escola.*

«Carpa». Vàlid, si hom vol indicar el peix de riu. Però no existeix en el sentit de **envelat** o de **tendal**. *La trobada tindrà lloc a l'envelat que han improvisat.*

«Derribar». El diuen molt els nens. Cal dir: **Enderrocar**, **ensorrar**, **tirar a terra**, **tombar**, **fer caure**. *Cal enderrocar aquesta casa. El defensa l'ha tombat.*

«Empalagós». Cal dir: **Embafador**. I més fort: **Pudent**. *Aquest paio m'atipa, és tan embafador! Vés-te'n, pudent!*

«Emplaçar», en el sentit de **comprometre**. En el sentit de col·locar una cosa en un lloc, està bé. *El president ha compromès el ponent a tornar a la sala.*

«Igual», usat en sentit dubitatiu, conjectural. «Igual no vénen». Desbanca una sèrie d'alternatives, en català. Abans usàvem molt el verb **deure**. *No deuran venir. Ja has trucat prou, no hi deuen ser.* També **potser**: *Potser no vindran. Potser no hi són.* O: **qui sap si**, **vés a saber si**. Cal trobar expressions alternatives, que hi són.

«Morro», substituint **barra**. *Quina barra que tens!* O: **penques**, però no en sentit de força, sinó de barra. *Encara té penques de demanar-me que el pagui!*

«Nòvio». Cal dir: **Xicot**, **promès**, **galindoi**. *El meu xicot et passa la mà per la cara.*

Quines manies i escrúpols havem concebut amb **nuvi**? Tan bonic que és! Ho limiten a quan són davant l'altar o davant el jutge. El noi i la noia són nuvis del moment que festegen. «Llavors érem nòvios», per **Llavors festejàvem**.

«Patada», que ja es veu d'on ve, per **puntada de peu**, o simplement **puntada**, com hem dit sempre. *El tragué de casa a* ***puntades.*** Els mallorquins diuen: **potada**, molt bo, de *pota. T'entafer* ***potada!***

«Pillar», per **agafar**, **atrapar**, **empaitar**, **aconseguir** (a l'Urgell dèiem **aconsigar**). *Au, atrapa'm, si pots! Empaita'l, aquest lladre!* Aquest barbarisme fa estralls entre els nens de l'escola i els del carrer.

«Vivenda», per **habitatge**, **mansió**, **casa**. *La llei de l'habitatge. Han cremat dos habitatges.*

Aquí vull comentar algunes expressions que usem correntment i que són manllevades al castellà, sense que ens n'adonem:

La conjunció causal *com,* sense el seu acompanyant *que.* «Com no m'has invitat, no he vingut», per ***Com que*** *no m'has invitat, no he vingut.* «Com no fa sol, no jugarem», per ***Com que*** *no fa sol, no jugarem.*

La conjunció *com* emprada com a condicional per comptes del *si*. «Com no em donis el barret, et pego!», per ***Si*** *no em dónes el barret, et pego.*

La perífrasi «com no?», interrogant o afirmativa, servil de «¿cómo no?». —Així, no hi aniràs, al futbol? —«Com no!», per ***És clar*** *que hi aniré!* o ***Ja ho crec****, si hi aniré!*

També en el cas: «Vindrà el Pere, vindrà el Joan i, com no?, vindrà el Jordi», per … ***i també*** *vindrà el Jordi.* O: … *i vindrà el Jordi,* ***només caldria****!*, etc.

L'absència de la preposició *de*, allà on ha d'anar, motiva molta sintaxi a la castellana. (En un anunci): Locutor: — «Llet Nostra, només n'hi ha una.» Brivall interlocutor: —***De*** *Llet Nostra, només n'hi ha una.* (La pena és que aquests errors, en anuncis, es repeteixen i repeteixen, en els nostres mitjans, i ningú no hi posa remei.)

Molts diuen: «… bonic, no és», «bonito no es», per … ***de*** *bonic, no n'és.*

També diuen: «Venir, no vindrà», «venir, no vendrá», per ***De*** *venir, no vindrà, però…*

Igualment diuen (parlant de pomes): «Dóna'm una groga i una vermella», per *Dóna-me'n una* ***de*** *groga i una* ***de*** *vermella.*

En un restaurant: «I cafè, que vol?», per ***I de*** *cafè, que en voleu?*

No és correcte, en català, «per la nit, pel matí, per la tarda». Cal dir: **a la nit**, **al matí**, **a la tarda**. *L'acte tindrà lloc* ***a la tarda.*** *Demà,* ***al matí,*** *ens banyarem.* ***A la nit*** *tot és fosc.*

El català no usa l'infinitiu per a negar: «No tocar», en una exposició, «No trepitjar la gespa» –com ho fa el castellà–. El català no deixa infinitius, o verbs, així sols, penjats. Cal dir: ***No toqueu res***. Tenint present que *toqueu* té el doble tall de referir-se a *vós* i a *vosaltres.* Bé que, donant via a l'elegància que té l'expressió en català, és força millor dir: ***No toqueu res, si us plau***. És una expressió castissa i reposada. ***No trepitgeu la gespa, si us plau***.

Semblant és el cas: —«Que vas a l'excursió, demà?» —«No em deixen», «no me dejan». És servil. I sempre hem dit: ***No, a casa no ho volen***. O també: ***A casa no m'hi deixen anar***. «Vol pegar-li, però ell no es deixa», per … *però ell* ***no es deixa pegar.***

Cal parar molt de compte amb l'ús que fem dels vers normals i dels reflexius, que hi ha molta tendència a emprar a la castellana. «S'ha caigut», per ***Ha caigut***. «Puja't al cotxe, que t'ho diré», «súbete al…», per ***Puja*** *al cotxe, que…* «Espera, no te'n vagis», «espera, no te vayas», per ***Espera't****, no te'n vagis.* En català normalment és *esperar-se*.

També és de si reflexiu el ver *escapar-se*, que en castellà no ho és: «escapar». *Ell sol* ***s'escapà*** *de la matança.* ***Escapar-se*** *de la presó.* ***Escapar-se'n*** *per pèls.*

«Posar pals a les rodes», «Poner palos en las ruedas». Que en tot cas hauria de ser: *Posar bastons a les rodes.* Però és un lleig servilisme. Cal dir: ***Posar entrebancs***. *Tot anava sobre rodes, i tu a posar-hi entrebancs!* O bé usar el bellíssim: *Ser un esguerracries. Aigualir la festa. Ja havia de ser aquest esguerra cries!* És bo mirar si s'hi pot clavar: ***Ser un esguerracries****,* com a alternativa.

«Tirar la tovallola», «tirar la toalla». És pres del boxador que es rendeix; en tot cas hauria de ser: *Llençar la tovallola*. En català tenim el bellíssim: ***Tirar el barret al foc***. *N'hi ha per a tirar el barret al foc!* ◆

Faltar-se'n: fantasma lèxic?

Robert Gómez-Ten

El tractament del verb *faltar-se'n*, per part dels nostres diccionaris i de la nostra gramàtica, constitueix un buit descriptiu (i normatiu) a més de pròpiament normatiu, a causa de la metodologia dels criteris lingüístics a què ha estat sotmesa aquesta forma, a més del desajustament entre el seu ús i el que se'n diu, cosa que demostra i constata aquest buit d'una manera definitiva. Tot seguit mirarem de desgranar l'estat de la qüestió.

Si consultem el *Gran diccionari* de l'Enciclopèdia Catalana dins l'entrada *faltar* 5:

> «**faltar-se'n poc per a** Haver estat a punt d'esdevenir-se.»

També surt com a entrada en *anar* 19, però en aquest cas per a explicar l'accepció número 19:

> «**19 anar de poc** (o **de res**) **com** (o **que**) **no** Faltar-se'n poc per a. *Ha anat de poc com no s'estimba*.»

En el *Diccionari català-valenciàbalear* en l'entrada *faltar* 4:

> «**Faltar** (o **faltar-se'n**) **poc**: estar a punt de fer, de sofrir una cosa, d'arribar a certa quantitat, etc. *Si tota la suma no hi és, poch se'n faltarà*, Lacavalleria Gazoph. *No se'n faltà un no res que no'l matassen; poc se'n faltà que no'l matassen*, ibid. *Li falta poch per tornar loco d'alegria*, Ignor. 13.»

Però en *Lacavalleria* encara en trobem més restes:

> «DEGOLLAR 265a 13-14: Poch ſen ha faltat que ſe ſian degollats uns à altres.
>
> DISCVRS 327a 26-28: Tant ſen falta, q̃ ab lo arrenglament dels mots perdia un diſcurs la ſua forſa, que no pot tenirme ſenſe axò.
>
> FALTAR 460b 40-41: Si tota la ſuma no hi es, poch ſen faltarà.
>
> FALTAR 460b 43: No ſen faltarà un diner.
>
> FALTAR 460b 45-46: No ſen falta res, que jo no ſia lo mes deſditxat dels homens.
>
> FALTAR 460b 47-48: No ſen falta un no res, que nol mataſſe; poch ſen faltà, que nol mataſſen.
>
> FALTAR 460b 52-53: Poch ſen falta, que jo no li ſalte als ulls.
>
> FALTAR 460v 55-56: Poch ſen faltà que ell no fos près, ell pensà ſer près.
>
> FALTAR 460b 58-59: No ſen faltà caſi res, que ells no vingueſſen à les mans.
>
> FALTAR 461a 1-2: Molt ſen falta, que vos no ſiau tant docˆte, com ell.
>
> FALTAR 461a 4-5: Molt ſen falta, que axò no ſia verdader.
>
> FALTAR 461a7-8: Molt ſen falta, que vos no ajau tocat lo verdader ſentit de aqueſt lloch.
>
> FALTAR 461a 11-12: Molt ſen falta que ell ſia ſant.
>
> FALTAR 461a 13-14: Poch ſen faltà, que jo nol batés.
>
> FALTAR 461a 19-20: Quant ſen falta, que jo no guanye la vicˆtoria?
>
> GAYRE 524a 32-34: No ſen ha faltat gayre, que ell no cayguès; poch ſen ha faltat, que ell no cayguès; no ſen ha faltat molt, que ell no cayguès.
>
> LLVNY 674b 39-42: Ben lluny de amarvos, jo vos avorreſch; jo no vos amo ſolament, però encara vos tinc odi; tant ſen falta que jo vos ame, que al contrari vos tinch en avorriment.
>
> MATAR 701b 9-10: Poch ſen faltà que ell no ſe matás.
>
> MENOS 711b 53: Si jo no ſupero á aquell, á lo menos ſen falta poch.
>
> MOLT 737b 9-10: Molt ſen falta que lo negoci, que vos avéu comenſat, no ſia acabat.
>
> MOLT 737b 11-13: Molt ſen falta que vos no ſiau tan bunich com voſtre germà.
>
> PENSAR 842a 36-37: Me penſaren matar, poch ſen faltá que no me mataſſen.
>
> POCH 864a 22: Poch ſen falta, poch hi ha á dir.
>
> QVE 899b 18-19: No ſen falta res, que jo no ſia totalment miſerable.
>
> TANT 975a 27-28: Tant ſen falta que la mort ſia un mal, que al contrari, &c.»

Pel que fa al Diccionari d'en Torra, en trobem rastre com a entrada: *Poch ſen ha faltat.*

Pel que fa al Diccionari de Pere Labèrnia, tornem a trobar aquesta forma sota l'entrada *faltar*:

> «FALTARSEN POCH. fr. Haver estat á punt de verificarse alguna cosa.»

Si consultem el DIEC2, podem constatar que el verb *faltar-se'n* no hi surt com a entrada. Només surt dins de l'article de l'entrada *anar*:

> «12 *3* [Lèxic comú] **anar de poc** [o **anar de res**] Faltar-se'n poc. *Aquesta vegada li ha anat de poc. Va anar de poc com no l'encertés. Va anar de res que no hi deixés la vida*.»

De la mateixa manera, si consultem l'*Hiperdiccionari català-castellà-anglès* de l'Enciclopèdia Catalana tampoc no hi surt com a entrada. Només surt dins l'article per a explicar l'entrada *anar de poc com / anar de poc que / anar de res com / anar de res que*:

> «Faltar-se'n poc per a. *Ha anat de poc com no s'estimba*.
>
> »CAST: estar a punto de / faltar poco para / faltar un pelo para *col·loq Ha anat de poc com no s'estimba*, ha estado a punto de despeñarse.
>
> »*Va anar de (poc, res) com no perdés el tren*, I all but missed the train, I nearly missed the train.»

Joan Solà parla una mica d'un cas que podríem considerar anàleg; es tracta del verb *venir-se'n*, dins Solà, 1994: 60-61:

> «[**venir-se'n**] Com te'n véns tan tard? (Sanchis, *Gram. val.*, §293d) / Vine-

te'n a casa. […] [**venir-se'n** 'enfonsar-se, caure a sobre (un sostre, etc.)'] Esclata un talabastaix aborronador […], just si el món se n'hagués de venir. (DCVB: Alcover, *Rondayes*.) […]

I (49*c*) és un cas poc clar: Fabra (DGLC) dóna aquesta accepció sense el pronom *en* («*venir-se*, enfonsar-se, caure al damunt, un sostre, volta, etc.»), pronom afegit pel diccionari de l'Enciclopèdia (venir-se'n), en tots dos casos sense exemples. En canvi, el DCVB dóna una sèrie d'exemples antics de *venir-ne* i un de sol de *venir-se'n* (el que he transcrit). Lacreu assumeix la forma de l'Enciclopèdia (tant ell com Pardo asseguren que el verb és desconegut al País Valencià) i la il·lustra amb aquest exemple: «Val més que no hi entrem, no fóra cas que el sostre se'n vinga». Per tant, no tenim prou informació sobre aquest cas.»

Vuit anys més tard, dins Solà [*et al.*], 2002: 1426-1428, Júlia Todolí ens explica els verbs amb clític *en,* però no figura en la llista d'aquests verbs. No hi figura, però, pel fet que resulta que aquest clític *en* no va afegit a cap verb que sigui intransitiu de moviment com el que acabem de veure, *venir-se'n*. Podem dir que només per aquest motiu –dissociatiu, classificatori i metodològic, al capdavall– aquest verb ha passat per malla ja al primer test a l'hora d'establir aquesta llista de verbs amb el clític *en* inherent.

Ni Fabra ni Coromines no en diuen res i sembla que tampoc no fan servir aquest verb; però Josep Pla l'utilitza força i, per posar-ne un exemple ben tangible, veiem que per la premsa aquest verb també s'usa –sense anar més lluny surt en «Vint anys de pensament d'elit a Girona» de Carles Ribera dins *El Punt* (Girona), 9 de juny del 2009, p. 30.

Com veiem des d'un punt de vista lexicogràfic, en aquest cas no es tracta pas d'un verb els pronoms del qual (*-se* i *-en*) siguin afegits pel diccionari de l'Enciclopèdia Catalana. Què ho fa, doncs, que tant en el DIEC2 com en l'*Hiperdiccionari català-castellà-anglès* el verb *faltar-se'n* no hi surti com a entrada? És perquè fa de mal classificar? És perquè és un verb amb dos morfemes verbals un dels quals és un clític *en* inherent? És perquè l'han considerat un mer frasema? ◆

BIBLIOGRAFIA

— Fabra, Pompeu, *Diccionari general de la llengua catalana*, EDHASA, Barcelona 1954.

— Labèrnia, Pere (1864), *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondencia castellana y llatina*, Espasa Germans, Editors, Robador, 39, Barcelona.

— Lacavalleria, Joan (1696), *Gazophylacium catalano-latinum: dictiones pharasibus illustratas, ordine litterario comprehendens: cui subjicitur irregularium verborum elenchus*, Barcelona: n. 1640 Postrat ac venit Barcinone [Barcelona]: apud Antonium Lacavalleria…,

— Ribera, Carles (2009), «Vint anys de pensament d'elit a Girona», dins *El Punt* (Girona), 9 de juny, p. 30.

— Solà, Joan (1994), *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*, Empúries, Barcelona.

— Solà, Joan, [*et al.*] (2002), *Gramàtica del català contemporani*, Empúries, Barcelona.

— Torra, P. (1653), *Dictionarium, seu Thesaurus Catalano-Latinus verborum ac phrasium*, Rafael Figueró, Barcelona.

— *Hiperdiccionari català-castellà-anglès* [recurs electrònic] versió 1.0/ [direcció editorial: Jesús Giralt i Radigales], Enciclopèdia Catalana, (10-6-2009) Barcelona 1993.

— http://dcvb.iecat.net/default.asp (10-6-2009)

— http://dlc.iec.cat/ (10-6-2009)

— http://www.grec.net/home/cel/dicc.htm (10-6-2009)

Foix de Sarrià

Fundada el 1886

PASTISSERIA
BOMBONERIA
CONFITERIA
GELATERIA

Major de Sarrià, 57
08017 Barcelona
Tels. 93 203 07 14 - 93 203 00 04

Pl. de Sarrià, 12-13
08017 Barcelona
Tel. 93 203 04 73 - Fax 93 280 65 56

Els substantius postverbals en -e

Lluís Marquet

En un article anterior vam comentar el cas del substantiu *informe*, i dèiem que en català calia rebutjar-lo perquè no és de cap manera un derivat català del verb *informar* sinó que es tracta d'un castellanisme clar[1]. Alhora afirmàvem que aquest pretès sufix *-e* no és propi del català per a formar postverbals, però vam deixar-ne l'exposició detallada per a un altre article. Aquí volem aprofundir el tema i analitzar-lo d'una manera general.

Ens ajuda moltíssim per a la nostra anàlisi l'article de Gabriel Bibiloni «Una paraula amb mals informes», aparegut a *L'Espira*, suplement del *Diari de Balears*, 28 de juny del 2008. També hem trobat informació útil en la *Gramàtica catalana* (*referida especialment a les Illes Balears)* de F. de B. Moll, Raixa, 1968, p. 236.

Com ja hem dit, no creiem que el sufix *-e* sigui genuí com a creador de derivats postverbals. Els pocs d'aquests mots en *-e* que hi ha en català són sempre antics i no tots s'han format a partir del verb. El *Diccionari general* de Fabra en recull molts pocs: *compte*, *conte*, *encontre*, etc. Contràriament, en castellà són molt abundants. Com és prou sabut, el castellà fa servir abundantment aquest recurs de derivació de noms a partir de verbs, mitjançant el sufix *-e*: *acuse*, *embarque*, *arranque*, *cruce*, *empalme*, *roce*, *goce*, *enjuague*, *apriete*, *cierre*, *saque*, *empuje*, *desfile*, *despeje*, *destape*, *desarme*, etc. Cal observar que els equivalents de tots aquests mots no acaben mai en *e* en català. Fins i tot en el cas de coincidir els verbs en totes dues llengües, nosaltres solem formar els substantius amb alguna terminació més pròpia de la nostra llengua: els sufixos generals propis de la formació de noms *-ment*, *-ció*, *-atge*, *-ada*, etc. Sense oblidar que en català hi ha també postverbals masculins, que en general no posposen cap morfema al radical verbal. Uns quants d'aquests, però, acaben en *-e* i són els que convé analitzar.

El *Diccionari general* només recull uns pocs noms d'aquests acabats en *-e*. I la majoria no són pròpiament derivats del verb; d'aquests, amb prou feines n'hi ha una dotzena, fàcilment justificables.

Podem dir que tots aquests mots acabats en *-e* són bàsicament de dues menes:

1) Els etimològics: *compte*, *acapte*, *delme*, *pacte*, *rapte*, etc. Per tant, aquests no són formacions catalanes a partir de verbs. En tot cas, és el verb el derivat (quan no ve directament del llatí, com *comptar*, de *computare*).

2) Els postverbals que prenen una *e* final de suport a causa de la inviabilitat de fer acabar un mot en un grup consonàntic insòlit: *encontre*, *tracte*, *dubte, blasme*, *empre*, *tempre*, *repte*, *xiscle*. Aquest punt s'explica molt bé en l'article de Bibiloni i també en parla Moll en la gramàtica esmentada.

Aclarim una mica aquest punt. Segons la forma del verb, si el radical verbal acaba en un grup consonàntic inviable (la primera de les quals consonants acostuma a ésser una oclusiva), el postverbal demana una vocal de suport; aquest és el cas dels derivats de *dubtar*, *tractar*, *encontrar*, etc. Els postverbals corresponents necessiten una vocal final, i aquesta vocal és una *e*. Així *dubt*, *tract*, *encontr*, *xiscl*, etc. es transformen en *dubte*, *tracte*, *encontre*, *xiscle*, etc. Però en alguns casos la vocal és una *o*: *esguerro.*

Això no queda prou ben explicat en les gramàtiques catalanes, malgrat que la idea hi és. Així Fabra en la gramàtica de 1912 (§178, p. 245) diu: «A semejanza del castellano, el catalán posee un gran número de substantivos derivados de verbos sin la adición de sufijo alguno», i tot seguit dóna una llarga llista d'exemples masculins i una altra de femenins, sense comentar per què alguns dels masculins prenen una vocal final. En la gramàtica de 1956 (§145, p. 129) ho especifica millor: «… hi ha, encara, trets d'un verb sense l'ajut de cap sufix, un gran nombre de noms (dits postverbals), masculins els uns, femenins els altres, que consisteixen en el radical del verb, nu o augmentat d'una *e* o d'una *o* els masculins (Ex.: *encalç*, de *encalçar*; *encontre*, de *encontrar*; *esguerro*, de *esguerrar*) i augmentat d'una *a* els femenins (Ex.: *conversa*, de *conversar*).»

Tot això que hem exposat ens permet d'arribar a la següent conclusió:

La formació dels postverbals en català es regeix per les següents regles:

a) Els postverbats masculins es formen per derivació regressiva en general sense cap morfema. Alguns (molts pocs) prenen excepcionalment una vocal final de suport, ja sigui una *-o* (*esguerro*) o més sovint una *-e* (els que hem dit).

b) Els postverbals femenins es formen afegint una *-a* al radical: *compra*, *conversa*, *defensa*, *millora*, *eixampla*…

Diguem encara que els equivalents castellans dels postverbals catalans en *-e* no acaben mai en *-e*, sinó en *-o* (*encuentro*, *trato*, *reto*, *cuento*, etc.) i algun en *-a* (*duda*).

Per tant, tenint en compte el que hem dit més amunt, resulta prou clar que no hi ha mai coincidència en català i en castellà de postverbals en *-e*. Així, la coincidència del mot *informe* en les dues llengües és un motiu més per a considerar *informe* del tot anòmal en català. Podríem esmentar també el mot *eixample* (cast. *ensanche*), substantiu completament rebutjable en català com a derivat postverbal del verb *eixamplar*, que no figura en el Fabra i que tan sols ha estat acceptat en diccionaris més recents.

Queda, doncs, prou clar que de cap de les maneres els masculins no es formen amb el morfema *-e* (fora dels casos esmentats en què aquesta *e* no és pròpiament un sufix sinó una vocal de suport). Dit d'una altra manera: la formació de postverbals mitjançant el morfema *-e* (pròpia del castellà i molt abundant en aquesta llengua) és inexistent en català. ◆

1. «Sobre el substantiu *informe*», *Llengua Nacional*, 64, III trimestre del 2008, p. 26.

Una proposta poc convincent

Josep Ruaix i Vinyet

En el nostre manual *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 2* (Moià 1995), dedicàvem un capítol (pp. 5-18) al problema que anomenàvem «Aplicació precipitada de propostes infundades». Doncs bé, recentment s'ha afegit un altre cas a aquesta sèrie, ja que comença a ser aplicada una proposta que trobem, si no infundada, almenys poc convincent, i són d'aquest parer també altres tractadistes amb qui n'hem parlat. Per això creiem oportú d'estudiar-ho una mica.

Efectivament, el professor Joan Solà —que precisament ja s'havia destacat, fa anys, per defensar i divulgar la més important d'aquelles «propostes infundades» a què al·ludim, la que afecta la distribució de les preposicions *per* i *per a*— va publicar en el diari *Avui,* durant la primavera de l'any 2008 i en la seva secció setmanal «Parlem-ne», tres articles titulats «D'aquí mig any», que van sortir a la llum pública concretament els dies 27 de març i 3 i 10 d'abril[1]. En aqueixos articles –que ara resumirem, prescindint d'alguns detalls, i que reordenarem una mica– proposava de suprimir la preposició *a* en la locució *d'aquí a* seguida d'una expressió temporal (p.e.: *mig any, mitja hora, deu anys, cent anys, no gaire, poc temps,* etc.), de manera que no s'escrivís *d'aquí a mig any* sinó «d'aquí mig any», *d'aquí a mitja hora* sinó «d'aquí mitja hora», *d'aquí a deu anys* sinó «d'aquí deu anys», *d'aquí a cent anys* sinó «d'aquí cent anys», *d'aquí a no gaire* sinó «d'aquí no gaire», *d'aquí a poc temps* sinó «d'aquí poc temps», etc.

Explicava que es tracta d'una expressió que ens permet de calcular el moment en què es produirà un determinat fet, a partir del moment actual (o, més exactament, a partir de l'acte de parla). Així, *T'ho diré d'aquí a mitja hora* significa 'T'ho diré quan hagi passat mitja hora a partir d'ara'. Consta de l'element inicial fix (*d'aquí a* o *d'ací a*) i d'un sintagma nominal quantificat per un numeral (*un, dos, tres…, deu, vint…, cent…, mig…,* etc.) o un quantitatiu (*poc, no gaire,* etc.). El nom afectat és un nom que indica mesura temporal (*segon, minut, hora, dia, setmana, mes, any, segle, estona, lluna,* etc.; també el nom genèric *temps,* nom que pot ser implícit: *d'aquí a poc [temps];* i també el conjunt *no res: Ho acabaré d'aquí a no res*) o mesura espacial (p.e.: *Has de baixar del metro d'aquí a dues parades* o *estacions. D'aquí a tres cantonades ja veurem la Sagrada Família*)[2]. També explica que, en la llengua oral, l'expressió en qüestió se sol pronunciar sense la preposició *a*.

Després, Solà explica que hi ha una altra construcció, semblant però distinta. És la construcció que «delimita un període de temps»: *Aquesta novel·la em durarà d'aquí al maig. D'aquí a final de curs ens queden setze classes. D'aquí a Nadal ja haurà plogut qui-sap-lo.* I reconeix que també en aquest cas hi ha elisió, en la llengua oral, de la preposició *a*. Però insisteix que aquesta altra construcció és diferent de la primera per tres raons: 1) perquè admet la intercalació de la preposició *fins* entre *d'aquí* i *a* (p.e.: *D'aquí [fins] a final de curs queden setze classes*), cosa que la primera construcció no admet (p.e.: «T'ho diré d'aquí fins a mitja hora»); 2) perquè no admet l'anteposició de *fins* (p.e.: «Fins d'aquí a final de curs queden setze classes»), cosa que la primera construcció sí que admet (p.e.: *No t'ho diré fins d'aquí a mitja hora*); i 3) perquè admet el canvi del conjunt *d'aquí* per una altra expressió (p.e.: *Aquesta novel·la em durarà d'aquí fins al maig* > *Aquesta novel·la em durarà des d'ara fins al maig*), cosa que la primera construcció no admet.

A continuació, Solà reconeix que, en la llengua antiga, la primera construcció es troba documentada amb la preposició *a*, i suposa que aquesta preposició es devia anar perdent amb el temps. També reconeix que la preposició *a* és necessària quan hi ha algun element intercalat entre els dos components (p.e.: *L'examen és d'aquí a gairebé un mes. El partit comença d'aquí a tot just una hora*). Tanmateix, conclou que la primera construcció, escrita sense *a,* «avui no s'ha de considerar incorrecta o inadequada, almenys sempre». Finalment, Solà aporta l'opinió de Coromines, segons el qual el gir *d'aquí x temps* és «segurament més idiomàtic» sense *a*, a diferència del castellà i el francès[3]. De fet, continua Solà, en castellà aquest gir és poc usat i, en francès, es troba algun cop sense *a*.

Entrats ja en l'any 2009, Joan Solà ha tornat a tractar aquesta qüestió en un article, dins el mateix diari i la mateixa secció, titulat «Tornem d'aquí cinc minuts» i publicat el 14 de febrer. Encara que l'objectiu principal del seu article és condemnar, amb raó, la substitució de la construcció *d'aquí (a)* per la simple preposició *en* (p.e.: «Tornem en cinc minuts»)[4], recorda que, com ja va explicar anteriorment, avui és millor escriure «d'aquí cinc minuts» (i casos

1. Articles reproduïts en el llibre, del mateix Joan Solà, *Plantem cara*, La Magrana, Barcelona 2009, pp. 311-315.
2. Marginalment, podem observar que, des d'un punt de vista lògic, els casos de «mesura espacial» haurien de ser més antics que els casos de «mesura temporal», perquè l'adverbi *aquí* és fonamentalment espacial. Curiosament, tanmateix, el primer exemple documentat en català aportat per Solà és de «mesura temporal»: *Dats-me fusta […] e fer-vos he jo I castell de fust d'ací a VIII jorns* (Jaume I).
3. De Joan Coromines, filòleg importantíssim, és sempre bo de conèixer l'opinió; però, com que no és pas infal·lible, no sempre cal seguir-la, aquesta opinió. En el cas que ens ocupa, la seva opinió es troba dins el DECLC, III, pp. 723-724, i l'exemple que ofereix és d'un llibre del seu pare, Pere Coromines, per qui ell tenia, com és sabut, gran devoció. Per tant, no es tracta de cap autoritat. Potser el més assenyat, sobre aquesta opinió corominiana, és retenir que, efectivament, l'elisió de la preposició *a* en la locució que ens ocupa és idiomàtica com a característica de la llengua oral.
4. Cosa que ja havia fet anteriorment el nostre amic i deixeble Carles Riera, en el seu article «Expressió del termini d'una durada amb temps previ», publicat dins Llengua Nacional, núm. 61 (IV trimestre del 2007), pp. 13-15.

anàlegs, naturalment) que no pas *d'aquí a cinc minuts.* I es queixa que no s'hagi fet cas de la seva proposta[5].

Doncs bé, els responsables de la correcció lingüística del diari *Avui* devien prendre bona nota d'aquesta queixa del seu col·laborador, perquè molt aviat ja començaren a aparèixer frases en què se suprimia la preposició *a* en la construcció en qüestió. Així, per exemple, trobem: «… les eleccions … seran d'aquí un any i mig» (19-3-2009); «… com passarà a Barcelona d'aquí uns anys» (2-4-2009); «El nou titular de Foment anuncia el traspàs de Rodalies d'aquí "uns mesos"» (12-4-2009); «Vacuna antigrip, d'aquí mig any» i «La vacuna contra la grip serà al mercat d'aquí 4-6 mesos» (2-5-2009). I podríem afegir-hi més exemples.

Estant així les coses, doncs, creiem que val la pena d'advertir, com diu el títol d'aquesta nostra nota, que la proposta de Joan Solà de suprimir la preposició *a* en la construcció *d'aquí a* (en els casos que hem vist), és poc convincent i que, per tant, valdria més no aplicar-la. Els arguments contra la proposta en qüestió es poden resumir en tres punts:

1) La distinció semàntica, exposada per Solà, entre les dues construccions existeix en teoria, certament, però és molt subtil. En la pràctica, el parlant té una idea temporal bàsica idèntica quan diu *T'ho diré d'aquí a mitja hora* i quan diu *Aquesta novel·la em durarà d'aquí al maig.* Aquesta idea bàsica és la d'un espai de temps entre dos punts. Que l'acció es realitzi entre aquests dos punts temporals o en coincidència amb el segon, és irrellevant[6]. Quant a les diferents característiques sintàctiques (possibilitat o no d'intercalar o anteposar *fins*), deuen explicar-se per l'existència o no de locució fixada o bé pel context, però creiem que no afecten la idea temporal bàsica subjacent. Per tant, no sembla raonable fer una distinció gràfica basada en una distinció semàntica pràcticament negligible.

2) Més important –i decisiu, al nostre entendre– és un altre fet: que els usuaris de la llengua hi veiem, en tots dos casos, una correlació *de … a* (del tipus *d'avui a demà, de Nadal a Sant Esteve, d'aquest any a l'any vinent, de dilluns a divendres,* etc.; també, amb canvi de la preposició *a* per la preposició *en,* en expressions com *d'avui en vuit, d'avui en quinze;* i encara, en expressions locatives, *d'aquesta estació a l'altra, d'aquesta cantonada a dues més*). La supressió de la preposició *a* en la llengua oral és un fenomen general del català: elidim constantment els fonemes representats en l'escriptura per les lletres *a* i *e* àtones (en contacte amb altres vocals, a fi o a començ de mot, o entre dos mots, etc.), però continuem escrivint-les, per coherència morfològica, sintàctica i lèxica. Si representéssim gràficament totes les elisions (amb l'apòstrof) o simplement deixéssim d'escriure les lletres representants de fonemes elidits, el català tindria una escriptura incomprensible, com ja va advertir Pompeu Fabra, el qual va establir, assenyadament, un nombre limitat d'elisions representades gràficament (i així, per posar uns pocs exemples, no escrivim «cad'una» sinó *cada una,* ni «qu'entri» sinó *que entri,* ni «no'l veig» sinó *no el veig,* ni «pa'mb oli» sinó *pa amb oli,* ni «menja poc a poc» sinó *menja a poc a poc,* ni «hores d'ara» sinó *a hores d'ara*)[7]. A més, el mateix Solà ja admet que, en el cas que ens ocupa, la fonètica no és determinant, perquè tant afecta la primera com la segona de les construccions per ell estudiades.

3) Hi ha una tradició consolidada d'escriure-hi, en la construcció *d'aquí a,* la preposició *a,* prescindint del significat que pugui tenir. Aquesta tradició és paral·lela a la del castellà (*de aquí a*) i a la del francès (*d'ici à*). Per fidelitat a la nostra tradició (a més de les altres raons) i per homologació amb les llengües veïnes, faríem bé de continuar escrivint-ho com hem fet sempre.

La conclusió, doncs, és òbvia: no ens convenç la proposta formulada recentment per Joan Solà d'escriure «d'aquí mig any», «d'aquí cinc minuts» i casos anàlegs, per *d'aquí a mig any, d'aquí a cinc minuts* i casos anàlegs. Per tant, i coincidint amb el que pensen altres tractadistes –i, gosaríem dir, coincidint amb el bon sentit lingüístic–, aconsellem de no aplicar-la. (En un altre ordre de coses, aprofitem l'avinentesa per a felicitar públicament, com ja hem fet privadament, Joan Solà pels seus recents reconeixements, alhora que l'invitem a acceptar també esportivament les crítiques, fetes, és clar, amb l'única intenció de servir honradament la llengua que uns i altres tant estimem.) ◆

5. Permeteu-nos, ací, formular també una nostra queixa: que sovint, com deia el Quixot, hem de «*desfazer entuertos*» causats per altri (*entuertos* o greuges, s'entén, a la llengua). ¿No valdria més que, en el terreny gramatical, abans de fer segons quines propostes, els autors s'hi pensessin una mica més i fessin les consultes oportunes?

6. Com ho demostra el pas semàntic de la partícula *dins (de)* o *dintre (de)* (cf. l'article de Carles Riera citat abans), des del sentit primari de 'ocurrència en un temps comprès entre dos moments' al sentit secundari de 'ocurrència en un temps a partir d'un límit'. Així, la frase *Hem de pagar dins de tres dies* vol dir que 'disposem de tres dies per a pagar', però també pot voler dir que 'hem de pagar un cop passats tres dies'.

7. Podeu veure més exemples d'elisions fonètiques dins el nostre manual *Català complet / 1,* 2ª ed., Barcelona 2006, pp. 79-82.

Sobre la construcció temporal

'un cop / una vegada + participi o oració subordinada'

Carles Riera

Per mitjà d'aquest escrit voldríem cridar l'atenció sobre la construcció temporal '*un cop / una vegada*... + participi o oració subordinada'[1], ja que hem observat que, en comptes d'usar-hi simplement les locucions esmentades, hi ha qui les fa seguir d'un *que*[2]. Vegem-ho detalladament.

1. *'UN COP / UNA VEGADA* + PARTICIPI'

La construcció '*un cop* + participi' és enregistrada pels diccionaris; per exemple, pel *Gran diccionari de la llengua catalana* (GDLC), s.v. **cop**, assenyalant que equival a *així que, tot seguit que* (i hauria d'afegir-hi: seguits de verb en temps personal):

Un cop enllestit, vindrem.

Semblantment, la construcció '*una vegada* + participi' figura en el DCVB, s.v. **vegada**: *Una vegada:* tot seguit que (també hauria d'afegir-hi: seguit de verb en temps personal):

Una vegada casats, vindran a prendre una caxalada (Vilanova Obres, XI, 73).

Lògicament, davant de participi únicament emprem l'estructura *un cop / una vegada* i mai **un cop que / *una vegada que*.

2. *'UN COP / UNA VEGADA* + ORACIÓ SUBORDINADA'

En principi i seguint la tradició, les construccions *un cop* o *una vegada* no duen la conjunció *que* quan van seguides d'una oració subordinada. Exemples:

Un cop vaig arribar, me'n vaig anar al llit (DVCB, s.v. **cop**).

Un cop he encès lo cigarro y he hagut de apagar lo misto desseguida, avergonyit de veure aquell munt de carn humana en barreja y confusió... (Joseph ALADERN, *Cartas andorranas*, Tip. Celestí Ferrando, Reus 1892).

1883. Carta de Fabra als nebots que estiuegen a Camprodon. Un cop ha escrit «Queridos sobrinos» s'adona de l'artificiositat que representa l'ús del castellà (Joan SOLÀ, *Pompeu Fabra i Poch, semblança biogràfica*, IEC, Barcelona, 2006, p. 5).

Dit de la planta que, un cop ha fructificat, és arrencada i feta rodolar pel vent, talment que es disseminen les llavors (GDLC, s.v. **estepicursor –a**).

Procés mitjançant el qual les cèl·lules d'un fol·licle de De Graaf es converteixen en el cos groc, un cop han madurat i han alliberat l'òvul (GDLC, s.v. **luteïnització**).

Formar en cinema i en televisió (imatges visuals de l'enquadrament, dels moviments, dels plans, etc.), per imaginar el resultat un cop la pel·lícula o el programa estiguin muntats (GDLC, s.v. **visualitzar**).

Tècnica de visualització d'estructures del cos basada en l'emissió d'ones ultrasòniques a través de la pell cap a l'òrgan a estudiar i la seva recepció una vegada han estat reflectides per ell (GDLC, s.v. **ecografia**).

Rosa de Jericó: *Herba de la família de les crucíferes, pilosa, de fulles ovades, flors blanques en curt raïm i fruit en silícula ovoide, híspida, bequeruda i amb dos apèndixs transversals, que és pròpia de les zones desèrtiques del Pròxim Orient i del nord d'Àfrica i que, un cop ha fruitat, esdevé molt higroscòpica, recaragola les tiges en temps sec i les estén quan s'humiteja* (Anastatica hierochuntica) (DIEC2, s.v. **rosa**).

Beguda preparada fent una barreja d'una part de mel per dues d'aigua, que es pren generalment un cop ha fermentat (DIEC2, s.v. **hidromel**).

Espai de temps concedit o acordat per al compliment d'un manament, d'un tracte, d'un crèdit, etc., un cop ha vençut el termini (DIEC2, s.v. **espera**).

Capacitat de camp: *Quantitat d'aigua retinguda per un sòl un cop se n'ha escorregut l'aigua gravitatòria* (DIEC2, s.v. **capacitat**).

1. Existeix també la construcció '*un cop* + altres elements', enregistrada, per exemple, pel *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), s.v. **cop**: «*Un cop*, conj.: quan; després que: *Fugint ben depressa de la puntada de peu que pogués rebre, un cop ja a cames, va respondre*, Oller Rur. urb.»

2. Cf. GDLC (s.v. **vegada**): «una vegada (o una vegada que) Tot seguit qvue. Una vegada estiguis llest, avisa'm». Semblantment, el DIEC2 (s.v. **vegada**) enregistra les locucions *una vegada* i *una vegada que* amb el valor de 'tot seguit que'.

Part d'un talonari que hi resta una vegada se n'ha separat el taló, el rebut, etc. (DIEC2, s.v. **matriu**).

Qui sap si, per analogia amb la locució *després que,* avui trobem en la llengua escrita molts exemples amb *que* després de *un cop / una vegada* formant part d'una oració subordinada temporal que situa o delimita cronològicament l'esdeveniment de l'oració principal, bo i expressant una relació de posterioritat d'aquella respecte d'aquesta[3]. Tal construcció és enregistrada pel DCVB, s.v. **vegada**[4]:

Una vegada que haurem sortit de l'oficina, anirem a dinar.

Tanmateix, no dubtem a desaconsellar-la. Pot haver influït a propagar la construcció *un cop que / una vegada que* el fet que, en alguna ocasió, l'altra construcció, sense *que*, no és del tot clara:

Una vegada el PP va perdre les eleccions generals, van establir els temps necessaris per a assolir el seu objectiu / Una vegada que el PP va perdre les eleccions generals, van establir…

En aquest exemple, quan no hi ha el *que* després de *una vegada,* sembla que entenem que «en una ocasió el PP va perdre les eleccions generals», mentre que quan hi ha el *que* entenem: «després que el PP va perdre les eleccions generals…».

Vegem, ara, més exemples en què sens dubte és millor no posar la partícula *que*:

Una vegada que el riure fàcil s'allunya, apareix la declaració d'intencions → Una vegada el riure fàcil s'allunya…

Un cop que el jurat hagi realitzat la selecció corresponent, i a petició dels interessats, aquests dossiers seran retornats a ports deguts → Un cop el jurat hagi…

Els serveis religiosos es restabliran una vegada que la instal·lació estigui acabada → Els serveis religiosos es restabliran una vegada la instal·lació estigui acabada.

El resultat és un llibre d'una sorprenent amenitat, un cop que el lector aconsegueix trencar el respecte que li pot merèixer un lèxic que exigeix complicitat → El resultat és un llibre d'una sorprenent amenitat, un cop el lector aconsegueix…

Una vegada que el pla vell hagi desaparegut, obligatòriament haurà de matricular-se de les assignatures del pla nou → Una vegada el pla vell hagi desaparegut…

Un cop que a l'agressor se li prohibeix d'apropar-se, la víctima es pot quedar a l'habitatge com a mínim sis mesos → Un cop a l'agressor…

Un cop que ha dit això es queda tan ample → Un cop ha dit això…, o bé *Un cop dit això…,* o bé *Havent dit això…*

Un cop que s'ha seleccionat el descriptor, apareixerà el número de document → Un cop s'ha seleccionat…

Hi ha uns factors clínics o biològics que prediuen l'evolució de la malaltia un cop que ha aparegut → Hi ha uns factors clínics o biològics que prediuen l'evolució de la malaltia un cop ha aparegut.

Si una vegada que has rebut la comanda necessites una factura amb les teves dades fiscals, pots enviar-nos una carta amb una fotocòpia del tiquet de caixa o albarà → Si una vegada has rebut…

Un cop que ja se li hagi diagnosticat la malaltia celíaca, és recomanable que segueixi una dieta sense gluten durant tota la vida → Un cop ja se li hagi diagnosticat…

Una vegada que se n'ha fos una certa quantitat, s'injecta aire a pressió pel tub interior produint-se l'ascensió del sofre fos fins a la superfície → Una vegada se n'ha fos una certa quantitat…

El problema és que una vegada que lleves el disc dur extern, l'ordinador no funciona → El problema és que una vegada lleves…

Una vegada que es va fundar la colònia, una sèrie de fets van passar a la Hispaniola → Una vegada es va fundar…

Un cop que s'imposa l'aplicació del Tractat, els clergues s'hi resisteixen de forma diversa: uns amb les armes i altres des de la no-violència → Un cop s'imposa… ◆

BIBLIOGRAFIA

— BOSQUE, Ignacio; Violeta DEMONTE, *Gramática descriptiva de la lengua española,* 1, 2, 3, Espasa, Madrid 1999.

— DCVB = *Diccionari català-valencià-balear* (10 volums), Palma de Mallorca 1930-1968.

— GDLC = *Gran diccionari de la llengua catalana,* Enciclopèdia Catalana, Barcelona 1998.

— DIEC2 = *Diccionari de la llengua catalana*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 2007.

3. Cal tenir present que sí que ocorre, en català, el fragment '*un cop que / una vegada que* + verb o altre element', però no amb el valor de què aquí tractem. Vegem els següents exemples, que són del tot diferents dels aportats en el cos d'aquest apartat:

— *El síndic de Greuges, Rafael Ribó, ha advertit més d'un cop que els retorns es fan amb una contundència desaconsellable i sense garanties.*

— *Jo li he insistit més d'una vegada que no faci cas dels dissidents.v*

— *Els dos gols no els hagueren anul·lat; per un cop que apliquen la llei…* (notem que, en aquest cas, el *que* fa de pronom relatiu).

— *Qui pot fer una broma tan pesada? Per una vegada que m'animaria a anar a les llistes, per una vegada que deixaria de costat els meus principis…* (semblantment al cas anterior, aquí *que* és un relatiu).

— *Donar un cop que danya l'organisme* (*d'algú*), *especialment que produeix una solució de continuïtat* (DIEC2, s.v. **ferir**) (*que* novament relatiu).

Recordo que un cop que tornaves de la festa… (*que* també relatiu).

4. En castellà trobem també la construcció 'una vez que… + verb', com podem veure en l'exemple següent: *No te olvides de escribirnos una vez que estés instalada* (extret de la *Gramática descriptiva de la lengua española*, vol. 2, p. 3312).

Una vegada més, les preposicions que trontollen

Roser Latorre

Encetarem aquest article comentant la nota d'avís que la companyia Gas Natural ha enviat darrerament als seus abonats perquè l'enganxin en un lloc visible de la cuina –«de la vostra caldera», diu la nota–. Com que ja teníem una nota anterior (de la mateixa companyia) col·locada a la porta de la nevera, ens vam limitar a llegir el nou adhesiu per comprovar si, com suposàvem, deia el mateix. Vam tenir un desengany. Vet aquí que la nota primera era encapçalada així:

Què fer si noteu *olor* ***de*** *gas*?

I és clar que fóra millor parlar de pudor, en aquest cas, perquè el gas put, no perfuma; i naturalment tindríem una frase més genuïna si en la nota podíem llegir-hi:

Què cal fer (o *què heu de fer*) *si sentiu pudor* ***de*** *gas?*

Aquestes deficiències s'han arrossegat de l'avís darrer; però, a més a més, l'han «millorat» amb un nou error, perquè ara la frase diu:

*Què fer si noteu *olor a* gas?[1]

Fer olor a (que és un calc flagrant del castellà del qual ja vam parlar en algun article anterior) sembla que ja s'hagi fet oficial. Progressem pla bé, doncs! Una companyia amb tants recursos, no s'hi podria mirar una mica més?

Voldríem passar, ara, a un camp ben diferent, el de la devoció cristiana, per referir-nos a una vella pregària: el Parenostre. L'hem llegit darrerament en una làmina molt ben impresa i bellament il·lustrada, però que ens ha cridat l'atenció per un canvi concret, introduït en el text clàssic. És a dir, que la frase «no permeteu que *caiguem* ***en*** la temptació» ha estat substituïda per aquesta altra «*no permeteu que *caiguem a* la temptació», talment com si ens referíssim a una circumstància de lloc (caure on?).

Si consultem els nostres diccionaris, ens adonarem que el verb *caure* té una munió de sentits figurats en què la preposició *en* acompanya el verb.

El diccionari Fabra defineix així alguns d'aquests sentits figurats: anar a parar a una situació dolenta, trobar-s'hi tot d'un cop, deixar-se anar a alguna cosa blasmable.

I dóna aquests exemples: *caure en mans d'algú*, trobar-se tot d'un cop en poder seu. *Caure en captivitat. Caure en la misèria. Caure en la desesperació. Caure en menyspreu de tothom. Caure en falta. Caure en pecat. Caure en error, en contradicció. Caure en dubte, en temptació. Caure en el ridícul. Caure en desús, en oblit.*

Aquests exemples es repeteixen en el diccionari del IEC; de tota manera, el que es refereix al cas que comentem és més aclaridor:

Pregueu demanant de no *caure* ***en*** *la temptació.*

Així mateix, en el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, de J. Coromines, podem llegir, en l'entrada del mot *temptar*, aquesta citació lul·liana:

«per ço que Blanquerna li provàs encarnació, e que Fèlix d'aquí avant no pogués *caher en temptació* de fer». *Merav.* (Ag. I, 51, 57).

Ens fa pensar que pot haver influït en l'error que ens preocupa l'ús del verb *resistir*, que, tot i tenir un règim diferent del del verb *caure*, ens forneix exemples paral·lels, com ara: *Procureu* ***resistir a*** *la temptació.*

I podríem acabar, en aquesta crítica sobre les preposicions mal emprades, amb una frase que vam sentir en un programa radiofònic:

**Sempre ha desconfiat amb tothom.*

És a dir, que la persona que desconfia ho fa juntament amb altres, amb tothom, sense distinció de cap mena, oi? Però allò que volia dir l'interlocutor era, naturalment, que la persona a qui es referia era molt desconfiada. Hauria d'haver dit, doncs:

Sempre ha desconfiat ***de*** *tothom.*

Què ens diu, el diccionari Fabra, en l'entrada del verb *desconfiar*?

Malfiar-se, no tenir confiança. *Desconfiar d'algú. Desconfiar algú de les seves forces.*

Veiem, per tant, que el verb *desconfiar* demana la preposició *de* en el seu règim, i no pas la preposició *amb.*

Convé, doncs, no confondre les preposicions que exigeixen els verbs en unes accepcions determinades, altrament anem desfigurant el llenguatge. O, fent servir un altre verb que ens sembla prou escaient i que hem après en els escrits sobre costums populars, del malaguanyat Lluís Escaler[2], anem *desfesomiant*[3] la llengua. ◆

1. En el número anterior de Llengua Nacional l'article titulat «El «de» regit», de Josep Ruaix, aclareix –i denuncia!– punts essencials sobre l'ús de la preposició *a* en lloc de *de*.
2. Del llibre sobre Lluís Escaler, *Morir per Catalunya*, de l'escriptor i poeta Josep Espunyes (p. 155).
3. El verb *desfesomiar* té entrada en el *Diccionari català-valencià-balear.*

Vocals en contacte en l'àmbit del mot i per fonètica sintàctica (i III)

Montserrat Badia i Cardús

2.2. Elisions

L'*elisió* consisteix a suprimir o elidir la vocal neutra en contacte amb un altre so vocàlic quan es pronuncien enllaçades dues paraules contigües. Cal tenir present que en aquests casos sempre s'elideix precisament la vocal neutra, i no cap altre so. També parlem d'elisió, o de *fusió* de dues vocals en una de sola, quan les dues vocals en contacte tenen el mateix so, encara que no siguin vocals neutres, de manera que queden fusionades en una de sola.

Naturalment, l'elisió només pot tenir lloc en una parla ràpida, en un estil elocutiu descurat, ràpid i relaxat, en el qual se suprimeixen determinats sons. Per tant, l'elisió depèn del ritme elocutiu emprat, és a dir, de la velocitat amb què parlem, de la freqüència d'ús de les paraules, de la posició de l'accent primari de la frase, de la comprensibilitat de l'emissió fònica, etc. Si, per contra, el ritme és més col·loquial, el parlant deixa de fer elisions i fa sinalefes o, en una parla encara més acurada, fa hiats. Així, doncs, veurem que en determinats casos es pot fer sigui una elisió, sigui una sinalefa, depenent del ritme usat.

Per a analitzar en quins casos poden tenir lloc les elisions, i quins tipus n'hi ha, hem de distingir diferents situacions prosòdiques: si les dues vocals en contacte són tòniques, en principi no es produeix l'elisió; si la primera vocal, amb la qual acaba la primera paraula, és tònica, i la segona, amb la qual comença la segona paraula, és àtona, s'elideix l'àtona, evidentment, perquè la tònica té més força i és la que preval; si la primera és àtona, i la segona, tònica, s'elideix l'àtona; si totes dues són àtones, s'elideix la vocal neutra; i, si totes dues són neutres, s'elideix una de les dues, la de la paraula gramaticalment més secundària.

2.2.1. Vocal final de mot i vocal inicial de mot amb accent

Si les dues vocals en contacte són tòniques, en principi es manté el hiat. Però en català la tendència a la reducció és tan forta que en determinades circumstàncies es pot produir una elisió o una fusió.

2.2.1a. Elisió

La vocal que inicia la segona paraula es pot elidir, tot i ser tònica, si forma part d'algunes formes del verb *ésser* en cas que l'accent primari de frase no recaigui sobre el grup vocàlic afectat: *ja és massa tard* (ja**ø**s-massa tard) / *el pi és corpulent i fort* (el pi**ø**s-corpulent i fort).

2.2.1b. Fusió

Pot tenir lloc la fusió de dues vocals del mateix timbre amb accent de mot si l'accent de frase no recau sobre la segona vocal en el cas de mots polisíl·labs d'ús freqüent, si la segona vocal es troba en síl·laba travada, si les dues vocals en contacte pertanyen, respectivament, a verb i a complement verbal, i si ambdues vocals tenen un nivell baix de força accentual dins la frase: *ell comprà altres coses* (ell com-pr**àø**l-tres coses) / *va reprimir íntims desitjos* (va re-pri-m**i**(r)**ø**n-tims desitjos).

En tots els exemples acabats de citar, la vocal inicial del segon mot deixa de pronunciar-se i, doncs, es crea una elisió, si l'emissió fònica és dita en un estil *descurat* i ràpid.

2.2.2. Vocal final de mot amb accent i vocal inicial de mot sense accent

2.2.2a. Elisió

La vocal que comença la segona paraula és la vocal neutra, i s'elideix sempre que vagi precedida de la vocal més oberta, [a]: *pa amb oli* (pa**ø**m-boli) / *caçar animals* (ca-ç**a**(r)**ø**-ni-mals).

Si la primera vocal és tancada, [i, u], o semitancada, [e, o], en mots polisíl·labs, es pot elidir la vocal neutra que inicia la segona paraula, si es troba en síl·laba travada: *fadrí antipàtic* (fa-dr**íø**n-ti-pà-tic) / *fuster endreçat* (fus-t**e**(r)**ø**n-dre-çat).

2.2.2b. Fusió

La fusió de dues vocals tancades del mateix timbre, [i, u], accentuada

la primera i àtona la segona, pot tenir lloc si la segona vocal pertany a síl·laba travada i no prové de vocal tònica subjacent: *violí **i**nservible* (vi-o-lí**ø**n-ser-vi-ble) / *men**ú** **o**pcional* (me-n**úø**p-ci-o-nal).

També es pot donar la fusió si la segona vocal pertany a síl·laba oberta, mentre no provingui de vocal tònica subjacent i quedi separada de l'accent primari de frase per una o més síl·labes inaccentuades: *coix**í** **i**nalterable* (coi-x**íø**-nal-te-ra-ble) / *xamp**ú** **o**riginal* (xam-p**úø**-ri-gi-nal).

En els exemples amb fusió de dues vocals *u*, cal recordar novament que tota *o* àtona es pronuncia *u*, prescindint que s'escrigui amb *o* o amb *u*, atès que ens trobem en l'àmbit de la fonètica.

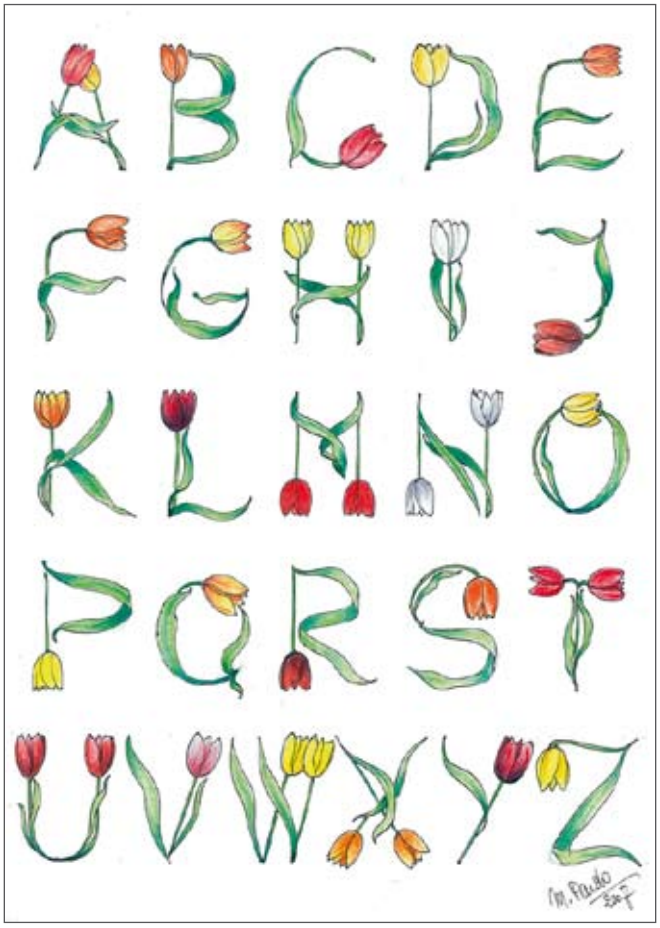

2.2.3. Vocal final de mot sense accent i vocal inicial de mot amb accent

2.2.3a. Elisió

La primera paraula acaba en vocal neutra i la segona comença en vocal accentuada. La vocal neutra es pot elidir en els grups formats per verb i complement, o per subjecte i verb, si el grup vocàlic presenta un nivell baix de força accentual: *ja parl**a** **o**nze llengües* (ja par-l**øo**n-ze llengües) / *la noi**a** **a**lça el càntir* (la no-i**øa**l-ça el càntir). També és freqüent quan la segona vocal pertany als verbs *ésser* o *haver*: *la torr**e** **é**s antiga* (la tor-r**øé**s antiga) / *la senyor**a** h**a** vingut avui* (la se-nyo-r**ø**(h)**a** vingut avui).

És molt freqüent l'elisió de la vocal neutra final de la primera paraula en adjectius demostratius: *aquest**a** **ò**pera* (a-ques-t**øò**-pe-ra), possessius: *ensenya la sev**a** **u**rpa* (ensenya la se-v**øu**r-pa), qualificatius d'ús freqüent: *una mal**a** **è**poca* (una ma-l**øè**-po-ca), indefinits: *algun**a** **a**rca* (al-gu-n**øa**r-ca), numerals cardinals: *quatr**e** **à**nimes* (qua-tr**øà**-ni-mes) i ordinals: *la tercer**a** h**o**ra* (la ter-ce-r**ø**(h)**o**-ra), en pronoms febles enclítics: *planteu-m**e** **a**rbres* (plan-teu-m**øa**r-bres), adverbis: *encar**a** **ú**nica* (en-ca-r**øú**-ni-ca) i preposicions: *sens**e** **e**sma* (sen-s**øe**s-ma).

2.2.3b. Fusió

La fusió de dues vocals tancades del mateix timbre, [i, u], àtona la primera i accentuada la segona, pot tenir lloc si el grup vocàlic presenta un nivell baix de força accentual dins la frase: *compt**i** **í**ndexs d'audiència* (comp-t**øí**n-dexs d'audiència) / *pes**o** **u**nces de polsim* (pe-s**øu**n-ces de polsim).

2.2.4. Vocal final de mot i vocal inicial de mot sense accent

2.2.4a. Elisió

Si la vocal final del primer mot és una vocal tancada, [i], i la que comença el mot següent és la vocal neutra, es produeix l'elisió d'aquesta, en síl·laba travada: *canar**i** **e**ngabiat* (ca-na-ri**ø**n-ga-bi-at) / *sur**o** **e**mbolicat* (su-r**øø**m-bo-li-cat), i també si les dues vocals pertanyen a monosíl·labs, també en síl·laba travada: *s**i** **e**t canses* (si**ø**t-can-ses) / *i **e**ns va sorprendre* (i**ø**ns-va sorprendre).

També es pot fer l'elisió si la distància entre el grup vocàlic i l'accent primari de frase és d'una o més síl·labes inaccentuades: *no compr**i** **a**lbercocs* (no com-pri**ø**l-ber-cocs) / *plant**o** **e**sparregueres* (plan-t**øø**s-par-re-gue-res).

Si la vocal final del primer mot és la vocal neutra i la que comença el mot següent és una vocal tancada, [i, u], és freqüent l'elisió si el grup vocàlic presenta un nivell baix de força accentual dins la frase: *la cov**a** **i**mpenetrable* (la co-v**øi**m-pe-ne-tra-ble) / *una dur**a** **i**mposició* (una du-r**øi**m-po-si-ci-ó) / *la famos**a** **u**niversitat* (la fa-mo-s**øu**-ni-ver-si-tat) / *un cont**e** **u**niversal* (un con-t**øu**-ni-ver-sal).

L'elisió de la vocal neutra davant de vocal inaccentuada afecta paraules d'ús freqüent: *encar**a** **i**ndecís* (en-ca-r**øi**n-de-cís) / *la sop**a** **i**deal* (la so-p**øi**-de-al) / *la sev**a** **o**ferta* (la se-v**øo**-fer-ta) / *terr**a** **u**niforme* (ter-r**øu**-ni-for-me).

2.2.4b. Fusió

Quan les dues vocals en contacte són neutres, es produeix la fusió d'ambdues: *car**a** **a**mable* (ca-r**aø**-ma-ble) / *aquest**a** h**e**rència* (a-ques-t**ø**(h)**e**-rèn-ci-a).

La fusió entre vocals tancades, [i, u], té lloc si la segona vocal pertany a síl·laba travada: *pat**i** h**i**stòric* (pa-t**iø**s-tò-ric) / *tor**o** **u**rgellenc* (to-r**øø**r-ge-llenc). Si la segona vocal pertany a síl·laba oberta, es produeix la fusió en el cas que resti separada de l'accent primari de frase per una síl·laba inaccentuada: *escolt**i** **i**diomes* (es-col-t**iø**-di-o-mes) / *compr**o** **u**tensilis* (com-pr**øø**-ten-si-lis).

Pel que fa a l'elisió, la vocal neutra és, generalment, la que sucumbeix en aquest estil ràpid i relaxat. Quant a la fusió de dues vocals del mateix timbre, té lloc en determinades circumstàncies, depenent del tipus de síl·laba –travada o oberta–, de la posició de l'accent primari dins l'emissió fònica, de la freqüència d'ús de les paraules, etc.

Com es pot observar en tots els exemples acabats de citar, tant pel que fa a la sinalefa com a l'elisió, es produeix una redistribució sil·làbica en enllaçar-se dos mots contigus pronunciats sense solució de continuïtat, formant una emissió fònica unitària, de manera que l'estructura sil·làbica pròpia de cada paraula afectada es veu alterada.

En conclusió, el predomini de hiats, sinalefes o elisions en una emissió fònica

depèn tant del ritme elocutiu com d'altres fenòmens més específics, com ara la posició de l'accent primari de frase, la freqüència d'ús dels mots emprats o la comprensibilitat de la seqüència.

Tanmateix, tot i les característiques acabades d'exposar, hem de dir que, entre el jovent, cada vegada és més freqüent sentir com es deixen de fer sinalefes i elisions –i també com es prescindeix de l'apostrofació– en molts casos, segurament per influència del castellà.

En la meva tasca docent, puc observar diàriament com, en la dicció de molts estudiants, manquen aquests fets tan característics de la nostra llengua. En fer activitats sobre aquests temes, se sorprenen, o fins i tot es molesten, en corregir-los, perquè els resulta absolutament nou i desconegut el fet d'haver de llegir o de parlar sense fer petites pauses entre mots que, en realitat, s'haurien de pronunciar com si fossin un de sol. En el cas de la lectura, hi pot intervenir la inseguretat amb què llegeixen, i la «fidelitat» a la lletra, reproduint, literalment, les separacions entre paraules. En el cas de la parla, s'acusa més la fluctuació ja esmentada entre aquests tres fenòmens fonètics –hiats, sinalefes i elisions–, que pot dependre molt de cada persona i del moment en què emet una seqüència, però el cas és que no en són prou conscients, sigui perquè no se'ls ha fet veure aquesta tendència a la fluctuació, sigui perquè l'entorn no hi ajuda, i, doncs, no han pogut adquirir la competència lingüística corresponent. ◆

Bibliografia

— BADIA I CARDÚS, Montserrat, *Diftongs i africats, dues qüestions polèmiques de fonologia catalana*, Curial Eds. Catalanes – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 2000.

— BADIA I CARDÚS, Montserrat, *Introducció a la fonètica i a la fonologia catalanes*, 2a edició, Curial Eds. Catalanes – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 2008.

— BADIA I MARGARIT, Antoni M., *Sons i fonemes de la llengua catalana*, Publicacions de la Universitat de Barcelona, Barcelona 1988.

— RECASENS I VIVES, Daniel, *Fonètica descriptiva del català*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 1991.

— RUAIX I VINYET, Josep, *Català complet / 1. Curs superior de llengua. Temes introductoris, fonètica i ortografia*, Ed. Ruaix, Moià 1997.

Tenim ja la segona edició del llibre *Compendi de normes d'estil. Manual per a redactors i correctors.*

— Demaneu-nos-el i us l'enviarem. Escriviu-nos a <llengua@llenguanacional.cat> o telefoneu-nos (93 456 88 79). Per als socis i subscriptors de *Llengua Nacional* el preu és de 12 € (10 € del llibre més 2 de l'enviament). Per als altres compradors, el preu és de 14 €, comptant-hi l'enviament.

— També el podeu adquirir directament al nostre Centre Sant Pere Apòstol (carrer de Sant Pere més Alt, 25 – BCN), de sis a nou de la tarda, de dilluns a dissabte, amb un descompte de gairebé el 35%, de manera el preu serà de 8 €. Demaneu pel senyor Rafael.

— No es troba en les llibreries, a excepció de la llibreria ONA (Gran Via, 654 – BCN), al preu de 12 €.

Podeu tenir-ne més informació anant a la pagina d'internet <http://www.laclosca.cat/contents.php?id=413>

Pere Orpí, patriota, musicòleg i poeta

Gabriel Barceló Bover

Pere Orpí — Fotos: Gabriel Barceló

Enguany, dins el mes de gener, aparegué *Sons de Mallorca, instruments tradicionals: música, senyals i cultura de l'oci*, un dels llibres dedicats a l'estudi dels instruments musicals i de la cultura popular més ben arribats i comentats en aquesta illa. Amb aquesta avinentesa, tinguérem una reposada conversa amb el seu autor a la rectoria de s'Alqueria Blanca, llogaret del municipi de Santanyí, terra de xeixa i ordi broix. Ens plau d'oferir-la resumida als lectors de *Llengua Nacional*. Permeteu-me, però, que d'entrada us presenti breument qui és aquest *petit-gran home*, qualificatiu que li donà Mn. Andreu Genovart, ex-vicari general de la diòcesi mallorquina.

Pere Orpí Ferrer (Capdepera, 1936) començà les seves dèries musicals de ben infant; tocà el trombó de pistons, fins a vint anys, amb la banda de música del seu poble; les continuà al llarg del seu periple de seminarista a la Sapiència i de rector de parròquia pobra. Malgrat que ell afirmi no ser musicòleg ni músic professional, sinó un simple aficionat, un home del carrer especialment sensibilitzat per la música, per l'art en general i per la nostra cultura en particular, resulta que sap tocar diferents instruments, com són la guitarra, la flauta dolça, el piano i gairebé tot l'instrumental que surt estudiat en el llibre, especialment el que fa referència als de *percussió*, als *avisos i senyals* i als dels *jocs d'infants*. Al llarg de l'obra hi belluga la seva trajectòria vital, una mena d'autobiografia velada, on es barregen, ordenadament i oportunament, la rigor de l'historiador i documentalista, el lingüista escorcollador de les etimologies més enrevessades, l'Amic e Amat de la Cultura Popular en els camps de la música, la poesia, les rondalles, les gloses, la ironia i el bon humor. Heus aquí un tast de la seva trajectòria.

1. UN AL·LOT PAGÈS QUE LLEGIA

Parlau-nos de les vostres primeres lectures. Com us iniciàreu en les lletres catalanes i amb quins llibres, perquè, després del *Movimiento*, trobar-ne en català no era cosa freqüent, a les escoles.

Em vaig iniciar en les lletres catalanes amb Costa i Llobera, amb les *Primeres poesies*, les *Tradicions i fantasies*… Record que «La deixa del geni grec» i «El pi de Formentor» em varen impactar molt. També vaig llegir cosa de Mn. Llorenç Riber, potser el llibre *La minyonia d'un infant orat*, antologies amb coses de Maria Antònia Salvà, de Pere Orlandis, «La Balanguera», de Joan Alcover…

Pel que ens dieu, sembla que us va caure dins les mans la col·lecció «Les illes d'or», que editava el senyor Moll. Pels títols?, pels autors…?

Pot ser, pot ser. Això m'ho varen deixar la mare d'un amic meu i el mestre català Francesc Riart. Però les meves primeres lectures no foren aquestes. Vaig començar amb les *Rondaies Mallorquines* de Mn. Alcover. A ca nostra en teníem un tom o dos. Ja m'apassionaven.

2. BECARI A LA SAPIÈNCIA

Ingressàreu al Seminari quan teníeu vint anys. Uns anys després volguéreu opositar a la Sapiència. Com us vingué, la idea de presentar-vos-hi?

Va ser el capellà Pere Amorós, d'Artà, que n'havia estat col·legial, qui m'ho va

proposar. Ell coneixia la meva família. La Sapiència era un col·legi major que es va fundar abans del Seminari, devers l'any 1635. El Seminari vell és de l'any 1700, és a dir, que aquella és seixantacinc anys anterior. La va fundar un canonge manacorí, Bartomeu Llull, que era d'una família acomodada. Va instituir les Minyones per a nines òrfenes i la Sapiència per a estudiants de capellà, pobres. Aleshores anaven a classe a l'Estudi General, però en temps meu anàvem al Seminari. Els col·legials havien de tenir almanco divuit anys. No hi havia cap sacerdot amb ells que fos el superior, sinó que entre ells mateixos n'elegien un que era el rector, per votació secreta i sota jurament; dos consiliaris, un secretari, un procurador… L'únic càrrec que jo no vaig exercir-hi mai és el de rector; i això que hi vaig estar vuit anys.

3. «BRUSCA, NÒVIES I CANELONS»

Per cert, que no va ser quan hi estudiàveu que us atorgaren un premi important dels cursos pioners de català de l'Obra Cultural Balear?

Ah, sí, dels *excel·lents*. Va ser l'any 1964. Bé, va venir al Seminari don Francesc de Borja Moll a donar unes classes de llengua catalana, cosa que, en aquells temps, gairebé era clandestina. Els cursos eren organitzats per l'Obra. N'hi va haver una sèrie que s'hi apuntaren i els seguiren. Com a estímul, l'Obra Cultural oferia un viatge de quatre dies per Catalunya com a complement d'aquest curs per a aquells que haguessin tret *excel·lent* en els exàmens. En 1963 hi hagué una primera fornada en què la majoria eren seminaristes. Després, el segon any, me pareix que se n'hi va apuntar qualcun de la Sapiència –jo no m'hi havia apuntat, però els companys, a final de curs, em varen animar a presentar-m'hi per lliure–. Vaig anar a l'Estudi General, vaig fer l'examen amb els altres i… res, vaig treure un excel·lent.

Com així us feren *cronista oficial* del viatge a Catalunya?

Em feren *cronista oficial* supòs que per mèrits semblants als que em feren arxipreste: t'ha tocat! El viatge va ser molt divertit. Ens hi va acompanyar el senyor Miquel Fullana, i vàrem riure molt. Ell era molt catalanista i tenia les idees molt clares, i, de nosaltres, n'hi havia un parell que passaven bastant de tot això; vull dir que no vivien la qüestió nacional ni els preocupava gaire l'ús de la precisió lèxica. Anàrem un dia a Montserrat; un altre dia a Vic i a Ripoll; un altre a Poblet i a Tarragona; el darrer el passàrem a Barcelona. Com que gairebé cada dia va ploure, ens topàvem amb casaments i dinàvem menjant canelons; ho vaig reflectir en el títol de la crònica.

4. LLETRISTA DE CÀNTICS ECLESIÀSTICS

¿Que no col·laboràreu gaire amb un gran músic del tercer orde franciscà, el pare Martorell, mort pel febrer d'enguany?

Ja ho veureu; un parell d'anys després del Seminari vaig conèixer el pare Antoni Martorell, de Montuïri, amb qui formàrem un tàndem molt prolífer de cara al cantoral litúrgic de Mallorca. Ell aleshores residia a Roma la major part de l'any. Hi vaig anar algunes vegades, i allà l'anàvem revisant i component, a la seva residència de San Giovanni Decollato (devora el riu Tíber i una teringa de monuments romans). A partir d'aquell material i d'altres, el pare Martorell va dirigir unes Jornades Pastorals de Música, crec que va ser pel setembre de 1972 i de 1974, i d'aquí en va sortir la gravació de cassets i la publicació d'una sèrie de volums de partitures, on no figura gaire explícit, per cert, l'autor de la lletra.

5. PREMI CIUTAT DE PALMA

La primera destinació com a rector fou a Peguera, després d'estudiar la llicenciatura en Teologia a Comillas. En aquell indret de Calvià referéu la trajectòria del poeta, aparcat a Cantàbria, i us atorgaren el premi Ciutat de Palma. Contau-nos com es desplegà tot això.

Em vaig presentar dues vegades al premi Ciutat de Palma. L'any 1962 hi havia quedat finalista: em donaren un accèssit. El primer any que era a Peguera m'hi vaig tornar a presentar amb un recull de vint-i-quatre sonets titulat *La Tasca*. Jo estava escoltant la ràdio dins el saló parroquial de Peguera, que per cert encara no tenia rectoria. Quan s'adjudicaren els premis era pel mes de gener, per Sant Sebastià de 1968. I sentia els membres del jurat que deien, entre ells, amb el micròfon en marxa: «Aquest és el lema tal, i on és? Duu el sobret amb el lema! Veiam si serà per allà, mira si és per aquí deçà…» I amb això en vaig sentir un que deia: «Bé, si no vaig errat, me pareix que és d'en Pere Orpí.»

6. RECTOR PAGÈS EN UN POBLE PAGÈS

De Peguera no us n'anàreu gaire content dels hotelers i polítics quan us destinaren a Son Macià. Aquí comença l'etapa de la plenitud de la vostra vida professional. Com us reberen els macianers?

Bé, a Son Macià m'hi va presentar Mn. Josep Estelrich. Ja va ser una presentació oficial. Sí, sí. Record que Mn. Estelrich va dir que jo era pagès. I m'hi considerava, i m'hi consider, i amb molta d'honra! I, per tant, creia que connectaria molt bé amb la gent de Son Macià: un poble pagès, rural… I així va ser, mira.

Tornem-nos a situar. Ens trobam a l'any…?

Som a l'any setanta-nou. Les festes d'estiu ja les vaig fer allà, per la Mare de Déu d'agost. M'hi vaig incorporar devers el juliol; en l'agost del mateix any ja hi vaig fer el pregó de les festes.

7. *A CARA I CREU*

He observat que us espiregen els ulls quan parleu dels excursionistes adolescents que fundàreu, els Rodamons. Segur que els teniu una estima especial. Això vol dir que us degueren inspirar qualque poema, o bé ells o les activitats que féreu plegats. M'equivoc?

No us equivoqueu gens ni mica. Me n'inspiraren més de dos. En el llibre *A cara i creu*, que va sortir el darrer any que jo era a Son Macià, la majoria dels poemes són inspirats damunt els Rodamons. També me n'inspirà l'Estol Vidalba, el grup excursionista. En record un que diu així:

Em voldria morir mirant el sòtil
d'un cau de carboner. L'alzina amiga
té l'ombra transparent com una llàgrima.
Vull dir que el bosc és meu, com la meva ombra
i el frec de mes petjades per la vida.

Els camins són de tots: poalejau-los
i assaboriu el cim, que també és nostre.

Canau el rosetó del pleniluni
i el goig de rodar món
amb suor de motxilla.

Demà serà dilluns, com cada dia:
la rutina, la son, la roba vella,
el calçat de fer via, les paparres
o els moscards casolans, les paraulotes
contra no sé què putes… (Perdonau:
no sé què putes dic. Serà la lluna…)

Si morís en dilluns, que no m'enterrin:
vull descansar tot nu sota una alzina.

8. MUNTATGES AUDIOVISUALS

En l'etapa de rector de Son Macià us dedicàreu de ple a col·laborar en uns muntatges audiovisuals dels professors de l'Escola Municipal de Mallorquí per a l'ensenyament de la cultura catalana. Hi teníeu cura de la música, de la fotografia i dels guions de cultura popular; ho recordau?

Me'n record pla bé. Va ser un material que ens va dur molta de feina, perquè llavors fèiem les gravacions en un estudi improvisat i casolà. Era una cosa molt rudimentària, molt artesana, però que en aquell temps va quedar bé, tenint en compte la pobresa de mitjans que teníem. I continua essent vàlid, crec.

Efectivament, encara en el 2008 se'n passaren a Manacor i a s'Alqueria Blanca. I agradaven i eren ben útils. Però continuem amb la productora de muntatges audiovisuals tan artesana, com bé l'heu qualificada.

Bé, aquesta productora té un nom, EPEM, que vol dir Equip de Professors de l'Escola Municipal de Mallorquí de Manacor. Disposàvem d'uns aparells senzills: una platina, un tocadiscs, un radiocasset o dos, un o dos altaveus… Amb això ens enginyàvem. N'arribàrem a produir més de seixanta, de muntatges d'aquests. N'hi havia de geografia, d'història, de literatura, d'art, de cultura popular, d'història de la llengua…

9. UN TELECLUB EMBOIRAT

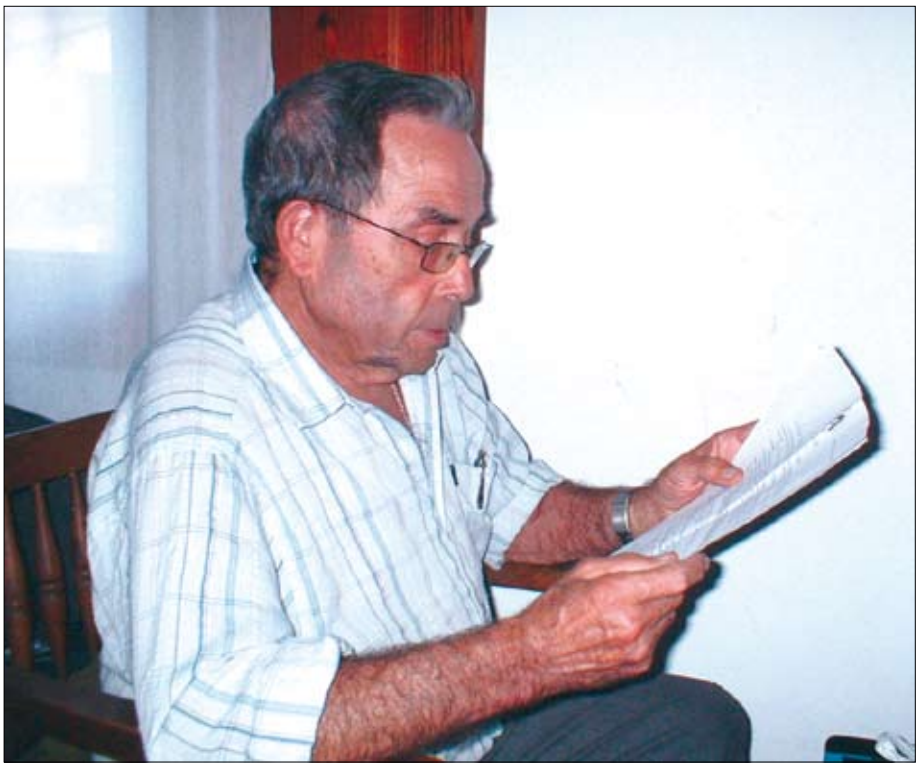

En el llogaret de Son Macià, tampoc no tot foren flors i violes. N'hi hagué que es posaren gelosos que els féssiu la competència cultural. Ja podeu començar a dir-ne coses.

A Son Macià es va fundar un teleclub en temps de Fraga Iribarne, quan era ministre d'Informació i Turisme. La qüestió és que, quan jo vaig arribar a Son Macià, havien sortit unes normes que el que eren teleclubs s'havien de convertir en centres culturals. S'havien de subjectar a una normativa nova. Estàvem ja als inicis de la democràcia i, és clar, tot canvi suposa un poc de substitució en tot. Bé, jo vaig haver de treballar en la redacció dels nous estatuts, adaptant-los a les necessitats del poble. Després els vaig presentar i foren aprovats pel Govern Civil.

I bé. El teleclub canvià de camisa com va fer tanta gent. O no tan sols va ser això? Vull dir, que ja teníeu una associació *cultural* de bondeveres?

Sí. Ja teníem el *centre cultural*, que feia servir unes sales que eren propietat de la parròquia, com era la saleta del Teleclub, que s'havia convertit pràcticament en una discoteca, perquè l'única activitat que hi feien era això, renou a dojo. Molta de gent em donava queixes que allò no ho havia de permetre… Però jo tampoc no m'hi vaig voler aficar massa, amb el Teleclub. Els dirigents havien tengut problemes amb els capellans anteriors… Jo els deixava fer, encara que en sortís perjudicat, perquè no em deixaven dormir… Així i tot, també hi vaig tenir problemes seriosos i disgusts molt forts per causa d'algunes persones del Teleclub (o centre cultural), com ne vulguin dir.

10. UN RECONEIXEMENT MULTITUDINARI

L'entrevistat, en pronunciar les darreres frases, s'havia posat molt seriós: es nota que encara el disgustaven, aquells records. Mossèn Pere, ara que ja s'ha esvanit la boirada, contau-nos, si us plau, la segona part: el cas excepcional d'un poble que a l'hora de canviar de parròquia va voler compensar-vos de les injustícies i incomprensions d'uns pocs.

Sí. Ho recordaré sempre. Això era dia 22 de novembre de 1987. Aquella

bona gent va dir: «No, aquí hem de fer qualque cosa. Tampoc no te'n pots anar a les sordes! Farem un sopar de comiat.» I els de l'Estol des Picot afegiren: «A l'horabaixa, farem un ball de pagès i després que hi hagi una missa i de remat el sopar.» Bé, vàrem fer un ball. Jo vaig ballar com mai. Vaig ballar una bona partida de jotes i mateixes; aleshores era més jove i botava més lleuger.

I llavors va venir la missa. Com va ser aquella mena de pontifical?

Aquella va ser una missa extraordinària. Vàrem ser una partida de concelebrants. Hi va haver quinze o setze escolanets… Els cantadors i els lectors ho varen preparar molt bé. Hi va haver una partida d'ofrenes: una bandera amb les quatre barres, un estel de volar, una ximbomba, un guitarró, una motxilla i una cantimplora… i coses així, molt simbòliques. Va ser una missa molt viscuda.

I del sopar, què me'n dieu?

Bono! El sopar va ser gros! Hi va haver el batle de Manacor; el regidor de Cultura, la delegada de Política Lingüística, els capellans que havien concelebrat i… no sé quantes persones hi devia haver… Dues-centes? Tres-centes? No ho sé… una gentada! Jo no m'esperava allò. I la qüestió és que al final del sopar es presenta l'Estol des Picot, els sonadors, i cantaren, amb la música de les serenates, un text que em va fer caure les llàgrimes: són les «Dotze gloses a un poeta». I després em lliuraren una sèrie d'obsequis per part l'Ajuntament, del Patronat de l'Escola, dels Rodamons, dels escolanets i del poble en general, i les dotze gloses aquestes emmarcades… Tot això ho guard com un tresor.

11. *LA BONA NOVA*

A més de ser un senderista empedreït, heu trescat molt de món. Per dins i per fora dels Països Catalans. Una d'aquestes eixides d'estudi i d'exploració fou a Terra Santa. ¿En parleu una mica, de quan fèieu l'adaptació al català col·loquial de Mallorca, l'Evangeli: *La Bona Nova*?

L'adaptació de l'evangeli al català col·loquial començà quan jo m'estava a Peguera. La primera part que vàrem treure fou sant Marc, l'any 1984. Va ser una feina molt llarga. Solíem trobar-nos a Palma, a l'Almoina. Més envant, va venir per aquí el pare Guiu Camps, monjo benedictí, que va ser prior de Binicanella, i li vàrem dir que ens ajudàs. Al principi érem Joan Rosselló, Teodor Suau, Llorenç Tous i jo. Més tard s'hi va integrar Tomeu Tauler i, pràcticament, vàrem continuar nosaltres tres, o sia Joan, Tomeu i jo.

Quina funció tenia dins l'equip el pare Guiu si, com dieu, gairebé tota la feina la féreu vosaltres tres?

Amb el pare Guiu, quan es va llevar el monestir benedictí de Binicanella, vàrem anar, fins i tot, a passar un parell de dies a Montserrat per acabar-hi de fer les revisions amb ell. El pare Guiu va fer la introducció general als quatre evangelis i la introducció a sant Marc. També va fer les notes de peu de pàgina.

Les altres introduccions, de qui són obra?

Per mediació del pare Guiu vàrem aconseguir que ens fessin les introduccions als altres evangelis personalitats del món de la Bíblia, com són Armand Puig, que va fer la de sant Mateu; Teodor Suau, la de sant Lluc, i Pius Tragan, que també és un monjo de Montserrat, la de sant Joan.

12. *SIMFONIA EN BLAU MAJOR*

Vós heu treballat diverses arts, com la música i la pintura. Deixem-les a part i anem a la literatura de creació, la poesia, el vostre plat fort. Com us va anar la inspiració essent rector de la parròquia de la Colònia de Sant Jordi, contemplant l'illa de Cabrera?

Em va anar bé, molt bé. Aquelles cales d'allà, cala Galiota, que és a dues passes de la rectoria, voltant cantó… A l'estiu, molts de dies, hi anava a pegar una remullada, de deu minuts, i cap a ca meva… Aquella platja tan recollida, amb l'illot de na Corberana a davant, és clar, això em va inspirar alguns poemes i els vaig presentar, l'any 1994, al premi Bernat Vidal i Tomàs, de Santanyí. Són poemes, la majoria, de caire mariner. Hi surt molt el tema de la mar, o bé de la Colònia o de Cala Rajada (Capdepera). Hi surten una sèrie de noms, de topònims, de cales… El vaig titular *Simfonia en blau major*, fent una referència totalment a la mar.

Explicau-nos una mica l'estructura del llibre, si us plau.

El vaig dividir en quatre parts o moviments, com la simfonia clàssica. El primer moviment es titula «*Allegro* amb estels»; al segon moviment, que sol ser lent a la simfonia, li vaig posar «*Andante* amb gemecs de sal»; un tercer moviment, que sol ser el ràpid, «*Scherzo* amb vol de gavines»; el quart, «Rondó amb camins cap a l'alba». És una col·lecció de devers quaranta poemes i busques.

13. EL PAÍS QUE TANT ESTIM

Passem ara a opinar una mica del nostre país. Per exemple, què us diu la paraula Mallorca?

Oh, Mallorca! Mallorca és el Paradís Terrenal! La terra més bella del món, malgrat el que l'hem espanyada. Jo em sent molt gabellí, mallorquí… Comencem pel nostre poble, per la nostra illa, i després ja passarem a instàncies superiors, sobretot avui en dia que es parla tant de la Unió Europea i de tot això… Però abans de sentir-nos europeus, ens hem de sentir molt més a prop de les nostres coses.

I com veieu el futur d'aquest paradís, on tants d'adams i eves s'empassolen pomes prohibides cada dia…?

En moltes de coses, em sap greu haver-ho de dir, però som pessimista: en la qüestió de la llengua, la cultura, les tradicions… Tot aquest tipus d'immigració incontrolada em fa por… Bé, per qualque cosa del ram de la construcció ara ja en diuen, i no sense raó, *el ram de la destrucció*, que ha prosperat tant… Sí, a Mallorca, malauradament, l'hem tractada a coces i… «Això gira malament, cantaven els mallorquins!», com deia Guillem d'Efak. Jo fa estona que ho dic, ja quan estava a Peguera: «Arribarem a un moment en què els mallorquins haurem de tornar a emigrar.»

14. DEVERS LA SEU

Acostem-mos al capítol catedralici que fa de cort al senyor bisbe. No trobeu que hi ha molts de canonges? Què

hi fan, tants de canonges i beneficiats per dins la Seu, quan sou tan pocs els capellans sense «bacallà» que heu de dur més d'una parròquia?

Ah! Jo a això sí que no ho entenc: que a la Seu hi hagi d'haver setze canonges, quan hi ha capellans que duen dues o tres parròquies… Això no treu cap enlloc en el segle XXI. Setze canonges sense comptar els emèrits, que estan jubilats. Consider que els canonges tenien raó de ser quan eren consellers del bisbe. Però actualment hi ha unes altres estructures, a Mallorca. Els consellers del bisbe no són ells; són, si de cas, el Consell Episcopal, el Consell Presbiteral, el Consell de Laics, el Consell de Pastoral, el Consell dels Religiosos…

15. *BEATI PAUPERES*

«Feliços els pobres», diu l'evangeli. Dins una societat opulenta i tudadora com és la nostra, per ventura mai no s'havien donat tants de casos de pobresa i marginalitat. Heu tengut qualque experiència de treball amb gent marginada?

D'experiència directa, no; però, pel que es refereix a centres d'acolliment o tractament de marginats com Càritas, la Sapiència, Deixalles, Projecte Home… sí, esporàdicament, quan qualcú toca a la porta de la rectoria demanant ajuda. També consider que des de les parròquies feim una labor positiva, diguem-ho així, de prevenció: tots els esforços que dedicam al jovent, per ajudar-los a ser persones i a descobrir uns valors humans i cristians, vol dir posar uns fonaments perquè el dia de demà no caiguin dins la droga, l'alcoholisme, la delinqüència… Ja ho diu el refrany: «Val més la que guarda que la que cura.»

16. EL MEDI AMBIENT

És tema d'actualitat parlar del medi ambient. Hi ha moviments, com els ecologistes, els verds… que s'han associat per militar en defensa del paisatge i de tantes altres coses que el mal anomenat progrés fa malbé. Què opineu de la defensa del medi ambient?

Crec que tota l'illa és un món en petit. És un resum de tot el món, perquè tenim muntanya, pla, marina… Els turistes vénen aquí, no per veure hotels ni caixons de ciment, sinó per veure ametlers florits en el seu temps que és quan Mallorca és més bella de tot l'any. Únicament s'ha promocionat la platja, el sol, els litres de cervesa, les discoteques… I, en canvi, aquesta Mallorca genuïna… Jo crec que els ecologistes fan bé de defensar això. Si no fos pel Grup d'Ornitologia Balear (GOB) i altres entitats, encara se n'haurien fet molts més, de desastres.

Per què creieu que són tan mal vists els ecologistes pels empresaris, i sobretot pels hotelers, si són, indirectament i a la llarga, els qui defensen els seus interessos?

Hi ha molta gent, massa, que diu que els ecologistes són uns exagerats i que només van al seu guany… I que quan són ells que han d'edificar, no miren l'ecologia… Tot això són acusacions. Els ecologistes han de ser exagerats perquè, així i tot, encara és poc el que s'aconsegueix de preservació de la natura. Jo ho som, d'ecologista, i soci del GOB, i faig comptes seguir essent-ho, perquè crec que val la pena secundar aquestes iniciatives i tota la labor que fan per preservar la fauna, la flora, el paisatge… i jo no en tenc cap, de guany.

17. *RONDALLES MALLORQUINES INÈDITES*

Em consta que, amb motiu del primer centenari de la publicació de les rondalles de Mn. Alcover, vàreu estrenar-vos també com a narrador d'aquest gènere. Contau-nos qualque cosa d'aquest llibre vostre, tan interessant com divertit.

Efectivament, em vaig estrenar com a narrador amb el llibre que es titula *Rondaies mallorquines inèdites*, amb motiu d'aquest centenari i com a homenatge a Mn. Alcover. Aquestes rondalles que hi public, jo les havia sentides de petit i no les havia vistes publicades enlloc. Eren rondalles que em contaven mumare, mon pare, el meu padrí, qualque oncle, veïnats… Tot això m'havia anat quedant dins la memòria, i el que vaig fer va ser anar traient tot aquell bagatge; el vaig redactar i va sortir aquest resultat. Té unes dues-centes pàgines, i hi ha devers quaranta-i-no-sé-quantes rondalles.

18. «VERINOSA» LLENGUA

Què és per a vós la llengua?

La llengua? La llengua és qualque cosa més que una manera d'entendre'ns… Vull dir que no són únicament uns sons articulats o escrits, sinó que la llengua pertany a la part més íntima de la persona. La llengua estructura la manera de pensar, de tractar-se… Cada llengua té una personalitat pròpia, al marge de la cosa concreta, de la cosa física… La llengua és un patrimoni intransferible que tots portem dedins ja des de ben petits, el que anomenem llengua materna; la mamam amb la llet de l'enconar.

Per què, si és tan *genètica* com dieu, té tants de desertors i traïdors?

Aquells que fàcilment renuncien a la seva pròpia llengua, què diuen?: «És que així tothom ens entén…» Aquests són uns grans traïdors a la seva pròpia identitat. D'acord que hem de ser respectuosos amb la llengua dels altres, però també quan els altres ho siguin amb la nostra. I en aquest aspecte els mallorquins crec que moltes vegades hem exercit el que avui en dia s'anomena autoodi. Com si la llengua nostra fos secundària, com si totes les altres fossin millors… Aplicar criteris purament pragmàtics és una equivocació molt grossa.

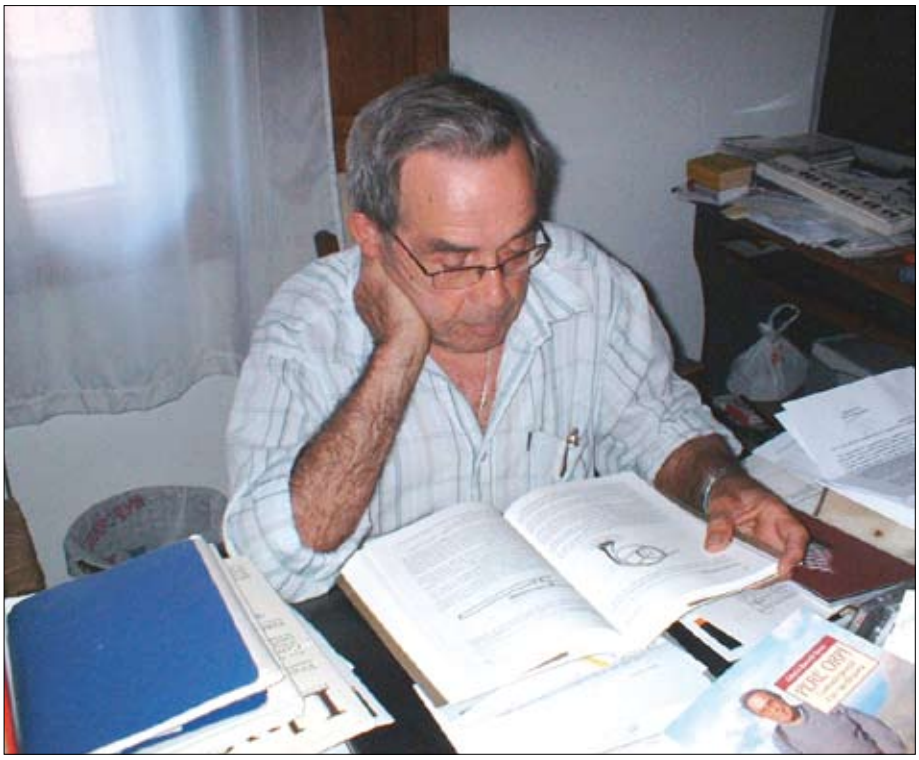

Com albireu el futur de la llengua catalana: se salvarà, s'esvanirà…?

A Mallorca, per desgràcia, la veig bastant fotuda. La joventut ha assimilat una sèrie de sons i de paraules que no són els nostres, de cap de les maneres, per influència castellana o d'altres llengües que tenen una distinta pronúncia. I fins i tot gent que surt a la televisió, fent de presentadors. I si aquests són els models que la gent aprèn i imita, estem ben arreglats!

Però és el que hi ha i el que per a ells té prestigi… Com lluitar contra tot això?

Jo crec que la unitat de la llengua és indiscutible. Ara bé, els mallorquins tenim unes variants, unes particularitats, que constitueixen una gran riquesa per al conjunt de la llengua catalana. No les hem d'eliminar, no hi hem de renunciar. Hem de continuar dient el mateix, però sabent que existeixen altres formes, i respectar-les, si volem que respectin les nostres.

19. *LINGUA EX AUDITU*

Toquem el fons d'aquest acte confessional. Vós heu estat i sou un home compromès amb la llengua catalana. Li heu estat fidel no solament des del punt de vista d'home de lletres sinó que heu treballat silenciosament i fidelment des d'altres indrets i quefers: com a professor de català, de llatí, de grec… defensant-ne l'ús tant com heu pogut dins l'Església de Mallorca, sense fer crides, però sense recular una passa; fundant i participant en entitats culturals i també en l'alcoverisme. Es pot dir que sou un militant del recobrament de la llengua catalana a les Balears. Des d'aquesta experiència d'anys i panys esteu en condicions, com poques persones, per a fer una profecia… ¿Us atreviu a donar, com a home del vostre temps, una predicció d'allò que ens espera?

L'Església ha d'usar el català com a llengua oficial i normal en les seves celebracions. Sant Pau diu: *fides ex auditu* (la fe entra per les orelles). La llengua, també. Si els nouvinguts no la senten xerrar, mai no l'entendran, ni molt manco la parlaran. La llengua, si no la defensam nosaltres, no ens la defensaran els altres, ni des de defora ni des de dedins. De cada dia som més radical, per dir-ho així de clar; no hem d'afluixar, perquè cada vegada que no fem un acte positiu ajudam a un acte contrari, negatiu, de reculada. Afortunadament, de cada dia som més els sensibilitzats en aquesta qüestió: això em dóna un cert coratge.

20. *SONS DE MALLORCA*

Per tancar aquesta conversa, m'agradaria que diguéssiu als lectors de *Llengua Nacional* dos mots entorn del darrer llibre que heu publicat: *Sons de Mallorca*.

Puc dir que vaig créixer enrevoltat de sons i de renous més o manco articulats: el cant dels ocells, els balls de pagès i d'aferrat, les funcions de l'església, les tonades del camp, les vetleries o tallers veïnals d'obra de palma… Tot formava part d'un món en què la gent conservava el cantet i tota la música era en directe.

L'any 1982 vaig dirigir el muntatge d'una exposició d'instruments musicals tradicionals de la nostra illa. D'aleshores ençà he consultat una multitud de llibres, músics i sonadors, gent del poble, constructors d'instruments, etc., sense oblidar l'arxiu memorístic de la pròpia experiència. Tot això m'ajudà a decidir escriure aquest llibre i a ampliar gota a gota el cabal d'instruments catalogats i a fer gastar reguerons de tinta a l'autor de les il·lustracions, el bon amic Josep Cortès Servera.

El llibre té més de 450 pàgines i es complementa amb un DVD de més de dues hores, elaborat per Antoni Nicolau, president dels Músics per la Llengua. No tot ha estat cosir i cantar. Localitzar instruments, emparaular col·laboradors, programar i coordinar gravacions… ha duit la seva orenga, i més quan no hem anat a cercar una perfecció professional, sinó la frescor d'un treball més artesà i espontani.

Esper que aquesta obra tingui acceptació i se'n pugui treure bon profit a nivell didàctic. En podeu veure una ressenya en l'anterior número de LLENGUA NACIONAL. ◆

Montserrat Abelló –la dona, la poetessa–

Agnès Toda i Bonet

Parlen les dones,
la seva poesia
tendra i forta.

Ben pocs s'aturen
a escoltar aquestes veus,
que, trasbalsades,
un nou llenguatge diuen
nascut al fons dels segles.

Montserrrat Abelló,
dins «L'esfera del temps»

Montserrat Abelló — Foto: R. Puig Coromines

Montserrat Abelló és una persona d'una saviesa exquisida i d'una modèstia absoluta; té molt clars els conceptes lingüístics i nacionals, que en tot moment defensa amb una contundència aclaparadora. Senzilla i clarivident, poetessa i traductora, Montserrat Abelló compta amb un tardà però merescut reconeixement.
Avui ens rep, hospitalària, a casa seva, en una habitació plena de llibres on destaca una fotografia amb Maria Mercè Marçal. Ens permetrem, doncs, de conèixer-la una mica més a fons.

Després d'haver viscut tantes situacions diferents de la llengua catalana, com veieu la situació ara?

La veig bastant malament.

Cal que patim pel nostre futur?

Sí, perquè em sembla que els catalans en general no fem tot el que s'hauria de fer per la llengua. És a dir, canviem massa fàcilment del català al castellà sense cap necessitat. No ho hauríem de fer, sobretot entre catalans. Això és culpa nostra, és a causa de l'actitud, equivocada, de molta gent… La qüestió no és que ens entenguem, com diuen alguns en nom de ser internacionals. *Si nosaltres perdem el català, perdrem la nostra identitat,* i d'això la gent no se n'adona.

Quina és la solució?

La solució és ben senzilla: cal que parlem la nostra llengua. Nosaltres tenim el dret de parlar en català. Una cosa és que vegis que la persona amb qui parles no t'entén… Jo he viscut a fora molts anys, en llocs de parla castellana, i mai no he tingut cap problema amb la llengua. Jo sí que em vaig sentir exiliada quan vaig tornar de l'exili l'any seixanta, perquè aleshores la situació era més flagrant, la llengua era perseguida. Però precisament perquè era tan perseguida, l'actitud dels catalans era molt diferent. *Ara hi ha una actitud massa relaxada* per part de molts; pensen que parlen castellà com podrien parlar anglès, però no és així; els altres sí que ho fan expressament, això de parlar en castellà. I, mira, entre uns que ho fan sense adonar-se'n i els altres perquè volen imposar la seva llengua, ja que nosaltres l'entenem, al final són molts que parlen en castellà. També hi ha una altra cosa que fan molts catalans: quan veuen que l'interlocutor és un estranger li parlen en castellà, i també hi ha estrangers que només saben català; i els que no saben ni una llengua ni l'altra, tant els costa d'entendre l'una com l'altra.

Penseu que la llengua és un element clau de la nostra cultura?

Sí, però sobretot *la llengua és un element clau de la nostra identitat,* que encara és molt més important. Estic convençuda que és per això que ens la persegueixen, perquè és el que ens dóna identitat. Culturalment no ho és tant, de perseguida, es publiquen molts llibres, som molt reconeguts, perquè la literatura catalana està molt bé… però és a peu de carrer, en la vida diària, que es parla poc, i és el que és important.

Com visquéreu la situació del català durant tot el vostre llarg periple en terres estrangeres?

A casa sempre mantinguérem el català, i també amb els molts catalans exiliats i sobretot al Centre Català de Santiago de Xile. Publicàvem la revista *Germanor* en català i també llibres importants en català a l'editorial El Pi de les Tres Branques, com les *Elegies de Bierville* de Carles Riba. El català, el parlàvem molt millor, perquè aquí, per influència del castellà, s'anava deteriorant força a nivell de carrer. Com deia, no vaig patir pel tema lingüístic fins que vaig tornar de l'exili. Abans de marxar hi havia la República, i abans de la República era perseguit i els catalans sempre que podíem parlàvem en català; era molt diferent.

Montserrat Abelló al despatx de casa seva — Foto: Agnès Toda

Què us motivà a posar-vos a escriure?

La necessitat d'expressar tot allò que sentia i que no sabia ben bé com donar a conèixer. És com quan un pintor es decideix a pintar, com una forma d'expressar tot el que porta a dins, encara més ara amb la pintura abstracta. Sobretot, volia escriure poesia, perquè vaig trobar que era la manera com podia dir moltes coses sense haver-ho de definir concretament, deixant que cadascú es pogués fer seu el que diu el poema; de vegades, fins i tot a través d'experiències pròpies ben diferents. És per això que gairebé mai no poso títol als poemes. Ara el que faig és posar-hi el primer vers per diferenciar-los, deixant-los sense cap títol específic que els limiti.

¿És important, en aquest sentit, el que us tocà viure? De què sentíeu la necessitat de parlar?

A mi sempre m'havia agradat escriure, des de molt petita he sentit amor per les paraules; la meva mare em deia que, quan jo aprenia una paraula nova, la repetia moltes vegades. I el so de les paraules em devia quedar bastant endins. Més tard vaig començar a escriure poesia. Ja n'havia fetes algunes, però no m'agradava com em quedaven. Em pensava que calia escriure amb mètrica i, com que no ho feia prou bé, ho deixava córrer. Va ser a Xile, quan va néixer el meu fill amb la síndrome de Down, que vaig tenir molta necessitat d'escriure sobre els interrogants que em feia, no tan sols sobre això, sinó també sobre moltes altres qüestions, sovint difícils. Aleshores vaig començar a escriure a raig, tal com ho sentia, basant-me en la força i el ritme de les paraules. Llavors sí que em va agradar com em sortia, i em sonava bé. I vaig tenir la sort que hi havia en Joan Oliver, en Pere Quart, que em deia que també li agradava. Amb això em va animar. Quan vaig arribar aquí, va ser ell qui va prologar el meu primer llibre, *Vida diària* (1963).

Per què cal parlar com a dona? Encara cal ser feminista?

Em va passar una cosa curiosa. Quan vaig escriure el meu primer llibre no volia que es notés gaire que era una dona, perquè les poetes no eren gaire ben considerades. Després de publicar aquest primer llibre, tot i haver rebut bona crítica, vaig estar molts anys sense publicar. Però vaig tenir la sort que això no em va preocupar gens, perquè continuava escrivint poesia i traduint, i fent mil coses. La poesia que anava escrivint, l'ensenyava a en Joan Oliver, que sempre em deia que no era com la del primer llibre. Això ha passat a moltes escriptores, quan es fa un primer llibre bo. La Maria Barbal, per exemple, serà recordada sempre per *Pedra de tartera*. Precisament va ser amb el moviment feminista que vaig recuperar la publicació. La meva filla, Mireia Bofill, que hi participava i formava part de La Sal (Edicions de les Dones), va dir que jo tenia uns poemes molt feministes, i la Txiqui Berraondo me'n va musicar algun. Com que el primer llibre s'havia exhaurit, van voler publicar la part que van trobar més feminista, que era una tercera part del llibre. I vaig aprofitar l'ocasió per a escollir els poemes que m'agradaven més dels que havia anat fent. De manera que La Sal em va publicar el llibre *Vida diària / Paraules no dites* l'any 1981. Des d'aleshores he continuat publicant força. Per tant, el que em va donar l'empenta va ser el moviment feminista.

Però la vostra postura vital ja era aquesta?

Sí, jo em pensava que amagava el fet de ser dona, però no era així, perquè amb la poesia no hi pots fer trampa. En la poesia dius la veritat que tu sents. I aquesta veritat és el que fa que la poesia sigui més o menys vàlida, perquè, si escrius sobre allò que en el fons no t'interessa però que et podria sembla que fa bonic, el poema no aporta res. Però, si de debò escrius des dels teus ulls i des de la teva experiència vital (en el meu cas, de dona), aleshores sí que és vàlid.

I això us pot haver complicat les coses a l'hora de publicar?

Tot al contrari, perquè és des d'aleshores que la poesia escrita per dones és molt millor. Cosa que, precisament, jo vaig voler demostrar. Tot això coincideix amb quan vaig entrar en contacte amb el món feminista i amb quan es va fer la IV Fira Internacional del Llibre Feminista

a Barcelona, pel juny de 1990. Amb la poeta i crítica Neus Aguado organitzàrem unes trobades poètiques amb poetes vingudes de tot arreu. Ho vam traduir tot, jo del català i castellà a l'anglès i de l'anglès al català, i la Neus, al castellà. Va ser un acte molt interessant. Aleshores vaig veure que les poetes gairebé no eren conegudes. De traduïdes, no n'hi havia; per això em vaig proposar de fer l'antologia *Cares a la finestra. 20 Dones poetes de parla anglesa del segle XX* (1993), que ha estat molt ben rebuda, i ara ja s'ha exhaurit i m'agradaria molt que es tornés a publicar.

¿Creieu que s'ha evolucionat, des del punt de vista feminista, o sigui amb relació a la situació de la dona? Com ho valoreu?

Això ha millorat, sobretot en l'àmbit personal. És a dir, individualment ens reconeixen molt més com a poetes. Però trobo que encara falta un reconeixement més general. Així, per exemple, quan es fa un estudi sobre l'evolució de la poesia catalana del segle XX o una antologia, les poetes hi som pràcticament inexistents i sols en citen una o dues i sempre les mateixes.

Amb la meva antologia he volgut demostrar que la poesia escrita per dones no era sols «femenina», així, entre cometes, sinó que era una poesia molt forta, que ens parla des d'uns ulls i un cos de dona, sí, però que això també és el que la fa diferent i interessant. *Les dones hem de reivindicar més el nostre lloc dins el món de la literatura i en general.*

La vostra poesia també ha evolucionat?

En la meva poesia ja hi apareix gairebé tot des del primer llibre. Hi ha temes sobre la vida diària, el món de la dona, el fet de reivindicar la raó del cos, la denúncia de tota mena d'injustícies, i l'amor. Sempre he escrit poemes d'amor, com ara un de publicat en *Dins l'esfera del temps*, l'any 1998, que canta la Mariona Sagarra: «Estimo els teus ulls.» La meva poesia, en tot cas, evoluciona en la mesura en què es depura cada vegada més, se sintetitza, com en el meu darrer llibre, *El fred íntim del silenci*, publicat l'any 2008. Sóc exigent amb les paraules, trobo que la paraula en el poema ha de ser-hi necessària, gairebé imprescindible. Si no ho és, no cal que hi sigui. I cada vegada tracto de trobar més aquestes paraules, que crec que hi són imprescindibles.

Decidir treballar (en el sentit més dolç de la paraula) amb la llengua, com a poeta i com a traductora, us aporta més coneixement de la llengua amb el pas del temps?

Jo crec que les paraules sempre són importants i que *la poesia és la paraula.* Gaudeixo molt amb la poesia i amb la traducció, però no faig versions. Quan tradueixo, gairebé sense adonar-me'n, en trobar el significat de cada paraula en sento el ritme intern. Així, les paraules em van sortint. Per a mi no és difícil, perquè parlo l'anglès des de petita. I, més encara, l'anglès i el català s'assemblen molt fonèticament. Els sons són molt similars. En català passa com en l'anglès, que les síl·labes no són iguals, les tòniques són molt més llargues. Són llengües molt tonals. En anglès, si no poses l'accent bé, no t'entendran. I també s'escriu molt en vers lliure, que facilita les coses. A mi, ja ho he dit, no m'agrada que la poesia s'hagi de cenyir a la mètrica. La Maria Mercè Marçal, amb qui jo era molt amiga, al final un dia em va dir que les sextines les podia fer com si res, i aquest deixar-se dominar per la part formal del poema, de vegades, la desviava del que realment volia comunicar o transmetre. El seu darrer llibre, *Desglaç*, que és un dels seus millors poemaris, el va fer amb una poesia molt més lliure.

El cos és un element important en la seva poesia. Per què deu ser així?

En el meu segon llibre, *Paraules no dites* (1981), hi ha un poema que comença així: «Les paraules / se m'entortolliguen / a les mans», i acaba dient: «Sóc amb vosaltres / a través de la pell d'aquest cos que estimo.» Hi recorro com a la part més íntima de mi mateixa, perquè el cos és una part important de la persona, que fa que siguem com som. És això el que pretenc expressar amb la poesia: aquesta part més íntima de mi mateixa.

Com a escriptora, ¿teníeu clar que el català era la llengua amb què us havíeu d'expressar, sobretot tenint en compte els contactes que la vida us va fer tenir ja des de joveneta amb altres llengües com el castellà o l'anglès?

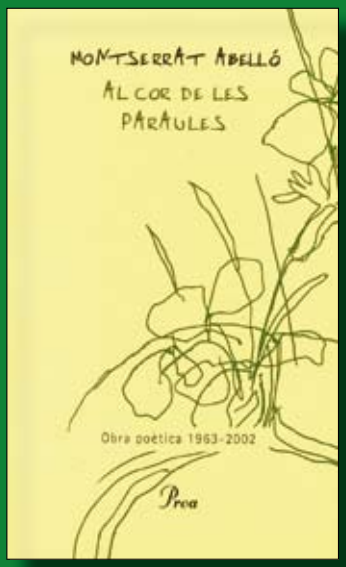

El fet d'escriure en català va lligat a mi; sempre ho he tingut molt clar. No hauria pogut escriure d'una altra manera. El primer llibre que vaig escriure, el vaig escriure en català, i això que jo, aleshores, anava a un taller literari, en un castellà una mica diferent, a Xile, naturalment.

La literatura catalana està en un bon moment?

Intel·lectualment estem molt bé, perquè també ho estem des del punt de vista de la investigació científica. Culturalment, diguéssim, tenim pocs problemes. Abans teníem una sola persona que destacava en cada àmbit i ara, en canvi, tenim més noms, ara hi ha molta gent que ho fa bé. La gent d'aquí és treballadora i eficient. Com deia, *on perilla el català és en la vida diària,* cosa que és més greu.

I la poesia en concret?

Fins i tot, en l'àmbit de la poesia estem millor. Cada vegada són més els bons poetes, amb personalitat i veu pròpia; penso, per exemple, en Feliu Formosa, Montserrat Rodés, Teresa Pasqual, Francesc Parcerisas, Carles Torner, Gemma Gorga, Júlia Zabala, Joana Bel, Oriol Izquierdo, Jaume Subirana, Sebastià Alzamora, Enric Casasses, Anna Montero, Dolors Miquel…, i, d'entre els més joves, Laia Noguera, Àngels Gregori, Esteve Plantada, Josep Pedrals i moltíssims més.

I la poesia de dones?

Ara hi ha, sobretot en poesia, poetes molt bones. En la meva antologia es va veure, per la rebuda que va tenir; crec que em van donar la Creu de Sant Jordi bastant motivats per aquesta obra. De fet, era per dues coses: per una banda, per la meva poesia i les meves traduccions, i, per l'altra, pel meu feminisme, que tant havia fet per Catalunya; un feminisme que s'havia basat a donar a conèixer dones poetes. És clar, si no hi apareixien, no es podien conèixer, i jo les vaig reivindicar. Ara també m'ha passat. *M'han donat el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i únicament hi apareixem tres dones en quaranta anys! Et fan ser feminista per força! Què has de fer? Reivindicar el lloc que ens pertoca!*

Com a traductora a l'anglès de les veus més conegudes de la nostra literatura, com en veieu la recepció? Quin coneixement es té de la nostra literatura a l'exterior?

Aquestes literatures més importants no tradueixen gaire, i no som pas els únics a no ser traduïts… Encara que això ara està millorant força, a través de la projecció exterior de la nostra literatura, com es va veure en la Fira de Frankfurt.

I, a l'inrevés, com veieu la recepció de la literatura anglosaxona a casa nostra?

Veig que n'hi ha una recepció molt bona. I trobo que està molt bé, perquè la traducció enriqueix, és una manera de fer-te més teva la poesia i la literatura. Per exemple, tot i que no és el mateix llegir l'original que la traducció, amb la traducció et fas el poema més teu. A mi mateixa m'agrada llegir les meves traduccions, perquè així ho incorporo al meu propi bagatge cultural.

Què n'heu obtingut, de les traduccions que heu fet de Salvador Espriu, Mercè Rodoreda i Maria Mercè Marçal a l'anglès?

A mi, en part, m'agrada traduir perquè és una manera de llegir molt diferent. Quan llegeixes, en general ho fas més globalment, però quan tradueixes, sobretot si tractes de traduir bé, has d'introduir-te molt més en el text. Jo també he tingut sort, perquè, com que no m'han encarregat gaires traduccions, quan he traduït, he traduït coses que a mi m'han interessat, i aleshores també m'han sortit millor. L'altre dia em van fer adonar que Joan Oliver em va dir que traduís un conte de la Mercè Rodoreda a l'anglès, però que jo en vaig traduir un altre, completament diferent, «La meva Cristina», perquè s'acostava molt més a mi, era un conte molt surrealista, bastant allunyat de les dones més rodoredianes.

Anant a l'altra cara de la vostra faceta com a traductora, per què decidiu fer-vos vostra la veu de Sylvia Plath? Què hi vau veure? Què us aporta ser-ne la traductora al català i conèixer-la a fons?

Vaig fer un viatge a Anglaterra amb una amiga. Vam anar a Bristol perquè hi havia un nebot de Joan Oliver que hi feia de lector de català. L'anàrem a veure, i ell em va regalar un llibre de Sylvia Plath, *Arbres d'hivern*. Per primera vegada vaig veure una persona que escrivia tal com jo ho feia. A més, vaig començar a llegir els seus diaris i sentia el mateix que jo. Per exemple, deia coses com aquesta: «ara que sóc descurada perquè no segueixo cap mètrica ni rima estic fent els millors poemes de la meva vida; ara que escric a través de la força de la paraula, del seu ritme…» És molt curiós, perquè em sento molt a prop de Sylvia Plath en la seva manera d'escriure la poesia, i també quan es lamenta de tenir ganes d'escriure i no poder-ho fer a causa dels fills i d'haver-se d'ocupar de la casa. Però en altres aspectes som molt diferents: Sylvia Plath té un sentit més tràgic de la vida i és una de les millors poetes del segle XX. Per a mi ha estat un plaer publicar i traduir Sylvia Plath: *Sóc Vertical. Obra poètica 1960-1963* (2006).

I la vostra recepció a casa? Com valoreu, a més dels premis que ja havíeu rebut abans, tots els reconeixements que heu tingut darrerament: premi Cavall Verd - Rafel Jaume (2007), premi Jaume Fuster dels escriptors catalans (2008), Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (2008), Premi Nacional de Cultura (2008)…

El meu reconeixement oficial ha trigat una mica, potser perquè la meva poesia defugia els cànons establerts, que ara són molt menys rígids. Tanmateix, des de sempre he tingut la sort d'estar envoltada de persones, especialment dins l'àmbit de la poesia, que m'han estimat i m'han donat molt suport.

Quant als premis, són sempre benvinguts, i em fan molta il·lusió, és clar. M'honoren, però no em fan diferent, perquè amb premi o sense sóc la mateixa persona. Per a mi sempre han estat una sorpresa agradable, però inesperada. Quan em van donar la Creu de Sant Jordi, i em van telefonar, pensava que em volien demanar que els fes alguna traducció, i no m'anava gaire bé… Quan em van dir que me la volien donar, era la cosa que tenia més lluny del pensament. Més o menys, com quan em van telefonar per dir-me que m'havien donat el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. Gairebé no m'ho podia creure. Tots aquests premis, però, han estat un regal inesperat que m'ha fet molt feliç. ◆

Desenes de miratges,
cercles i més cercles,
aigua que gira vertiginosa,
sempre engolida.

Al mig, la força
d'una mirada que juga
amb la dolçor de la pell
i busca l'arrel
fonda de l'aigua.

El que tinc és
un llapis a la mà
un paper estès davant meu,
i el desig d'escriure
noms plens de tendresa.

El color és el blau:
blau fosc de la tarda, atzur
del mar a migdia, blau
–blau cel del cel– i el blau
cendrós de l'oblit.

Jo no ho voldria
i busco
el roig de la sang
pell endins.

Montserrat Abelló,
dins «L'arrel de l'aigua»

La tribu valenciana

Miquel Àngel Pradilla,
La tribu valenciana (reflexions sobre la desestructuració de la comunitat lingüística),
Onada Edicions – Biblioteca La Nau, 7,
Benicarló 2008.

Poques vegades hem trobat un títol amb un subtítol tan clarificador. Miquel Àngel Pradilla té un seguit d'avantatges personals que li permeten d'endinsar-se en la deriva lingüística –en la qual el País Valencià catalanoparlant navega– d'ençà de l'arribada al poder dels conservadors espanyols l'any 1995.

Vet aquí una introducció i cinc articles amb una datació precisa entre el 2005 i el 2006. El resultat és un *foto-finish* acurat. Nadiu de Rossell (Baix Maestrat), professor a la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona i membre de la Secció Filològica del IEC, el Dr. Pradilla fica el dit en la polpa més tendra dels qui transiten al voltant d'un dels dos palaus de la Generalitat: el de València vist per qui –tot i ser un mica lluny– es veu doblement afectat. Ens hi afegim.

L'autor ens recorda un fet dialectològic fonamental: «[...] la continuïtat lingüística sense estridències de les comarques del nord valencià [...] amb tota la franja occidental de Catalunya [...].» El que ens hauria agradat és ser l'autor d'aquesta afirmació seva: «en la nostra opinió ens trobem amb un escull que té una base estrictament nominalista però que mostra una gran efectivitat referencial: l'etiqueta "valencià" com a designació de la llengua a tot el territori comunitari». Des de l'extrem sud fem nostre el discurs. Els qui es lamenten del paper excessiu de Barcelona d'ençà de 1830 –han passat gairebé dos segles– menystenen ara la varietat interna del català al País Valencià amb un *continuum* no tan sols occidental al terç nord sinó que reprèn amb una forta barreja d'elements occidentals i orientals en gairebé tot el terç sud. L'autor ens descriu l'autonomisme incipient de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL) enfront de l'unitarisme de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (IIFV) per a concloure coses com ara que «amb la proposta unitarista, l'activació de la funció de prestigi sembla garantida». Des de l'activisme militant i doblement perifèric –durant més d'una generació– tornem a estar-hi d'acord, la qual cosa ens passa molt sovint al llarg del llibre.

Pel que fa a la sociolingüística, voldria subratllar, però, alguna mancança metodològica que invalida qualsevol anàlisi de l'evolució demolingüística al País Valencià, especialment pel que fa a València i Alacant. Compartim, a estones, el pessimisme moderat de qui denuncia la situació crítica del valencià, que no és altra que la situació crítica del català d'ençà de la darrera allau migratòria cíclica. Afegim-hi, alhora, que les urnes són la millor prova d'un sistema immunològic valencià d'una feblesa crònica. El que no podem certificar és un estat d'anèmia –malgrat tenir una mala salut de ferro– en rodalies encara d'una vitalitat envejable. Els comportaments lingüístics de gran part de les zones de l'extrem sud o dels voltants de València han de ser comparats amb el que passa en les altres poblacions de mida semblant en el territori políticament dintre l'Estat espanyol. L'estadística autonomista ho aigualeix tot per tal de camuflar el que passa terme endins de la gran ciutat. Al capdavall, la ciutat mitjana més al sud, amb una vitalitat ambiental del català remarcable (amb més de 30.000 h), fa segles que és Crevillent, i tothom hauria de saber que l'evolució en ciutats com Elx o Castelló és més encoratjadora.

L'autor, amb gallardia intel·lectual, diu: «[...] la utilització que fa Colomina del concepte de correcció [...] ens sembla del tot desafortunada.» I hem de fer algun retret benigne quan observem algun florentinisme benentès: «No voldríem acabar, però, sense fer avinent al lector una certa sensació d'incomoditat davant la visió taxonòmica que hem propiciat en les línies precedents [...], dues opcions que [...] estan més pròximes del que el nostre discurs matisat pot fer pensar.» Ara bé, malgrat això, cada dia que passa –i han passat més de tres anys d'ençà de l'escriptura d'aquests articles– ens demostra que som davant estratègies polítiques i no estrictament lingüístiques que s'escuden en un populisme fet a mesura d'alguns. La batussa, malauradament, és ara de portes endins i l'espai no ens permet de matisar-ho més. Als de la meva generació no ens agradava gaire una València dividida entre gibel·lins i güelfs, però sabíem bé a què jugava cada bàndol. Tanmateix, ens entristeix haver de comprovar com una vegada els güelfs vam derrotar els gibellins –en un gran pacte d'Estat amb el vist-i-plau del poder a Catalunya–, vam començar a lluitar entre nosaltres els valencians. La cosa ja fou així a Florència i ho deixarem córrer. Això sí, som davant un llibre de lectura imprescindible per als qui volem conèixer millor la situació valenciana de la primeria del segle XXI. ◆

Joan-Carles Martí i Casanova
(Elx-Guardamar)

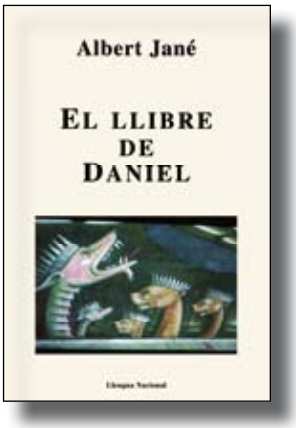

Aquest llibre és una paràfrasi magnificada del text bíblic, escrita amb una prosa riquíssima i exuberant, amb nombrosos fragments assonantats, que es pot considerar una obra singular i excepcional, que no deixarà de sorprendre i d'entusiasmar el lector.

El podeu trobar, pel preu de 6 €, al Centre Sant Pere Apòstol, tots els dies de sis a nou del vespre (C. Sant Pere més Alt, 25 – Barcelona). Demaneu pel senyor Rafael.

Discursos a la nació

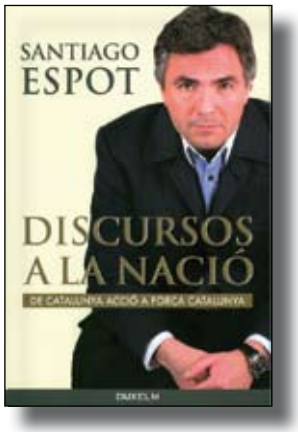

Santiago Espot,
Discursos a la nació,
Ed. Duxelm,
Barcelona 2009.

Santiago Espot és un nom que va aparellat al de *Catalunya Acció*, moviment que actua diligentment i conspícuament per la independència.

Espot, vinculat al món de l'esport, esdevé un dels impulsors de la lluita per les seleccions catalanes. D'aquí la seva coordinació del llibre *Independència sobre rodes* (2004). Però la raó de país no és solament en l'esport, sinó que abasta molt més. I Espot s'hi esmerça (vegeu el seu primer llibre, *Contra el senequisme polític*, publicat l'any 1991, en el qual proclamava la necessària unitat d'acció de tot l'independentisme).

Seguint aquesta mateixa línia, ara ens arriben aquests *Discursos a la nació*, al llarg dels quals fa un repàs de les conferències fetes arreu del país entre els anys 2004 i 2008 (de Barcelona a Figueres, passant per Berga, Vic, Prada de Conflent, Elx...).

El discurs fluid i convincent d'Espot resta transcrit amb tota la seva frescor i espontaneïtat en aquesta obra. Amb l'excusa inicial de Joan Fiveller, aquell conseller que s'encarà amb Ferran d'Antequera, que no volia pagar els impostos de la ciutat comtal (conferència donada en la Sala de Cròniques de l'Ajuntament de Barcelona), fa un repàs dels arguments i circumstàncies que envolten l'enorme espoli que en tots els nivells patim els catalans des d'Espanya. Un recordatori planer i directe que no deixa indiferent a qui el llegeix i que farà rumiar més d'un cagadubtes.

Hi ha qui ha acusat Espot de "provocador". Però... qui no ho és, a aquestes alçades? Espot s'uneix al que comença ja a ser un petit exèrcit: Víctor Alexandre, Miquel Calçada, Joel Joan, Toni Strubell, Joan Carretero, Alfons López-Tena, Miquel Català, Patrícia Gabancho, Maria Lluïsa Pazos... i me'n deixo encara un estol. Tant de bo que esdevingui una de les puntes de l'iceberg imparable que enfonsi d'una vegada per totes la *Invencible*.

Que puguem estellar la soca revellida de la intolerància. "La llengua no té ossos, però en trenca de molt grossos", fa l'adagi. No sé si les Tremoses i Jonqueres que acaben de florir a Europa deixaran de ser pobres romegueres…

Fonts ben informades m'han asseverat que *Catalunya Acció* fou fundada en un indret on es reunien francmaçons. San Martín, Bolívar, Sucre i O'Higgins en foren d'insignes, i tothom sap ben bé què van fer. Fóra bo que la història es repetís. Per cert, parlant de les Amèriques, no us perdeu el sucós pròleg amb què l'il·lustre historiador mexicà José M. Murià enceta aquests *Discursos*! ◆

Víctor Pallàs

Diccionari de símbols cristians

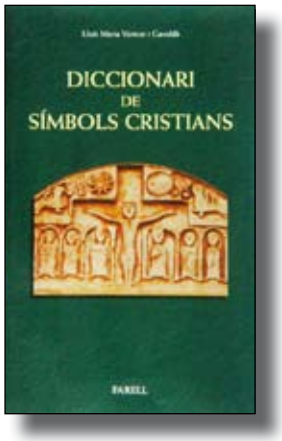

Lluís Maria Vericat i Gavaldà,
Diccionari de símbols cristians,
Farell Editors,
Sant Vicenç
de Castellet 2008.

Ens trobem davant una obra que defineix els conceptes presentant-los com un fet quotidià, però ho fa amb precisió i rigor, a l'abast de qualsevol lector, que pot ser un infant d'escola o un investigador qualificat. En aquest *Diccionari* hi trobem el recull d'un patrimoni lingüístic que fins ara estava escampat, no classificat i difícil reunir. S'hi fixen uns mots, els símbols, en un aspecte que no és únicament religiós, sinó que omple una parcel·la de cultura en el sentit general i en l'àmbit de la cultura popular.

La presència durant gairabé un parell de mil·lennis d'una forma de vida lligada a un fet religiós ha generat unes situacions, unes idees i, sobretot, un llenguatge que incorpora, en la base de la nostra idiosincràcia, certs conceptes, esquemes i imatges que han esdevingut part del que som i de com som. Actualment algunes d'aquestes característiques es van oblidant i es produeixen mancances que es poden considerar importants i, en certa manera, preocupants. Per posar-ne un exemple: alguns professors universitaris d'història de l'art es queixen en veure's obligats a explicar temes de la Bíblia, de l'Antic i del Nou Testament, perquè els seus alumnes no tenen cap referent de certes escenes de representacions plàstiques; la majoria d'alumnes mostren un desconeixement quasi total de personatges, de signes i de símbols que han estat comuns i coneguts durant centúries.

En el mateix parlar de cada dia es fan servir expressions, noms de pobles o frases fetes que formen part d'un llegat que, si no es documenta, aviat se'n perdrà el sentit. El *Diccionari de símbols cristians* pot ser una ajuda informativa o un motiu per a refrescar la memòria.

L'autor, llicenciat en geografia i història, capellà del bisbat de Barcelona, duu un bagatge molt ben documentat, fruit d'investigacions i estudis, el qual, aplicat a aquest tema, demostra un sentit molt agut de la comunicació. Hi explica les coses amb fidelitat i exigència, i alhora, d'una manera planera i entenedora, i converteix el text en una eina de consulta no gens atapeïda.

El llibre és editat compaginant un disseny atractiu i manejable, cuidant les mides, el paper i el tipus de lletra; va acompanyat d'unes il·lustracions molt apropiades, clares i senzilles; d'imatges molt entenedores. És una publicació que omple una part interessant de la nostra cultura i que es pot considerar un memoràndum del significat d'una part del llenguatge de tota una època. ◆

Jordi Gumí

CURSOS DE LLENGUA I CULTURA OCCITANES

Curs 2009 - 2010: nivell A2 (bàsic, 60h) i nivell B1 (llindar o intermedi, 60h),
Lloc: Barcelona,
Dates: octubre 2009 - maig 2010,
Horari: els dilluns de 19h a 21h (nivell B1) i els dimarts de 19h a 21h (nivell A2),
Nivells: iniciació i intermedi,

L'OCCITÀ és llengua oficial a Catalunya segons l'article 6.5 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 2006.

Organitzat pel Cercle d'Agermanament Occitano-Català

Amb el suport de l'Oficina "... Occitan en Catalonha" de la Generalitat de Catalunya

Més informació i inscripcions:

CERCLE D'AGERMANAMENT OCCITANO-CATALÀ (CAOC)
Hotel Entitats. Providència, 42. 08024 BARCELONA
Tel : 93 284 36 34 // Fax : 93 213 08 90 - e-mail: caoc@caoc.cat // web: www.caoc.cat

Llengua Nacional

La revista LLENGUA NACIONAL explica i defensa els valors de la nostra llengua; també impulsa el seu bon coneixement, domini i ús.
Subscriviu-vos a LLENGUA NACIONAL.
Assegureu-vos ara la llengua, perquè ningú no ho farà per vosaltres!

DADES PERSONALS:
Nom _____ Cognoms _____
Adreça _____
Codi postal _____ Població _____ Comarca _____
Telèfon _____ Adreça electrònica _____

Se subscriu a la revista trimestral LLENGUA NACIONAL pel període d'un any, prorrogable, si no hi ha ordre en contra, amb un import de:

❑ 45 € = soci protector ❑ 30 € = soci numerari ❑ 18 € = subscriptor regular

FORMES DE PAGAMENT:

❑ ingrés directe: 2013 0088 69 0200522492 (Caixa de Catalunya)
❑ banc: Entitat |__|__|__|__| Oficina |__|__|__|__| Control |__|__| Núm. compte |__|__|__|__|__|__|__|__|__|__|

Adreceu aquesta butlleta a:
Associació Llengua Nacional / Bústia postal 24057 / 08080 Barcelona
Telèfon: 93 456 88 79 — a/e: llengua@llenguanacional.cat

QUIOSC·CAT

www.quiosc.cat

L'altra dimensió de les revistes

APPEC › Rambla de Catalunya 10, 4t. › 08007 Barcelona › TEL. 93 412 76 28 › FAX 93 412 14 36 › appec@appec.cat › www.lesrevistes.cat